

**UNIVERSITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**IMIGRAČNÍ A INTEGRAČNÍ POLITIKA
VELKÉ BRITÁNIE A POLITICKÁ MOBILIZACE
ETNICKÝCH MENŠIN IMIGRAČNÍHO PŮVODU
VE DRUHÉ POLOVINĚ 20. STOLETÍ**

**Autor: Lukáš Krupička
Obor: Politologie
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Bořek Hnízdo
Praha
2007**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval zcela samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů pod vedením Doc. PhDr. Bořka Hnízda.

V Praze dne 17.5. 2007

Lukáš Krupička

OSNOVA:

I. ÚVOD	1
II. TEORETICKÝ POHLED NA PROBLEMATIKU TRANSNACIONÁLNÍCH KOMUNIT	9
II.1. EVROPSKÉ MIGRACE – TYPOLOGIE A POVÁLEČNÝ VÝVOJ	9
II.2. TRANSNACIONÁLNÍ KOMUNITY A DIASPORY	13
II.3. NÁRODNÍ MODELY OBČANSTVÍ, INTEGRACE A JEJÍ FORMY	22
II.4. TEORETICKÝ RÁMEC TVORBY TRANSNACIONÁLNÍCH POLITICKÝCH POŽADAVKŮ	26
III. IMIGRAČNÍ A INTEGRAČNÍ POLITIKA VELKÉ BRITÁNIE	30
III.1. ZMĚNY IMIGRAČNÍ POLITIKY V POSTIMPERIÁLNÍM KONTEXTU	30
III.2. POSTOJ K IMIGRACI JAKO TÉMA POLITICKÉHO BOJE	44
III.3. BRITÁNIE A TŘETÍ VLNA MEZINÁRODNÍ MIGRACE – ŽADATELÉ O AZYL	48
III.4. INTEGRACE IMIGRANTŮ A RACE RELATIONS POLICY	52
IV. POLITICKÁ MOBILIZACE IMIGRANTŮ VE VEŘEJNÉ SFÉŘE: VELKÁ BRITÁNIE VE SROVNÁNÍ S NĚMECKEM	60
IV.1. FORMY KOLEKTIVNÍ IDENTITY IMIGRANTŮ	60
IV.2. DISTRIBUCE POLITICKÝCH POŽADAVKŮ IMIGRANTŮ REFLEKTUJÍCÍ FORMY KOLEKTIVNÍ IDENTITY	68
IV.3. NACIONÁLNÍ A TRANSNACIONÁLNÍ POLITICKÉ POŽADAVKY IMIGRANTŮ	70
IV.4. MUSLIMOVÉ JAKO SPECIFICKÁ MINORITA VE VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ	74
V. ZÁVĚR	80
SUMMARY	84
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	86
TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE	91

I. ÚVOD

Procesy migrace dostaly po skončení druhé světové války nový rozměr a velmi intenzivně ovlivňovaly politické, společenské, kulturní i ekonomické dění na starém kontinentě. Evropa, tradiční kontinent masové emigrace, se proměnila naopak v kontinent masové imigrace. Intenzivní příchod přistěhovalců byl typický pro téměř všechny ekonomicky silné a dynamicky se rozvíjející země západní Evropy, a to nejen tradiční koloniální mocnosti, jakými byly například Velká Británie, Francie či Belgie, ale také pro země, jejichž koloniální minulost nehrála v tomto smyslu příliš velkou roli, jako Německo, či koloniálními mocnostmi nebyly vůbec, jako Švédsko.

I když celá řada aspektů provázejících jednotlivé vlny imigrace byla pro většinu evropských zemí velmi podobná, každá země formulovala sama své imigrační a integrační politiky, reflektující svoji specifickou danou historií i momentální situací: minulostí dané vazby mezi evropskými mocnostmi a jejich neevropskými koloniemi, potřeby pracovní síly určované aktuální ekonomickou situací a v neposlední řadě zakořeněné vnímání vlastního národa a z něj vyplývající exkluzivita, respektive inkluzivita státního občanství hrály stěžejní roli při politickém rozhodování vlády konkrétní imigrační země.

Jednou z nejvýznamnějších evropských přistěhovaleckých zemí co do počtu i rozmanitosti poválečné imigrace se stala Velká Británie. Nepřehlédnutelný vliv v jejím případě měla její imperiální minulost, respektive existence Commonwealthu, vzniklého právě přeměnou z impéria. Občané zemí jak starého, tak nového Commonwealthu byli již z podstaty existence členství jejich zemí ve Společenství logicky privilegovanou skupinou zájemců o život na britských ostrovech, často měli vazby na Británii dané například kontakty s britskou koloniální správou ve své zemi a obrovským plusem byla ve většině případů dobrá znalost jazyka, která usnadňovala žádoucí integraci do hostitelské společnosti. Přesto však již od samého počátku byla imigrace nebílých neevropských přistěhovalců nahlížena se zvýšenou pozorností a jak je často v literatuře zmiňováno, počáteční imigrační politika byla do značné míry určována pragmatickým uvažováním. Britští politici byli postaveni před volbu: buďto vrhnou síť migrační kontroly na celý Commonwealth, nebo přijmou migraci z nového Commonwealthu jako nezbytný doprovod staré migrace. Zvolili druhou alternativu. Přijali proměnu Spojeného Království do multikulturní společnosti jako cenu, kterou je třeba zaplatit za udržení vazeb mezi Británií a starými dominiemi.

Britská imigrační politika a s ní ruku v ruce jdoucí politika integrační, které spolu neodmyslitelně souvisí a nelze je efektivně formulovat odděleně, prodělala od roku 1948, kdy byl přijat první a velmi liberální zákon o občanství do roku 1981, kdy byly uzákoněny 3 kategorie občanství, z nichž pouze jedno bylo plnohodnotné a pro přistěhovalce bez britských kořenů téměř nedosažitelné, prošly vývojem postupného omezování a zpřísnování možností usídlit se v zemi. Na druhé straně však byla tato limitace doprovázena propracovanou integrační politikou, která upřímně usilovala o začlenění etnických menšin imigračního původu do britské společnosti, zabránění a postihu jakékoli formy diskriminace a při tom ponecháním odlišným menšinám práva na jejich kulturní, etnické či náboženské charakteristiky.

Británie se ve druhé polovině 20. století proměnila v moderní multikulturní společnost usilující o pokojné soužití všech svých etnických a náboženských menšin, nikdy však neusilovala o jejich asimilaci a potlačení jejich odlišností a specifík i co se týká veřejného života a vznášení politických požadavků. Tyto skupiny tak mohli bez obtíží vznášet své legitimní požadavky a usilovat o naplňování svých kolektivních práv. Zásadní roli při tom hrála sebeidentifikace příslušníků menšin, ať již na základě jejich příslušnosti národnostní, náboženské anebo příslušnosti „rasové“ - zde je nutné upozornit, že anglické slovo „race“ je v britském kontextu chápáno jako synonymum pro etnickou skupinu, nikoli ale v úzkém pojetí, ale široce majíc na mysli skupiny jako Asiaté, černoši, atd. Těchto termínů je při formulování politiky běžně užíváno, aniž by jim byl přisuzován jakýkoli negativní rasový podtext. Ve své práci tedy používám překlad „etnická skupina“. Zmíněná sebeidentifikace je však podmíněna nejen charakteristikami, které si imigranti přivážejí s sebou ze své mateřské země, ale také britským modelem integrace a pojetím občanství.

Cílem mé diplomové práce je uceleně a komplexně zpracovat problematiku imigrace a integrace etnických menšin imigračního původu na příkladu Velké Británie v kontextu mezinárodní migrace a všech zásadních aspektů, které s sebou přináší. Časovým obdobím mého zkoumání je druhá polovina 20. století. Proto má v práci své důležité místo úvodní kapitola věnovaná některým stěžejním tématům spjatým s migrací obecně. Pochopitelně, jak již bylo naznačeno, je to migrace evropská, která nás zajímá především a v rámci jejího členění pak migrace mezinárodní a také transnacionální, nikoli ta vnitrostátní. Transnacionální migrací zde rozumíme takovou, která probíhá mezi státy nějakého integračního uskupení. A jelikož Británie významným členem takovýcho uskupení je, máme samozřejmě na mysli Commonwealth a Evropskou unii, je pro nás tato kategorie relevantní a důležitá. Existují však i další důležité dimenze, které je třeba reflektovat při rozlišení migrací.

Jednou z nich je časový faktor, na jehož základě je dělíme na krátkodobé, déle trvající a trvalé. Klíčovou dimenzi v evropském prostoru vytváří existence integračního uskupení s volným pohybem osob – Evropské unie. Značně odlišný význam má pak migrace mezi jejími členskými státy, migrace z nečlenských zemí EU do zemí členských a migrace z neevropských zemí.

Pokud jde o strukturu práce, je rozdělena do tří kapitol, jejichž posloupnost umožňuje sledovat vytyčený záměr. Tím je zkoumat a zachytit na konkrétním příkladu Velké Británie komplexní proces poválečné imigrace do země regulované příslušnými politikami, způsob a míru úspěšnosti integrace vzniklých etnických skupin imigračního původu do většinové společnosti a politickou mobilizaci těchto skupin ve veřejné sféře.

Kapitola první dává prostor obecnému pohledu na problematiku evropské migrace s důrazem na námi sledované časové období. Vedle již zmíněné typologie se zde zabývám poválečným vývojem a stručně nastiňuji jednotlivá období a jejich charakteristické rysy. Dalším tématem této kapitoly je vymezení klíčových pojmů, se kterými se budeme často v dalších částech práce setkávat a je tedy nutné znát jejich správný význam, zejména v situaci, kdy je dokonce i někteří autoři v odborné literatuře používají nesprávně anebo se o jejich správný význam mezi sebou přou. Jedná se především o termíny „transnacionalismus“ a „diaspora“.

Pojem transnacionalismus je někdy užíván natolik široce, že se snaží pojmut problematiku migrace a imigrantů jako takovou. Obecněji akceptovaná definice jej však nahlíží jako výsledek procesů, kterými imigranti tvoří a uchovávají komplexní sociální vztahy, jež pojí dohromady společnosti zemí původu a zemí usazení se. Tyto vztahy vytvářejí sociální prostor, překračující geografické, kulturní a politické hranice a povaha činností je velmi různorodá. Stěžejním znakem, bez kterého existujícím etnickým komunitám ještě nelze automaticky přisuzovat podíl na transnacionalismu, jsou tedy udržované vztahy mezi jednou či více zeměmi usídlení se a zemí či regionem původu.

Snad ještě problematičtější a kontroverznější je definice a správné naplnění pojmu diaspora, tak, jak se ji snažíme chápat s částečným odhlédnutím na její tradiční historický význam a aplikací na stav v souvislostech dvacátého století. Opět, stejně jako u transnacionalismu, se u pojmu diaspora často setkáváme s příliš širokým používáním a označením jakékoli komunity, jejíž příslušníci emigrovali a která díky svému počtu je dobře viditelná v hostující zemi. Za společný prvek, který je při definici vlastní naprosté většině autorů, lze považovat takovou emigraci, která představuje rozptýlení skupiny z mateřské země do dvou či více zemí. Obtížnějším se již jeví tvrzení některých, že tato emigrace byla

vynucena či alespoň popoháněna závažnými okolnostmi jako je strach či bída a jako neudržitelné pak konstatování, že touhou jejich příslušníků je se jednoho dne, až to podmínky v domovině umožní, vrátit.

Studiu transnacionálních komunit a diaspor se v rámci první kapitoly pokouším věnovat trochu obšírněji, abychom získali alespoň částečně přehled o tom, v jaké situaci se tyto skupiny nacházejí, jak fungují jejich vztahy se státními i nestátními aktéry, jakým problémům musejí čelit, na základě jakých kritérií je můžeme rozlišovat, jaké strategie a cíle sledují, jaké jsou jejich politické aspirace a aktivity, do jakých konfliktů se dostávají. Zdůrazňuji vymezení pojmu etnicko-nacionální diaspora v porovnání s jinými podobnými kategoriemi jako jsou etnický národ, etnická menšina historicky náležící k území státu ve kterém žije, uprchlíci či tranzitní migranti. Zmiňuji nadstátní síť, propojující členy diaspory v jedné hostitelské zemi s členy v jiné, respektive jiných hostitelských zemích a stejně tak se zeměmi původu. Poukazuji na svízelnou situaci, do které se transnacionální komunity dostávají v souvislosti s rozdělenou anebo chceme-li dvojí autoritou a loajalitou, což je velmi častá příčina konfliktů jak se zemí původu, tak se zemí hostitelskou.

Velice významné je dělení diaspor na základě existence „jejich“ mateřského státu, a to z toho důvodu, že tato skutečnost určuje povahu jejich strategií a má zásadní vliv na eventuální ohrožení hostitelské společnosti a vlády. Další dělení se odvíjí od aspektu geografického a rozlišuje diaspory územně soustředěné a rozptýlené. Pochopitelně nelze nezmínit také aspekt časový a kategorizovat na klasické, stabilizované a nové. Již v úvodu je též možné předeslat, že pokud jde o postoje diaspor ke svým hostitelským společnostem, na jedné straně vnímají úplnou asimilaci většinou jako nepřijatelnou, na straně druhé však ani autonomie zpravidla není jejich cílem a projevuje se zde pragmatičnost vůdců diaspor. Strategické politické aspirace diaspor jsou ve velké většině případů komunální, tj. usilující o podporu a ochranu společenství v hostitelské zemi. Velmi často jsou také orgány diaspor institucionalizované, což má své výhody také pro hostitelskou i mateřskou zemi. Aktivity organizací diaspor probíhají na třech úrovních, a to uvnitř hostitelských zemí, v zemích původu anebo jde o aktivity mezinárodní.

Jelikož součástí práce je také postihnout proces integrace etnických menšin imigračního původu ve Velké Británii, nelze opomenout do první, více obecné a více teoreticky koncipované kapitoly zahrnout rovněž otázky spjaté s integrací imigrantů obecně, poukázat na formy této integrace a národní modely občanství. A to tím spíše, že Velká Británie je jedním z prototypů tří ideálních modelů integrace imigrantů v Evropě ve druhé polovině 20. století. V tomto modelu, jenž je označován jako pluralistický či multikulturní, jsou přistěhovalci

vnímání jako kulturně odlišné komunity, které jsou považovány za základní jednotku integrace a imigrace je zde vnímána jako trvalá. Druhý model, etnicko-exkluzivistický, reprezentovaný Německem, naproti tomu chápe imigraci jako dočasnou a přistěhovalce jako hostující dělníky. A konečně model třetí, francouzský, nahlíží sice přistěhovalce jako stálé a rovnoprávné členy společnosti, avšak za podmínky, že se asimilují do dominantních kulturních vzorců a z příslušnosti k občanskému národu učiní jedinou politicky a veřejně relevantní formu své kolektivní příslušnosti.

Ve druhé části své diplomové práce se pokouším podrobně zachytit a s pomocí řady autorů hodnotit britskou imigrační politiku, tak, jak se vyvíjela od roku 1948. Nezapomínám tento proces ponechat v celkovém kontextu změn, které přineslo postimperiální období. Británie začala ustupovat od pravidel imigrace a udělování občanství, kterých se držela v předchozím období svého globálního postavení. Ačkoli se objevily nějaké hlasy, které omezování imigrace pojily dohromady s údajným státním rasismem, je nutné konstatovat, že britské vlády se navzdory nepřátelským náladám ve společnosti zhostily řešení situace nanejvýš zodpovědně.

Období let 1948-1962 můžeme hodnotit jako relativně otevřený imigrační režim. Zákon o občanství z roku 1948 dal všem „poddaným“ impéria formální právo přestěhovat se do Británie, lidé z kolonií a zemí Commonwealthu získali přístup k politickým a sociálním právům, nerefletoval však otázky integrace nebílých přistěhovalců. S odstupem času je zákon často hodnocen jako zoufalý pokus udržet impérium pohromadě. Volání po omezení nebílé imigrace přinesly tzv. „etnické nepokoje“, respektive útoky proti přistěhovalcům v Nottinghamu a Noting Hillu ze strany pravicových extrémistů. Jako začátek období restriktivních imigračních opatření lze považovat rok 1962, kdy byl přijat zákon o imigrantech z Commonwealthu. Ten odrážel rozšířenou myšlenku, že integrovat imigranty je možné pouze tehdy, bude-li jejich počet omezen. Cílem nebylo imigraci zastavit, ale zpomalit. Zákon rozlišoval občany kolonií a občany nezávislých zemí Commonwealthu, na které se vztahovaly kontroly a potvrzení o zaměstnání. Ačkoli byly kontroly zaváděny v době plné zaměstnanosti, omezily pracovní migraci. Na druhé straně však nebránily migraci rodinných příslušníků, která se stala cílem restrikcí až od poloviny 60. let. V otázce sjednocování rodin se stejných práv nedostávalo ženám, které byly vnímány jako pouhý doprovod mužů, ačkoli jejich počet rozhodně nebyl zanedbatelný, zejména imigrantek z Irska.

Další zákon o imigrantech z Commonwealthu byl přijat v roce 1968. V platnost uvedl pravidlo, podle kterého měl nárok na občanství pouze ten, kdo mohl prokázat, že alespoň jeden z jeho rodičů či prarodičů disponuje britským občanstvím. Tím zákon zároveň bránil

příchodu Indů z východní Afriky, kteří čelili politice „afrikanizace“ v Keni a Ugandě a vyvolal tak debatu týkající se závazků vlády vůči doprovodným důsledkům rozpadu impéria. Potvrzení již zavedené praxe, kdy byli rozlišováni občané kolonií a nezávislých zemí Commonwealthu, přinesl zákon o imigraci z roku 1971, který navíc pro druhou jmenovanou kategorii občanů zavedl systém každoročně obnovovaných pracovních povolení. Zákon o občanství z roku 1981 pak nastolil systém tří kategorií občanství, z nichž pouze jedna představovala plnohodnotné občanství. To bylo možné získat, jak již bylo řečeno, pouze na základě pravidla o alespoň jednom rodiči, respektive prarodiči. Druhá kategorie se vztahovala na občany britských závislých území a třetí kategorií bylo britské zámořské občanství, které neposkytovalo téměř žádná práva.

V této kapitole se rovněž pokouším zachytit postoje k imigraci jakožto téma politického boje. Zatímco ještě v 60. letech existoval v otázkách imigrace relativní konsenzus, koncem let 60. a v letech 70. se imigrace stala velmi diskutovanou a kontroverzní otázkou. A ačkoli Labouristé usilovali o odsunutí tohoto politického tématu do pozadí, přesto bylo pro voliče jedním z klíčových během voleb roku 1970, čehož Konzervativci dokázali náležitě využít. Postoje Labouristů byly navíc omezeny jejich parlamentní dohodou s pro-imigrační Liberální stranou. Během 70. let zaznamenala nárůst popularity extrémně pravicová Národní fronta, což vyvolalo jisté znepokojení Margaret Thatcherové, obávající se příklonu voličů na stranu tohoto populistického konkurenta v předvolebním boji. Po vítězství Konzervativců ve volbách však Thatcherová značně zmírnila, a to i z toho prostého důvodu, že již tak restriktivní opatření nešlo příliš přitvrzovat. Legislativní a institucionální rámec zavedený zákony o etnických vztazích zůstal zachován. Národní fronta nedokázala situace plně využít, i když společenské klima extrémní pravici nahrávalo. Svoji roli sehrál nejen ostrý přístup M. Thatcherové, ale také britský volební systém a aktivity levicových uskupení, která se často pouštěla s Národní frontou do konfrontace. Po roce 1979 již lze říci, že imigrace jako téma politického boje ustupuje, frekventovaným tématem však i nadále zůstává problematika etnických vztahů.

V rámci třetí kapitoly neopomím analyzovat ani přístup Británie k tzv. třetí vlně mezinárodní migrace – k žadatelům o azyl. Azyl se stal potenciální vstupní branou pro primární imigraci do země v polovině 80. let, tedy v době, kdy byla snížena na minimum sekundární imigrace, tzn. rodinných příslušníků. Británie však byla na novou situaci dobře připravena a pohotově znovu zavedla opatření na kontrolu imigrace, tentokrát z řad azylantů. Vláda vycházela z předpokladu, že většina žadatelů jsou ekonomickými migranty a ve své rétorice navazovala na dobře známé tvrzení, že důkladné imigrační kontroly jsou nezbytné pro

žádoucí dobré etnické soužití ve společnosti. Navzdory restriktivní imigrační kontrole se však Británie třetí vlně imigrace nevyhnula. Byla zavedena pravidla vztahující se k žádostem, u nichž se předpokládala vysoká pravděpodobnost nepodloženosti, jakkoli obtížné toto určení zpravidla bývá. Dále bylo umožněno automatické zamítnutí žádostí ze zemí, které byly považovány za bezpečné, ve zvýšené míře se začala uplatňovat vízová povinnost a jako druh postihu byla otevřena možnost sankcionování přepravců. Toto celkové přitvrzování vnějších kontrol dočasně pozastavilo stoupající počet žadatelů o azyl na počátku 90. let, nicméně od poloviny této dekády již opět pokračoval nastolený nárůst.

V rámci azylové politiky nebyly posilovány pouze kontroly vnějších hranic, ale také činěna opatření, která by přitvrdila režim vůči žadatelům v zemi již etablovaných. Šlo zejména o zpřísnění pravidel na dosažení sociálních dávek, což mělo zároveň odradit od pokusů vstoupit do země žadatele čekající teprve na britských hranicích. Tato politika však vyvolala znepokojení nad strádáním velkého počtu žadatelů a odpovědnost byla delegována na lokální autority. Tím, že se žadatelé koncentrovali do několika málo lokalit, veškerá tíha ležela na bedrech pouze malého počtu přímořských a londýnských částí a zároveň zde logicky panovala největší nechuť vůči nově příchozím. Objevily se tedy snahy o rozptylování azylantů po Británii, zneužívání azylu se čelilo pokusem vydávat namísto sociálních dávek poukázky. Ani jedno z těchto opatření však nenaplnilo očekávané cíle. Zatímco tedy režim žadatelů o azyl byl velmi striktní, Británie od počátku 21. století usilovala o příchod jiné skupiny osob, a to vysoce kvalifikovaných odborníků, kterých se na domácím trhu nedostávalo. Šlo zejména o pracovníky z oblasti informačních a komunikačních technologií a také o zdravotnický personál.

Důležité místo v mé práci zaujímá také část věnovaná integrační politice, v britském prostředí známé jako „race relations policy“, ať již jen z toho prostého důvodu, že imigrační politiky musí být vždy formulovány v souladu s politikami žádoucího začlenění přistěhovalců do nové společnosti. To si britské vlády uvědomily v 60. letech, kdy opustily do té doby relativně otevřený imigrační režim a svoji pozornost upřely právě na politiky integrační. Klíčové zákony reagující na tyto otázky byly přijaty v letech 1965, 1968 a 1976. Zákon první zakazující diskriminaci na základě barvy pleti, etnické příslušnosti a země původu ještě nenaplnil svoji podstatu, poněvadž se nevztahoval na oblasti, které byly diskriminací postiženy nejvíce, tj. vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. Proto se druhý z těchto zákonů, přijatý roku 1968, na tyto oblasti výrazně zaměřoval. Důležité postavení také získal nově zřízený Výbor pro etnické vztahy, jehož úkolem bylo nacházet usmíření mezi stranami sporu. Největším problémem zůstávala nepřímá diskriminace, kterou se snažil řešit zákon třetí z roku

1976 a jež rovněž dal vzniknout Komisi pro etnickou rovnost. Nezapomínám připomenout ani zajímavý rys britské integrační politiky, kterým je její tradičně liberální přístup k vícečetnému občanství, který ostře kontrastuje nejen s politikou Německa, ale i většiny dalších evropských zemí.

Ve čtvrté kapitole využívám problematiku zpracovanou ve dvou kapitolách předchozích a dostávám se k hledání odpovědí na otázky, které si v úvodu vytyčuji a které mají v celé práci zásadní význam. Zabývám se zde kategorizací forem kolektivních identit etnických menšin imigračního původu a zjišťuji, do jaké míry ta která kategorie hraje roli u těchto skupin obyvatelstva ve Velké Británii a v Německu. Srovnání námi sledované země právě s Německem není zdaleka vybráno náhodně, naopak, Německo slouží jako nejlepší možný příklad evropské země, která sice stejně jako Británie čelila ve druhé polovině 20. století silné imigraci, avšak přístup k integraci přistěhovalců zde byl velice odlišný. Stěžejní úlohu přitom sehrály národní modely občanství daných zemí reflektující národní identitu, do značné míry protichůdné: zatímco britský občanský národ umožňoval nabytí občanství na základě principu *ius soli*, tedy místa narození, německý etnický národ téměř výlučně na základě principu *ius sanguinis*, tedy pokrevního původu.

Tyto odlišné přístupy měly obrovský vliv nejen na integraci imigrantů jako takovou, ale i na jejich politickou participaci ve veřejné sféře společnosti přijímající země a typy politických požadavků, které v přijímající zemi vznášeli. Do značné míry podmiňovaly, zda je pozornost imigrantů upřena přednostně na jejich postavení v přijímající zemi anebo usilují o politickou mobilizaci, která by prospěla jejich zájmům v zemi jejich původu. Ovlivnily, zda imigranti svými politickými aktivitami odráželi, ať již vědomě či nevědomě, svoji identitu vycházející z etnické či náboženské příslušnosti, z vědomí odlišné barvy pleti anebo z vědomí svého zaškatulkování společností do specifické skupiny, jako je menšina, cizinci, přistěhovalci, hostující dělníci atd. Cíl, který se snažím v této kapitole sledovat, je tedy vysvětlení a obhajoba procesu, ve kterém národní model občanství a kolektivní formy identity imigrantů (některé z nich jsou právě národním modelem občanství a integrační politikou formovány či ovlivněny) jsou klíčem k politické participaci imigrantů v přijímající zemi.

Na závěr kapitoly a tedy i celé práce jsem se rozhodl dát určitý prostor studiu jedné specifické minority v britské společnosti, kterou lze definovat na základě náboženského vyznání, a to britským muslimům. Důvodem mé volby je skutečnost, že muslimové jsou ve veřejné sféře velmi viditelnou skupinou, navíc významné charakteristiky, kterými se odlišují od většinové společnosti činí tuto menšinu velmi často středem zájmu odborné veřejnosti, médií a vlastně veřejnosti jako takové. Zejména v posledních letech, po teroristických útocích

provedených muslimskými fundamentalisty v USA v roce 2001, kdy o muslimské komunity v zemích západní civilizace začal zájem ještě sílit, dostaly tyto diskuse další nový rozměr.

II. TEORETICKÝ POHLED NA PROBLEMATIKU TRANSNACIONÁLNÍCH KOMUNIT

II.1. EVROPSKÉ MIGRACE – TYPOLOGIE A POVÁLEČNÝ VÝVOJ

Jelikož existence transnacionálních komunit a diaspor je přirozeným důsledkem procesů migrace, je nezbytné se alespoň okrajově o těchto procesech zmínit a nastínit souvislosti, jejichž rámec nám posléze umožní zabývat se stěžejními otázkami našeho zkoumání. Je zřejmé, že nás bude zajímat především migrace mezinárodní, tedy migrace přesahující jeden samostatný politický prostor, na rozdíl od migrace vnitrostátní, probíhající v rámci tohoto prostoru. A vzhledem ke koloniální minulosti Velké Británie, existenci Commonwealthu a vlastně také vzhledem k evropské integraci také migrace charakteristická pro tyto nadnárodní politické útvary, která se od klasické mezinárodní migrace odlišuje.

Migraci obecně lze definovat jako pohyb osoby či skupiny osob z jedné geografické jednotky do jiné přes administrativní či politické hranice, přičemž přáním těchto lidí je buď trvalé anebo dočasné usazení se na jiném místě než je místo jejich původu. Pokud jde o geografický prostor, ve kterém migrace probíhá, je užitečné rozlišit mezi místem původu či místem odchodu na straně jedné a cílovým místem či místem příchodu na straně druhé. Migrace často neprobíhá přímo mezi těmito dvěma místy, ale zahrnuje jedno anebo hned několik transitních míst. Důležité rozlišení migrací je rozlišení na vnitřní a mezinárodní. Vnitřní migrace je pohybem uvnitř jedné země, z jedné administrativní jednotky jako je region či provincie do jiné. Naproti tomu mezinárodní migrace znamená překročení jedné či několika mezinárodních hranic, jehož vyústěním je změna právního statutu daného jednotlivce. Pod střechu mezinárodní migrace spadá rovněž pohyb uprchlíků, vyhoštěných a dalších osob donucených opustit svoji zemi. Striktní odlišení vnitřní a mezinárodní migrace může být však matoucí z toho důvodu, že mezinárodní migrace může probíhat na velmi krátké vzdálenosti a zahrnovat kulturně velice podobné populace, stejně tak jako migrace vnitřní může představovat přemístění na velkou vzdálenost a svěst dohromady velmi odlišné

populace. Mezinárodní migrace se stává buďto imigrací anebo emigrací, podle toho, zda je nahlížena z místa původu anebo z místa cílového. Podle toho jsou také rozlišovány dva aspekty migračních toků, a to odliv migrantů a příliv migrantů.¹

Z politologického hlediska jsou mezinárodní migrace důležité především způsobem, jakým daný stát umožňuje vstup a určuje dobu pobytu občana jiného státu na svém území a za jakých podmínek umožňuje těmto emigrantům získávat politická práva. Časový faktor pobytu zde tedy tradičně hraje svou rozlišovací roli. Rozlišujeme tak mezinárodní migrace krátkodobé (např. turismus), déle trvající (dlouhodobější pracovní či studijní pobyt) či trvalé. Politickým měřítkem, které odlišuje dlouhodobější migrace od trvalé, je získání tzv. trvalého pobytu či občanství pro migranty. V evropských podmínkách jde většinou o dobu po pěti až sedmi letech stálého pobytu migranta v dané zemi. Časový faktor je jen částečně relevantní v případě migrace mezi členskými státy nadnárodních politických útvarů. Politicky totiž tato migrace znamená, že přesun do jiného státu jednak nepřináší ztrátu politických práv migranta v zemi původu (např. občanství), což tradičně bylo a je možné v řadě tzv. přistěhovaleckých zemí, ale na rozdíl od mezinárodní migrace dostává přistěhovalec současně se získáním trvalého pobytu, nebo v časově krátkém období některá politická práva v zemi svého nového pobytu. Takovouto migraci, která se svými politickými podmínkami pro migranta zásadně liší od mezinárodní migrace, můžeme nazvat transnacionální migrací. Klasickým příkladem nadnárodní politické integrace je Commonwealth. Tím, že vznikl vlastně přeměnou z britského impéria², transnacionální migrace byla možná hned od jeho vzniku, a to na základě řady zákonů. I zákon o Irsku z roku 1948, který přijal britský parlament po vystoupení Irské republiky z Commonwealthu, zaručoval osobě s irským občanstvím a s trvalým pobytem ve Spojeném království volební právo. Totéž pochopitelně platilo i pro občany členských zemí Commonwealthu trvale usídlené ve Velké Británii.³

Evropa, která bývala tradičně kontinentem emigrantů, se po druhé světové válce proměnila naopak na kontinent imigrace. Největší příliv přistěhovalců zažívaly země s koloniální minulostí jako Velká Británie, Francie či Belgie, ale také země, jejichž koloniální minulost

¹ An Overview of International Migration, World Migration 2003, str. 8-9, publikace International Migration Organization, www.iom.int/./myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/books/wmr2003/chap02p49_56_thematic.pdf

² Commonwealth vznikl na bázi originálního systému, který bychom mohli nazvat systémem imperiální integrace a který byl schopen na obou stranách (jak u mateřské země, tak u bývalých členů impéria) snižovat negativní dopady z rozpadu impéria. Tento způsob pak byl uskutečněn i u většiny politických útvarů s většinou obyvatel neevropského původu, takže britské koloniální impérium zaniklo vlastně postupným přetvářením v globální integrační seskupení nazývané Společenstvím (Commonwealthem). Hnízdo, B., Mezinárodní perspektivy politických regionů, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1995, str. 41

³ Hnízdo, B.: Evropské migrace a národní stát, in: Mezinárodní vztahy, 4/1996, str. 92

nehrála v tomto smyslu příliš velkou roli jako Německo, či koloniálními mocnostmi nebyly vůbec, jako Švédsko. Co je však pro všechny tyto cílové země migrantů společné je skutečnost, že šlo o státy se silnou a dynamicky se rozvíjející ekonomikou.

Ratifikováním smlouvy o Evropské unii se nejdůležitějším typem migrace staly ty probíhající mezi členskými státy unie, kromě nich však v Evropě můžeme identifikovat další dva základní typy mezinárodní migrace. Jde jednak o migraci z ostatních evropských zemí a jednak o migraci z neevropských zemí. Tato poslední kategorie – migrace ze zámoří do Evropy – může být z hlediska politického postavení migrantů rozdělena do několika skupin. Jednu z nich tvoří migrace, které z čistě politického hlediska jsou vlastně migracemi vnitrostátními. Jde např. o občany ze zámořských francouzských departmentů (Reunion, Francouzská Guyana, Guadeloupe, Martinik). Kromě ní rozlišujeme dvě další skupiny mimoevropské migrace do Evropské unie, a to podle toho, zda je či není vyžadována vízová povinnost. Celkově vzato, také u migrace z neevropských zemí je nutné si z politického hlediska uvědomovat zvětšující se počet transnacionálních migrací. Jednak si některé země, především bývalé imperiální mocnosti, zachovávají politiku možnosti dvojího občanství, typickou také pro neevropské přistěhovalecké země, jednak k této politice později přistoupily i další evropské státy (např. Švýcarsko a Nizozemsko v roce 1992 a částečně i Švédsko). Politika jen jednoho občanství, k níž se přihlásila i Česká republika po svém vzniku v roce 1993, je typická pro země zdůrazňující „neimigrační“ charakter svého státu (např. Německo nebo Rakousko). Jak však ukazuje současný vývoj v Evropě, tato politika je celkově na ústupu a hodně se o ní diskutuje (i v Německu, tj. v zemi s největším počtem přistěhovalců v Evropské unii).⁴

Chceme-li nastínit vývoj poválečné evropské migrace, je možné na Evropu aplikovat obecné dělení dvou hlavních fází poválečné migrace v globálním kontextu. V první fázi poválečný ekonomický boom stimuloval rozsáhlou pracovní migraci do starých průmyslových zemí z méně vyvinutých oblastí. Hospodářský růst a potřeby pracovní síly byly živeny na konzumu založeném kapitalismu, modelem silného státu blahobytu a studenou válkou podmíněným zbrojním průmyslu. Tato etapa byla ukončena ropnou krizí roku 1973. Během fáze druhé, od poloviny 70. let, kdy kapitálové investice začaly opouštět stará centra a nadnárodní produkce a distribuce přeměnila světovou ekonomiku, migrační toky nejdříve poklesly a byly částečně převráceny, aby o něco později opět sílily. Starší imigrační země

⁴ Ibid, str. 93-94

zakusily nové typy přílivu migrantů a současně se objevily nové imigrační země v regionech jako jižní Evropa, Perský záliv, Latinská Amerika, Afrika a Asie.⁵

Ropná krize uspíšila přeorientování migračních politik. Všechny země západní Evropy importující pracovní sílu tento nábor do roku 1974 zastavily. Vlády sice předpokládaly odchod „hostujících dělníků“, místo toho však odstartovala fáze sjednocování rodin a trvalého usazování. Změnilo se tak i vědomí imigrantů, kteří se již nepovažovali za dočasné hosty, nýbrž za dlouhodobé obyvatele nové země. Byla založena různá sociální, kulturní a politická sdružení, objevily se sítě různých, novými etniky provozovaných, obchodních a služby poskytujících aktivit. Na nové potřeby začaly pomalu reagovat příslušné vzdělávací a sociální authority.⁶

Při komplexnějším pohledu rozlišit několik období, nikoliv pouhá dvě, oddělená ropnou krizí let 1973-74, jak to činili někteří badatelé zabývající se danou tematikou. První období lze vymezit lety 1944 a 1949, kdy se v Evropě stabilizovala „železná opona“. Evropské migrace tohoto období byly typické přesuny z Východu na Západ, nejdříve etnických Němců z území SSSR, Polska, Československa a Maďarska do Německa, později šlo i o politické migrace za železnou oponu. Druhé období počíná rokem 1949 končí v roce 1961, v roce postavení berlínské zdi a v roce, kdy nastává odklon Francie, Velké Británie a Belgie od koloniální politiky. Počet migrací z Východu na Západ se zmenšil, do prudce se rozvíjejících zemí západní Evropy přicházeli zahraniční dělníci z jižní Evropy, Irska, Finska, do Evropy přišla také první vlna zámořských migrantů, především do tradičních mateřských zemí, v této době ještě bez omezení. Třetí období, probíhající v 60. letech je zakončeno ropnou krizí let 1973-74. Jde o období velkého hospodářského rozmachu téměř v celé západní Evropě, kdy jasně převažuje migrace hospodářská, podporovaná „hostitelskými“ zeměmi a směřující z hospodářské periferie kontinentu do hospodářského centra Evropy. V tomto období po rozpadu koloniálních impérií evropských mocností začíná masový příliv imigrantů z neevropských zemí (většinou z bývalých kolonií), dochází proto k restriktivním opatřením omezujícím tuto migraci. Pro období od ropné krize do konce 70. let je typické, že se řadě západoevropských států podařilo prosadit politiku omezení, redukování a dokonce přesvědčení k návratu řady zahraničních dělníků. Objevuje se však nový fenomén, tzn. že příchozí z neevropských zemí začínají ve zvýšené míře žádat o statut politických uprchlíků, nikoli zahraničních dělníků. Prudký nárůst těchto příchozích je charakteristický pro desetiletí

⁵ Castles, S., Davidson, A., *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*, Palgrave Macmillan, London, 2000, str. 55

⁶ Ibis, str. 56

1979-1989, navíc se k nim již přidávají početnější skupiny emigrantů z evropských satelitů Sovětského svazu. A konečně období po pádu „železné opony“ umožnilo normální fungování migrací mezi Východem a Západem a také vyvrcholil počet žadatelů o politický azyl, který byl ukončen v polovině 90. let přijetím řady zákonů zpřísňujících výklad azylového zákona v evropských zemích.⁷

II.2. TRANSNACIONÁLNÍ KOMUNITY A DIASPORY

Etnicko-nacionální diaspory musejí řešit stejné problémy jako ostatní etnická společenství. Významné aspekty fenoménu diaspor nejsou však stejné jako u jiných etnických celků, tj. u etnických národů, etnických menšin uvnitř státu, domorodých národů, uprchlíků a „tranzitních“ migrantů. Je proto nutné uvést několik rozdílů, jimiž se liší diaspory od ostatních druhů etnických skupin. Moderní etnicko-národní diaspory jsou sociální a politické subjekty, které vznikají z migrace (může být dobrovolná nebo vnucená a zpravidla vychází z etnicko-národního státu či z domovské země) do jedné nebo více hostitelských zemí. Příslušníci diasporových společenství jsou trvale usídleni v hostitelských zemích, což je odlišuje od „tranzitních“ migrantů, uprchlíků a „hostujících“ pracovníků , kteří se v hostitelských zemích zdržují pouze dočasně. Pojem diaspora, tradičně užívaný ve svém klasickém slova smyslu, nabyl koncem 20. století nového rozměru a důležitosti. Toto označení bývávalo kdysi užíváno výhradně v souvislosti s kategorií Židů a v menší míře pak Řeků, Arménů a Afričanů. Na konci 20. století však byla situace taková, že nejméně třicet etnických skupin definovalo samo sebe jako diasporu, případně se jim označení diaspora dostávalo od ostatních.⁸

Pojetí diaspory vždy vycházelo z předpokladu, že k opuštění původní domoviny a rozprchnutí se do různých částí světa byli tito lidé přinuceni a pojem diaspora si tedy s sebou nese jistou „obětní“ tradici. Toho si téměř všichni autoři zabývající se problematikou byli vědomi a neopomínali tento aspekt zdůraznit v jakékoli definici či koncepci. Robin Cohen však nabádá, že vývoj postupně dospěl do takového stádia, že je již neudržitelné se omezovat

⁷ Hnízdo, B.: Evropské migrace a národní stát, in: Mezinárodní vztahy, 4/1996, str. 96-97

⁸ Cohen, R.: Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers, in: International Affairs, Vol. 72, No.3, Ethnicity and International Relations, 1996, str. 507 Většina tradičních definic diaspory zdůrazňovala jejich katastrofický začátek a znepokojující konec opírajíc se o myšlenku z páté knihy Mojžíšovy, že její přežití předpokládá nucené rozptýlení. Takto chápané pojetí diaspory lze pro zjednodušení označit jako pojetí „obětí“ a lze jej aplikovat i na některé další skupiny, které zažily traumatická období ve své historii, jejichž důsledkem bylo právě jejich rozptýlení. S termínem diaspora se setkáváme také v řeckém překladu Bible, kde původně znamenal „velmi se rozšiřovat“ a v tomto řeckém pojetí měl na rozdíl od předchozího pozitivní konotaci.

tímto chápáním a je nezbytné jej překročit. Při své argumentaci uvádí dva stěžejní důvody. Zaprvé poukazuje na to, že historické události a jejich důsledky jsou mnohem komplexnější a různorodější než mnoho autorů předpokládá. Pro všechny tzv. „obětní“ diaspory jejich prožitky a zkušenosti v moderních národních státech nebyly jen negativní, ale také obohacující a podněcující. Významných intelektuálních a duchovních úspěchů Židů by jednoduše nemohlo být dosaženo v původní úzké kmenové komunitě. Komunity Arménů a Irů materiálně a politicky vzkvétaly a prosperovaly v „zemi příležitosti“, Spojených státech. Pro Palestince je charakteristické, že jsou bohatší a vzdělanější než místní obyvatelé v zemích, které jim poskytly exil a členové diaspory afrického původu dokázali přispět v takových oblastech jako jsou herecké umění, hudba, malířství, sochařství či literatura, že jejich dílo dosahuje mezinárodního významu. Druhým důvodem Cohenovy transformace pojmu diaspora je skutečnost, že toto označení je v současné době používáno v různých nových a zároveň zajímavých a inspirujících kontextech.⁹ K diskuzi o změně obsahu tradičního pojmu se přidává také William Safran, který zachází ještě dále než Cohen a poznamenává, že termín diaspora je v současné době rozšířen jako metaforické označení, jež slouží k popisu odlišných kategorií lidí, jako jsou lidé ze své země vyhoštění, vysídlenci, političtí uprchlíci, cizí usídlenci, přistěhovalci a příslušníci etnických menšin.¹⁰ Takto široce chápané a téměř všezahrnující pojetí však čelí řadě odborných kritik a v naší práci se budeme držet obecněji akceptované Cohenovy koncepce.

Základní charakteristikou diaspor je to, že si zachovávají své etnicko-národní identity, které jsou přímo odvozeny od zemí jejich původu. Diaspory mají buď dobře rozvinuté společné organizace, anebo v případě menších diaspor (např. Turci v Německu či Korejci ve Spojených státech) snahu takové organizace vytvořit. To je také odlišuje od „tranzitních“ migrantů, uprchlíků a „hostujících“ pracovníků. Kromě toho projevují společnou solidaritu, která vytváří sociální soudržnost. Podílejí se na rozmanitých kulturních, sociálních, politických a ekonomických stycích se zeměmi svého původu, což mohou být celé státy nebo jen určité části státního území. Často vytvářejí nadstátní sítě, které nejen umožňují a podporují výměnu peněz i pracovní síly se zeměmi jejich původu, jakož i s jinými částmi téže diaspory, ale rovněž zprostředkovávají politickou podporu a kulturní vliv. To vše vytváří možnosti pro vznik konfliktu se zeměmi původu, jakož i s hostitelskými zeměmi, což souvisí se složitými vztahy rozdělené nebo dvojí autority a loajality v rámci diaspor.¹¹

⁹ Ibid, 514

¹⁰ Safran, W.: Diaspora in Modern Societies: myths of homeland and return, in: Diaspora, 1991, Vol.1, str. 83

¹¹ Sheffer, G., Etnicko-národní diaspory a bezpečnost, in: Mezinárodní vztahy, č. 4, 1994, str. 55

Rozlišovat je nezbytné také diaspory samotné. Nahlížíme-li je z pohledu existence jejich vlastního státu, což je aspekt hrající velmi důležitou roli v souvislosti s aktivitami diaspor, pak nacházíme dva typy: diaspory, které jsou bezstátní, avšak udržují úzké kontakty se svými etniky, jež sídlí na území považovaném většinou příslušníků skupiny za zemi svého původu. Tyto diaspory tvoří menší kategorii, která zahrnuje takové skupiny, jako jsou Kurdové, Druzové, Romové, Baskové a Sikhové. Druhým typem jsou diaspory, které mají vztah ke společenstvím tvořícím většinu v jejich vlastních vytvořených státech. Toto rozlišení je důležité proto, že různé typy diasporových společenství přijímají odlišná zaměření a v souladu s tím se řídí odlišnými strategiemi. Z toho rovněž vyplývají odlišné druhy ohrožení hostitelských společností a vlád. Dále je nutné rozlišovat také mezi územně soustředěnými a rozptýlenými diasporami. V soustředěných společenstvích žijí např. Indové v jižní Africe, Kurdové v Iráku a Turecku, Palestinci v Libanonu či Ukrajinci v Kanadě a ve Spojených státech. To ovlivňuje organizaci diasporových společenství a jejich hrozbu pro hostitelské země anebo vlády v zemích jejich původu, pokud diaspory sídlí v oblastech hraničících se zeměmi svého původu. Různě lze nahlížet diaspory také na základě stáří a stupně organizovanosti. Vedle nově vzniklých diaspor (např. Rusové v republikách bývalého Sovětského svazu, Severoaafričané v Evropě a Pákistánci ve Velké Británii) nacházíme diaspory stabilizované (např. řecká, palestinská¹² či polská), které se vytvářely od poloviny 19. století do 60. let 20. století. Klasické diaspory (jako např. Číňané, Indové, Romové a Arméni¹³) existují již po staletí.¹⁴

Diaspory jsou často považovány za cizí prvek a za potenciální hrozbu pro hostitelské společnosti a vlády, a to vzhledem ke svým fyziologickým vlastnostem, jazyku, náboženství, skupinové orientaci, schopnosti udržovat vlastní etnickou identitu a odhodlání udržovat kontakty se zemí svého původu. Některé si zachovávají dvojí loajalitu, což může podryvat jejich loajalitu vůči hostitelským zemím. Za velmi nebezpečné jsou považovány nadstátní síť, které vytvářejí a používají.

¹² Příčinou palestinské diaspory, kterou lze rovněž označit jako „obětní“, bylo britské stažení se ze oblasti v roce 1948, která byla následně okupována izraelskou armádou a proklamací etnicky založeného státu Izrael. Nejdříve z prozíravosti a posléze z paniky dvě třetiny arabské populace Palestiny opustilo své domovy a proměnilo se v uprchlíky, kteří směřovali nejdříve do sousedních zemí, později do všech oblastí středního východu a nakonec i za jeho pomyslné hranice. Cohen, R.: *Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers*, in: *International Affairs*, Vol. 72, No.3, *Ethnicity and International Relations*, 1996, str. 512

¹³ Pokud jde o příklad arménské diaspory, ačkoli na jejím počátku stálo obchodování, lze Arménce charakterizovat jako obětní diasporu poznamenanou masakry konce 19. století a násilným přemístěním v letech 1915-1916, kdy Turci deportovali dvě třetiny z jejich celkového počtu (tedy asi 1.75 milionu lidí) do Sýrie a Palestiny. Mnoho z nich následně přesídlilo do Francie a Spojených států. *Ibid*, 513

¹⁴ Armstrong, J., *Mobilized and Proletarian Diasporas*, *The American Political Science Review*, Vol. 70, No. 20, 1976, str. 395-396

Počet bezstátních diaspor se značně snížil v důsledku vytvoření nezávislých etnických států na území bývalé Jugoslávie a Sovětského svazu, stejně tak tato skutečnost vedla ke změně strategií těchto skupin vůči jejich hostitelským zemím i zemím jejich původu. Vytvoření nezávislých republik přeměnilo bezstátní diaspory např. Arménů, Chorvatů, Estonců, Litevců, Lotyšů, Slovinců či Ukrajinců na diaspory se státním základem. Tato skutečnost je příčinou změny jejich hlavního zaměření a strategie. Zmíněné diaspory se nyní zaměřují na pomoc zemím svého původu a zmírňují své politické chování vůči svým hostitelským zemím. Proto např. arménská diaspora přerušila svou účast na teroristické činnosti. Nadále však existují některé bezstátní diaspory, představující hrozbu pro své hostitelské země. Výsledkem existujícího etnicko-nacionalistického étosu a úspěchu některých klasických a zavedených diaspor (např. Židů a Arménů) při vytvoření nezávislých států je to, že si jiné bezstátní diaspory (např. Palestinci a určité části kurdské, sikhské a baskické diaspory) stanovily jako konečný cíl vytvoření suverénních států. Je však nutné konstatovat, že zatímco většina Palestinců tento cíl podporuje, názory jiných bezstátních diaspor (např. Kurdů v Turecku či Basků ve Španělsku) se liší. V těchto společnostech pokračuje diskuze o konečných cílech. Asimilacionistické a politicky umírněné skupiny by chtěly upravit kulturní autonomii, zatímco jiné přijaly separatistické a iredentistické programy. Části těchto společenství usídlené v zámořských hostitelských zemích se chovají jako většina diaspor a přijímají strategii komunalismu, jež je vlastně dynamickou snahou o vytvoření a zachování takové soustavy dobrovolných organizací, které doplňují instituce hostitelského státu při krytí potřeb příslušníků diaspory.¹⁵

Z bezpečnostního hlediska (jde o možnost, že se příslušníci bezstátních diaspor zapojí do násilných, podvratných a teroristických akcí) skupiny, které postupují podle secesionistických a separatistických strategií, představují přímou hrozbu pro vlády těch zemí, které považují za země svého původu. Mohou však vytvářet rovněž hrozbu pro hostitelské společnosti a vlády i pro mezinárodní organizace. Vůdci těchto diasporových společenství jsou si dobře vědomy svých možností, a proto se pomocí násilných akcí snaží především upoutat pozornost na svůj stěžejní problém a demonstrovat své odhodlání založit vlastní nezávislé státy. S tím souvisejí i druhotné cíle: vykonávat nátlak na hostitelské vlády a na vlády zemí jejich původu, jakož i na

¹⁵ V současné době je samozřejmě naprostá většina těch diaspor – tak, jak je chápeme podle vymezení odpovídajícímu současné situaci a jak bylo v textu vysvětleno – jejichž etnikum disponuje existencí svého vlastního státu, nikoli diaspor bezstátních. Willam Safran namátkou vyjmenovává příklady diaspor jako Kubánců a Mexičanů ve Spojených státech, Pákistáneců v Británii, občany států Maghrebu ve Francii, Turky v Německu, Číňany v státech jihovýchodní Asie, Řeky, Poláky, černochoy ve Spojených státech, obyvatele karibského původu, Indy či Armény v různých zemích. Poněkud překvapivě však zmiňuje také příklady jako Korsičany v Marseille či dokonce francouzsky mluvící Belgičany žijící ve Valonii. Safran, W.: *Diaspora in Modern Societies: myths of homeland and return*, in: *Diaspora I*, 1991, str. 83

mezinárodní organizace, aby jim umožnily vytvořit nezávislý stát, potrestat ty, kteří podle jejich názoru způsobili vojenskou, politickou, ekonomickou a diplomatickou újmu jejich skupině, dosáhnout propuštění uvězněných, získat peníze a jiné prostředky.¹⁶

Úplná asimilace do hostitelských společností se pro mnohé usídlené a nově vznikající diaspory stala nepřijatelnou. Přestože se rozšiřuje poznání, že všechny státy jsou pluralistické, přestože se rozvíjí tolerance vůči etnickým organizacím ve Spojených státech i v západní Evropě, přetrvávají separace mezi hostitelskými společnostmi a diasporami v nedemokratických zemích. Mnohá diasporová společenství nemusejí čelit silnému asimilačnímu nátlaku, ale ani nepocitují významnou výhodu z asimilace do hostitelských společností, nebo dokonce ze získání jejich občanství. To platí nejen o těch zemích, kde značná část hostitelské společnosti projevuje nepřátelství vůči diasporám, ale i o těch, kde existuje velká míra tolerance vůči diasporám. To vysvětluje trend k akomodaci a umírněnosti mezi usídlenými i nově vzniklými diasporami.¹⁷

Protože vůdci etnických diaspor jsou většinou realističtí a pragmatičtí, obvykle nepovažují autonomii za životaschopnou, a to ani v těch případech, kdy země původu hraničí s hostitelskou zemí. Proto většina diaspor usídlených ve státě přijímá strategii korporatismu, což je v tomto kontextu snaha o vytvoření a zachování formálních institucí reprezentujících příslušníky diaspory a formálně uznávaných orgány hostitelských zemí. Proměnlivý formální status, jež mají různé diaspory ve svých hostitelských zemích, vedl k vytvoření různých typů komunálních organizací, jimž odpovídají i různé druhy politiky. Přitom je nejdůležitější, zda hostitelská země formálně uznává společné reprezentativní orgány diasporové komunity. Jestliže je uznává, toto formální uznání může podporovat vojenské, guerilové a politické aktivity diaspor.

Volba strategie komunalismu se stala téměř všeobecnou u komunit usídlených ve státě, protože většina těchto diaspor tvoří relativně malé menšiny v hostitelských zemích. Jejich vůdci proto pocítují, že by měli provádět opatrnou, nemilitantní politiku. Zatímco se v minulosti diasporová společenství snažila zaujmout místo v politických a ekonomických střediscích, nyní jsou mnohem více geograficky rozprostřena ve svých hostitelských zemích, což vyžaduje zvýšenou pozornost. Ačkoli diaspory sdílejí identitu se zeměmi svého původu a chtějí udržovat pravidelné kontakty s bývalou vlastí, jsou rozpolcené mezi oddaností vůči hostitelské zemi a oddaností vůči zemi svého původu. Proto nejsou schopny prosazovat

¹⁶ Sheffer, G., Etnicko-národní diaspory a bezpečnost, in: Mezinárodní vztahy, č. 4, 1994, str. 57

¹⁷ Weiner, M., Labour Migrations as Incipient Diasporas, in: Sheffer, G., Modern Diasporas in International Politics, St.Martins Press, New York, 1986, str. 110

radikální politiku. Skutečnost, že většina z nich není usídlena na hranicích se zemí svého původu, znamená, že za svou hlavní strategii nechtějí přijmout autonomismus, iredentismus a separatismus.¹⁸

Ačkoli používání pojmu diasporová společenství pro námi sledované etnické skupiny je nanejvýš vhodné, přesto je nutné uznat již zmíněnou skutečnost, že strategické politické aspirace většiny diaspor nejsou transnacionální, nýbrž komunalistické. To vyžaduje, aby vytvářely organizace zaměřené na podporu a ochranu společenství ve většině jejich hostitelských zemí a aby většina aktivit těchto organizací odpovídala normativním rámcům jejich hostitelských zemí. Existují objektivní důvody, které způsobují, že diaspory dávají přednost komunalismu a takové formě organizace, která ho vyžaduje. Ačkoliv komunalismus nepředchází střetnutím se zeměmi původu a s hostitelskými zeměmi, způsobuje při nejmenším třenice ve vzájemných vztazích. A pro diaspory samotné je velmi prospěšné prosazovat a chránit své životní politické a ekonomické zájmy. Ve srovnání se separatismem a autonomismem, tato strategie méně ohrožuje hostitelské země. Kromě toho na straně hostitelských vlád existují také závažné důvody k tomu, aby byly tolerantnější vůči komunalismu a komunálním organizacím. Institucionalizované spolky jim totiž poskytují pravomoci pronikat do těchto skupin a sledovat a kontrolovat jejich aktivity. Hostitelské vlády si uvědomují, že i když institucionalizace diaspor může znamenat určitá omezení jejich vlastní suverenity a volnosti jednání vůči těmto diasporám, zároveň usnadňuje dohled na aktivity těchto diaspor a přispívá k umírněnosti jak jejich vedení, tak řadových příslušníků. To však může vyvolávat třenice mezi umírněnými vůdci a rebelujícími frakcemi uvnitř společenství. Zároveň to může vést i k radikalizaci společenství jako celku, což může ovlivnit bezpečnost hostitelské země. Toto riziko je však většina hostitelských zemí ochotna přijmout.¹⁹

Rovněž vlády zemí původu nabádají své diaspory k tomu, aby vytvářely instituce ve svých hostitelských zemích. Zčásti z hlediska účinnosti, protože organizovaná diasporová komunita poskytuje lepší možnosti pro mobilizaci prostředků potřebných pro zemi původu. Zčásti z administrativních důvodů, protože je mnohem snadnější jednat s byrokratickými organizacemi než s rozptýlenými jednotlivci a skupinami.²⁰

¹⁸ Horowitz, D., *Irredentas and Secessions: Adjacent Phenomena. Neglected Connections*, in: Smith, A., *Ethnicity and Nationalism*, Brill, Leiden, 1992, str. 273

¹⁹ Smith, A., *Ethnic Identity and Territorial Nationalism in Comparative Perspective*, in: Motyl, A., *Thinking Theoretically about Soviet Nationalism*, Columbia University Press, New York, 1995, str. 119

²⁰ *Ibid.*, str. 120

Komunální organizace diaspor působí na třech hlavních úrovních: zapojují se jednak do aktivit uvnitř svých hostitelských zemí, dále do aktivit v zemích svého původu a v neposlední řadě se podílejí na mezinárodních aktivitách na podporu svých zájmů, a to na aktivitách stejných etnických skupin ve svých hostitelských zemích, jakož i na aktivitách skupin v zemích svého původu. Styky mezi diasporovým společenstvím a jeho hostitelskou společností se uskutečňují především prostřednictvím jednotlivců a (s výjimkou případů, kdy diaspory získaly právo vytvářet korporalistickou komunitu) pouze zřídka prostřednictvím vytvořených komunálních organizací. Přesto se některé z těchto kontaktů, jakož i většina významných styků a materiální výměny se zemí původu realizují prostřednictvím komunálních organizací nebo specializovaných orgánů všeobecných organizací vytvářených těmito komunitami. Na první úrovni se diasporové organizace zabývají vnitřními záležitostmi společenství a jeho vztahy s politickými a ekonomickými orgány i s institucemi hostitelské země. Na druhé úrovni se funkce společenství týkají země původu a v menší míře „sesterských“ komunit v jiných hostitelských zemích. Vnitrokomunální funkce se dělí do tří vzájemně se překrývajících kategorií: kultura, politika a ekonomika. Jejich smyslem je nejen získávat nové členy, ale především posilovat vědomí a pocit identity uvnitř těchto etnických celků. Dobře zavedené, bohaté diaspory se kromě toho zabývají takovými činnostmi, které přispívají ke zvýšení jejich akceptace hostitelskými společnostmi. Na mimo komunální úrovni jde o půjčky, dary, finanční transfery, politickou a sociální směnu vyplývající z účasti diaspor na podpoře zemí jejich původu, jejich „sesterských“ komunit v jiných hostitelských zemích a ostatních diaspor.²¹

Diaspory vytvářejí nadstátní sítě k udržování kontaktů se zeměmi svého původu a všude, kde existují, také s ostatními komunitami téhož etnického původu. Politické a kulturní výměny mají velký význam, protože se zabývají problémy závažnými pro identitu a integritu diaspor. Nadstátní sítě, financované diasporami usídlenými ve státech, mohou vyvolávat vážné konflikty s hostitelskými zeměmi. Může jít nejen o konflikty nové, ale i o přiosťrování konfliktů již existujících.

Jedinečná a závislá existence diaspor a jejich loajalita jsou zdroji napětí i potenciálního konfliktu s hostitelskými společnostmi, se zeměmi původu a s jinými mezinárodními činiteli. Zatímco v nedávných letech jen málo konfliktů mezi hostitelskými zeměmi a diasporami vedlo k násilí, v minulosti byla celá diasporová společenství masakrována, vyhlazena nebo vyhnána z hostitelských zemí. Tato změna byla podmíněna novým respektem vůči etnickému

²¹ Sheffer, G., *Diaspora Politics: At Home Abroad*, Cambridge University Press, 2003, str. 174-175

pluralismu a pochopením – jak ze strany hostitelských vlád, tak diaspor – že existuje symbióza nebo závislost mezi hostitelskou zemí a diasporou, která nutí obě strany k omezování cíle jejich konfliktu a k umírněnosti v jejich akcích a reakcích. Sociální, politické a ekonomické výdaje spojené s násilím vedou obě strany k omezování rozsahu konfliktu. Proto stále větší počet hostitelských vlád umožňuje diasporám nejen udržovat svou etnicko-kulturní identitu, ale také organizovat a udržovat kontakty se zeměmi svého původu. Diaspory (s výjimkou kriminálních skupin a skrytých aktivit) obvykle respektují zákony hostitelské země.²²

Přesto jsou konflikty a střety nevyhnutelné, a to i tam, kde existují symbiotické a nezávislé vztahy. Je mnoho druhů konfliktů, od mírných a po ostré protivnické vztahy, které obvykle vyprovokují rasisticky a nacionalisticky orientovaní příslušníci hostitelských společností i diaspor a jejich organizace.²³ Často je nespokojenost příslušníků diaspory zaměřena spíše na hostitelské vlády než na hostitelská společenství. Nehledě na extrémní rasistické a nacionalistické strany a xenofobní organizace, existující ve většině hostitelských zemí příležitostné výbuchy nenávisti vůči cizincům, zvláště v období hospodářské krize. Většina populace hostitelských společností se však na těchto konfliktech nepodílí. Přesto jsou projevy nenávisti vůči příslušníkům diaspory a násilné výbuchy směřující proti etnickým skupinám všeobecně velkým problémem pro diasporová společenství. Příčinou většiny konfrontací jsou etnicko-národnostní identity diaspor lišící se od identit hostitelských společností. Mnohé konflikty se rozvíjejí z odlišných emocionálních a kognitivních loajalit, zatímco ekonomické a bezpečnostní problémy, podporované mezinárodní migrací, hrají v tomto procesu méně významnou roli.²⁴

Diaspora usídlená ve státě může být příležitostně zavlečena do konfliktu způsobeného strádáním. Méně nápadné konflikty je schopna vyvolat též hospodářská krize, většina z nich měla buď místní, nebo krátkodobý charakter. Některé z těchto konfliktů jsou způsobeny napětím mezi etnickými diasporami a jinými etnickými skupinami, jakož i sociálními a ekonomickými problémy. Ostřejší spory se týkají otázek obrany. Tyto spory mají někdy svůj původ ve vnitřní politice hostitelských zemí, ačkoli obvykle vyplývají ze vztahů mezi diasporami a zeměmi jejich původu. Hostitelské společnosti a jejich vlády nejsou v těchto konfliktech nevinnými oběťmi. Pokud totiž dojde ke konfrontaci, rozhodnutí o tom, zda eskalovat konflikt, závisí na otevřenosti a toleranci hostitelské společnosti vůči etnické

²² Ibid, 192

²³ Smith, A., *Ethnic Identity and Territorial Nationalism in Comparative Perspective*, in: Motyl, A., *Thinking Theoretically about Soviet Nationalism*, Columbia University Press, New York, 1995, str. 124

²⁴ Sheffer, G., *Etnicko-národní diaspory a bezpečnost*, in: *Mezinárodní vztahy*, č. 4, 1994, str. 62

skupině a na její ochotě učinit diaspoře ústupky ve své politice vůči zemi původu diaspoře. Rozsah konfrontace závisí však také na samotných diasporách. Ačkoli diaspoře obvykle přijaly nebojovné strategie, jejich ochota podílet se na konfliktech proti svým hostitelským zemím ve věci svých práv a zájmů zemí původu se zvětšuje spolu s jejich rostoucí sebedůvěrou a oddaností. Všeobecně lze říci, že konflikty jsou zvláště destruktivní tehdy, pokud jsou diaspoře pevně usídleny, politicky a hospodářsky silné, dobře organizované, projevující velkou oddanost politice země svého původu a mají dostatek vytrvalosti a prostředků.²⁵

Zatímco konflikty mezi hostitelskými zeměmi a diasporami jsou obvykle způsobeny postoji a akcemi diaspor, ve vztazích země původu-diaspora jsou za vzniklá napětí obvykle odpovědné země původu. Jejich vůdci se totiž často domnívají, že jejich diaspoře jsou povinny udržovat trvalý styk se starou vlastí, vyjadřovat k ní neochvějnou loajalitu a poskytovat jí služby v hostitelské zemi diaspoře, zvláště v otázkách obrany. Pokud vztahy mezi zeměmi původu a hostitelskými zeměmi jsou srdečné, je možné zpravidla udržet vhodný *modus vivendi*. Avšak srdečné vztahy mohou být otřeseny v tom případě, pokud země původu změní své postoje a politiku vůči hostitelským zemím nebo vůči problémům, důležitým pro hostitelské země a příslušné diaspoře. Nejextrémnější případy jsou ty, při nichž jsou zúčastněné země ve válečném stavu, a nebo ty, kdy jsou zapleteny do jiných politických střetnutí. Za takových extrémních situací se tyto skupiny mohou stát rukojmími hostitelských zemí, popřípadě z nich mohou být vyhnány.²⁶

Analýza chování vlád zemí původu dokazuje, že si většina z nich vytvořila cynický vztah vůči svým diasporám. Žádná země původu by sice nešla tak daleko, aby záměrně a otevřeně obětovala svou diaspoře na podporu vlastních zájmů, ale pokud jsou její potřeby v protikladu s potřebami diaspoře, mají prioritu bezpečnostní, politické a ekonomické zájmy země původu. Vlády zemí původu nemusejí mít výhrady k využívání svých diaspor ke zpravodajství a k jiným tajným akcím, které mohou ovlivňovat bezpečnost hostitelských zemí. Budou však váhat otevřeně se angažovat v mezinárodních sporech ve prospěch svých diaspor. Pokud země původu musely chránit své diaspoře, činily tak velmi váhavě a pokoušely se k uklidnění situací používat různých politických a diplomatických nástrojů.²⁷

Navzdory různým předpovědím etnicko-nacionální diaspoře nezanikly. Ale naopak, jejich počet, účel jejich členství, jejich organizace a rozsah jejich činnosti se značně rozšířily. Přesto

²⁵ Ibid, str. 62-63

²⁶ Ibid, str. 63

²⁷ Conostas, D., Platias, A., *Diasporas in World Politics*, Macmillan, London, 1993, str. 132-133

pretrvává reziduální nenávist a strach ze škod, které by mohly diasporu způsobit v hostitelských zemích. Stále ještě zcela nevymizel názor, že jsou zhoubou a nebezpečím pro hostitelské společnosti. Je také nutné rozlišovat mezi strategiemi přijatými bezstátními a ve státě usídlenými diasporami a jejich skutečným a potenciálním vlivem na bezpečnost hostitelských zemí i zemí jejich původu. V důsledku přání vytvořit stát, které motivuje bezstátní diasporu k tomu, aby sledovaly separatistické a secesionistické strategie proti svým hostitelům, mohou tyto komunity zahájit násilné a agresivní činnosti. Diasporu usídlené ve státě obvykle přijímají a používají strategii a taktiku méně radikální než bezstátní diasporu a většinou nevyvolávají problémy týkající se suverenity svých hostitelských zemí. Přijímají a v praxi realizují strategie závislé na oddanosti právním, politickým i ekonomickým zákonům hostitelských zemí a navazují intenzivní kontakty s hostitelskými společnostmi a vládami.²⁸

II.3. NÁRODNÍ MODELY OBČANSTVÍ, INTEGRACE A JEJÍ FORMY

Integrace imigrantů do společnosti je velmi intenzivně spjata s národním modelem občanství konkrétní země, zásadně je tímto historicky vytvořeným národním chápáním a pojmáním občanství podmíněna, a proto je nezbytné modely integrace a modely občanství zkoumat současně.

V zemích západní Evropy, čelících rozsáhlé imigraci, jsou často abstraktní diskuse označovány jako „asimilace versus integrace“. Totální asimilace či jednostranná integrace, kdy se nově příchozí vzdávají svých kulturních zvyků a hodnot ve prospěch kultury přijímající země, je zpravidla odmítána oběma stranami. V teorii je upřednostňován takový žádoucí integrační proces, v jehož rámci přijímající společnost toleruje některá kulturní specifika nově příchozích, zatímco tito stejně tak projevují vůli respektovat zásadní principy a pravidla společnosti země, ve které se rozhodli žít.

Pokud jde o pojem občanství, ten je v liberálně-demokratické teorii vnímán jako instituce zajišťující politickou soudržnost. Statut občana se zdá být inkluzivní a otevřený všem. Tento univerzalistický princip je však popřen dějinnou praxí, která téměř vždy vykazovala spojitost se statutem rodilého občana, tedy skutečnou výlučnou kategorií. Tento předpoklad znamenal buďto vyloučení anebo nucenou asimilaci skupin, které nebyly považovány za součást národní komunity. Tento kontinuální rozpor nabyl na ještě větší intenzitě vlivem globalizace.

²⁸ Sheffer, G., Etnicko-národní diasporu a bezpečnost, in: Mezinárodní vztahy, č. 4, 1994, str. 63

Masové migrace druhé poloviny 20. století hrály klíčovou roli v podemílání mýtů o národní homogenitě. Škála strukturálních a kulturních faktorů vlastních západním společnostem stavěla imigranty, domorodé obyvatelstvo a jiné určité skupiny na okraj zájmu. To mělo své negativní důsledky nejen na tyto marginalizované skupiny, ale také na politickou kulturu jako celek. Ve společnosti založené na exkluzi nemá demokratická podoba občanství šanci se trvale prosadit.²⁹

Nabytí státního občanství má pro imigranta bezpochyby zásadní význam, avšak získání formálního přístupu k občanství, symbolizovaného obdržením pasu residenční země, je pouze jedním aspektem jeho žádoucí integrace do společnosti. Stejně tak důležitá je míra, do jaké náležící k odlišné skupině populace doopravdy dosáhnou toho skutečného občanství, které představují rovné šance participace ve společnosti, v oblastech jako jsou politika, zaměstnání, sociální systém či oblast kultury. Pravidla pro získání občanství tvoří v jednotlivých zemích složitý souhrn a v průběhu času prodělala významné změny. Vždy je nutné rozlišovat mezi imigranty samotnými, tedy tzv. první generací na straně jedné a jejich potomky, tedy generací druhou a generacemi následujícími na straně druhé. Podmínky pro naturalizaci přistěhovalců a získání občanství pro jejich děti se významně liší, často reflektující historické odlišnosti patrné v procesu utváření národního státu. Důležité je rovněž nezapomenout na skutečnost, že občanství zdaleka ne vždy je černobílou záležitostí. Naopak, některé země v odezvě na rozsáhlé usazování se přistěhovalců vynalezly takové formy quasi občanství, které poskytují některá, nikoli však všechna práva z občanství standardně vyplývající. Jedním důležitým příkladem takovéto formy quasi občanství je občanství Evropské unie, zavedené Maastrichtskou smlouvou z roku 1991.³⁰

Lze rozlišovat dvě základní dimenze zmíněných národních modelů občanství. V rámci té první je pojímáno buď jako kategorie spjatá s etnicko-kulturní komunitou, které je vlastní společný původ a společné kulturní tradice, anebo jako kategorie označující občanskou komunitu, pro níž je charakteristická oddanost společným politickým hodnotám a institucím a residence poskytující vazbu na státní území. Druhá dimenze občanství souvisí s kulturními závazky, kterými stát podmiňuje přístup k získání občanství. Takovéto požadavky sahají od asimilačních ke kulturně pluralistickým přístupům, které se liší stupněm kulturní homogenity, jež je národním státem požadována k přisouzení plných práv. Asimilace klade větší požadavky v tom smyslu, že potenciální noví členové společenství podstupují úplnou adaptaci

²⁹ Castles, S., Davidson, A., *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*, Palgrave Macmillan, London, 2000, str. 84

³⁰ *Ibid.*, str. 84-85

dominantní národní kultuře, která je jediným a nezpochybnitelným těžištěm identity, alespoň pokud jde o veřejnou sféru. Naproti tomu v modelu kulturního pluralismu je přijímající stát otevřenější a umožňuje či dokonce usnadňuje imigrantům zachovat si jejich etnickou či náboženskou jedinečnost.³¹

Otázkou zkoumání modelů integrace imigrantů do společností západoevropských zemí se zabývá řada autorů a víceméně se shoduje na třech ideálních modelech, které lze po významnou část druhé poloviny 20. století v tomto regionu identifikovat. Pavel Barša si z terminologické různosti používané těmito autory vybírá a do češtiny překládá následovně: model etnicko-exklusivistický, model asimilační a model pluralistický, respektive multikulturní.³²

Prototypem etnicko-exklusivistického modelu bylo až do samého sklonku 20. století Německo. V tomto modelu jsou přistěhovalci chápáni pouze jako „hostující dělníci“ a jejich pobyt jako dočasný, imigraci samu určují potřeby trhu práce. Společnost proto nemusí usilovat o zlepšení jejich právního postavení nebo zvažovat důsledky jejich kulturní odlišnosti. Jejich udržování může být naopak chápáno jako záruka, že se pracovníci dříve či později vrátí do svých zemí.³³ S tímto vylučujícím přístupem kontrastuje automatická právně-politická integrace přestěhovávajících se etnických Němců. V asimilačním modelu, jehož prototypem je Francie, jsou přistěhovalci vnímáni jako stálí a rovnoprávní členové společnosti za podmínky, že se asimilují do dominantních kulturních vzorců a učiní z příslušnosti k občanskému národu jedinou politicky a veřejně relevantní formu své kolektivní příslušnosti. Na rozdíl od USA jsou tabu etnické lobby stejně jako jiná politicky orientovaná seskupení opírající se o etnickou, regionální a či kulturní identitu. Z hlediska jakobínské politické kultury se taková sdružení rovnají zradě francouzského občanského národa, jenž má být jediný a nedělitelný. Také v modelu pluralistickém (multikulturním), jehož prototypem je Velká Británie, je imigrace vnímána jako trvalá. Na rozdíl od Francie však společnost

³¹ Koopmans, R., Stateham, P., How National Citizenship Shapes Transnationalism, in: Joppke, Ch., Morawska, E. (eds): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 208

³² Někteří autoři přidávají ještě čtvrtý model, který nazývají jako etnicko-kulturní pluralismus a jako evropský prototyp uvádějí Švýcarsko. Ten svoji etnicko-kulturní podstatu občanství sdílí s prototypem Německa, v tomto případě však není po imigrantech vyžadováno, aby přijali jeden definovaný a vymezený kulturní model. Tato skutečnost je samozřejmě důsledkem vysoké úrovně kulturní heterogenity, která je Švýcarsko jakožto národ charakteristická. Nicméně, jasná hierarchie mezi kulturami tradičně uznávanými v rámci švýcarského federalismu a kulturami spjatými s původem nově příchozích imigrantů.

³³ S příchodem 21. století začalo Německo svůj tradiční přístup revidovat a pracovat na legislativě, která by „cizince“ v Německu nahlížela jako řádné plnohodnotné občany a svým způsobem se tak více posouvá k modelu Británie. Jelikož však námi zkoumané procesy spadají do období, kterým je druhá polovina 20. století, vnímáme tuto postupnou transformaci jako zajímavou, nikoli však pro naše zkoumání stěžejní. Tento proces bude vyžadovat delší časové období a teprve pak bude možné komplexně hodnotit a analyzovat jeho dopady.

přistupuje k přistěhovalcům jako ke kulturně odlišným komunitám, které mají spolu harmonicky žít v rámci širšího politického celku. Je-li ve Francii základní jednotkou integrace jednotlivec, pak v Británii je jí ve stejné a možná větší míře etnicko-kulturní skupina – „komunita“.³⁴

Německý model, některými autory označovaný též jako etnicko-kulturní asimilacionismus, činí pro imigranty cizího původu začlenění se do politické komunity relativně obtížné a pokud takováto možnost existuje, pak vychází z předpokladu, že se kandidát asimiluje do kultury přijímající země. A dokonce i od cizinců, kteří nemají zájem se naturalizovat, se očekává, že se budou chovat jako „dobří hosté“ a přijmout kulturní požadavky jejich „hostitelské“ země. Ve francouzském modelu nejenže stát neuznává etnicko-kulturní skupiny imigrantů jako politických aktérů, ale stejný přístup zaujímá také ke svým rodilým a tradičním etnicko-odlišným skupinám jako jsou Bretonci či Korsičané. Až do roku 1981 bylo dokonce imigrantům zakázáno právo vytvářet spolky na etnickém či kulturním základě. Navíc je známo, že Francie striktně dodržuje princip „laicité“, tedy naprosto jednoznačné oddělení náboženství a státu, což velmi omezuje možnosti rozpoznání náboženských skupin a identit ve veřejné sféře, ve školském systému, v médiích. A na závěr této podkapitoly nastiňující přehled národních modelů občanství ještě zmínka o pluralistickém modelu. Pluralistický model je pro nás synonymem britského modelu, bylo by ovšem chybou nezmínit, že do této kategorie spadají rovněž i další důležité evropské imigrační země, a to Nizozemí a Švédsko. Každá z těchto zemí představuje odlišnou variantu pluralistického modelu. Pro všechny zmíněné země je příznačné, že přístup do politické komunity pro imigranty a jejich potomky je relativně snadno dosažitelný na základě zásady jus soli, tedy narozením se v zemi a otevřenou politikou naturalizace. Nicméně, takovýto přístup není podmíněn asimilací a novým občanům je ponecháno právo uchovávat si svoji kulturní identitu, vystupovat takto ve veřejné sféře a prezentovat pod touto nálepkou své veřejné zájmy. A to i v takových zásadních institucích jako jsou vzdělávací systém, armáda anebo média.³⁵

Přemýšlíme-li o národních modelech občanství, měli bychom brát v úvahu skutečnost, že žádná země z našeho výčtu detailně nenaplnuje některý z ideálních typů a že politika

³⁴ Baršová, A., Barša, P., Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 36

³⁵ Koopmans, R., Stateham, P., How National Citizenship Shapes Transnationalism, in: Joppke, Ch., Morawska, E.(eds): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 208-209

etnických menšin imigračního původu je vždy konstituována kolísavou směsicí všech zmíněných typů, avšak jasně zdůrazňuje pozice některého z těchto ideálních typů.

II.4. TEORETICKÝ RÁMEC TVORBY TRANSNACIONÁLNÍCH POLITICKÝCH POŽADAVKŮ

V souvislosti se vznikem a vývojem transnacionálních komunit a diaspor se často objevují argumenty směřující jednak k odkazu na postnárodní práva umožňující migrantům pohybovat se svobodněji, jednak ke vzrůstající akceptaci přijímajících států multikulturních odlišností, umožňující migrantům zachovat si silné vazby k zemím jejich původu. Rozmach transnacionálních komunit však nelze redukovat pouze jako důsledek těchto jevů. Neméně významnými aspekty zde jsou stále více globalizovaná akumulace a transfer kapitálu, zvyšující se rychlost spojů a cenová dostupnost cestování na velké vzdálenosti. Z tohoto pohledu jsou transnacionální migranti schopni využívat těchto možností v mnohem větším měřítku než kdykoli předtím a vytvořit vazby přesahující národní hranice. Překračováním těchto hranic tam a zpět, a to nejen fyzicky, ale také elektronicky či finančně, stále více utvářejí transnacionální sociální, politický, kulturní a ekonomický svět. Transnacionální migranti se nevzdávají svých původních charakteristik, naopak, přivázejí si je s sebou do hostitelské země a zachovávají styky se zemí, kterou opustili.³⁶

Koncept transnacionalismu je někdy užíván natolik široce, že se snaží pojmout problematiku migrace a imigrantů jako takovou. Podle obecněji akceptované definice je však transnacionalismus dán procesy, kterými imigranti tvoří a uchovávají komplexní sociální vztahy, jež pojí dohromady společnosti zemí původu a zemí usazení se. Tyto procesy jsou nazývány transnacionální proto, že trend poslední doby je takový, že imigranti vytvářejí sociální prostor překračující geografické, kulturní a politické hranice. Důležitým elementem je zde různorodost činností udržovaných migranty ve společnosti jak země původu, tak země hostitelské. Lze mezi ně zahrnout importní, respektive exportní obchodní činnost, investice imigrantů v zemích svého původu, udržované vazby mezi rodinnými členy či obyvateli původně stejné obce v obou zemích, kulturní a náboženské organizace v zemích původu, které v hostitelských zemích zakládají své pobočky, stejně tak jako mobilizaci imigrantů politickými stranami či sociálními hnutími v zemích původu či rozšířením konfliktů

³⁶ Portes, A., Guarnizo, L.E., Landolt, P., The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field, in: *Ethnic and Racial Studies*, 1999, Vol. 22, No. 2, str. 223

probíhající v zemích původu na komunitu emigrantů usídlenou v zahraničí. Je tedy zřejmé, že definující charakteristikou transnacionalismu v tomto smyslu jsou udržované vztahy mezi jednou či více zeměmi usídlení se a zemí či regionem původu. A tak, a to je důležité vyzdvihnout, přítomnost etnických menšin imigračního původu ještě sama o sobě nevytváří bezpodmínečně transnacionalismus, pokud tyto skupiny neudržují významné a trvalé interakce s jejich mateřskými zeměmi.³⁷

Proto také náboženská příslušnost jako taková nemůže být považována za transnacionalismus, pokud se ono náboženství nepřekrývá s jednou specifickou etnickou skupinou, jako je tomu v několika málo případech jako jsou Židé či Sikhové. Ačkoli někteří autoři mluví o transnacionální náboženské příslušnosti, majíc na mysli také islám a křesťanství, tato teorie roztahuje koncept transnacionálních komunit natolik, že se pro analýzu dopadů migrace v moderním světě stává nepoužitelnou. Velká světová náboženství jsou přitom světovou tradicí, která je vlastní spoustě etnických a národnostních skupin a která byla rozšířena řadou jiných způsobů než je migrace a vysídlení.³⁸

Stejně jako transnacionalismus, také oživený koncept diaspory je často používán příliš volným způsobem jako jakákoli komunita, která emigrovala a jejíž počet ji činí v hostující společnosti viditelnou. V užším pojetí, jak již bylo řečeno, je však diaspora označením specifického druhu transnacionální komunity, která vychází z masivní emigrace a rozptýlení skupiny z mateřské země probíhá do dvou či více zemí, přičemž tento odchod je vynucen či alespoň popoháněn závažnými okolnostmi jako je strach či bída. Diaspory tak ve srovnání s ostatními typy transnacionálních komunit bývají zpravidla charakterizovány silnou orientací vůči své mateřské zemi a v původním slova smyslu touhou vrátit se jednoho dne, až to podmínky v domovině umožní, tzn., až toto území získá či znovuzíská nezávislost anebo až současný režim v mateřské zemi bude svržen. Svě zastánce mezi odbornou veřejností má jak ono širší, tak ono užší pojetí a záleží tedy na nás samotných, se kterým s nich se více ztotožňujeme a jehož interpretace je nám bližší.³⁹

Důležitou součástí této práce je zkoumání, jak jsou rozsah a formy tvorby transnacionálních a diasporických politických požadavků ovlivněny politickými příležitostmi a zábranami, které jsou dány specifickými režimy občanství a integrace v konkrétních hostitelských zemích. Pro nás je samozřejmě stěžejní případ Velké Británie a také Německa, které nám slouží jako užitečný model, v podstatě prototyp jednoho z evropských integračních

³⁷ Ibid, str. 225

³⁸ Ibid, str. 226

³⁹ Van Haer, N., *New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*, UCL Press, London, 1998, str. 83-84

režimů, a díky němuž, respektive vymezením se vůči němu, lze snadněji vysvětlit zkoumané procesy v samotné Velké Británii. Při tomto zkoumání politických požadavků vznášených etnickými skupinami imigračního původu hrají nepochybně důležitou roli vedle zmíněných režimů občanství také další aspekty, zejména specifická triáda vztahů mezi migranty, jejich mateřskými zeměmi a zemí usídlení, stejně tak jako skutečnost, zda migrace byla vynucena politickým útlakem, vycházela z ochoty opustit zemi s vidinou zlepšení ekonomické situace na principu hostujících dělníků, či byla částečně formována koloniálními vazbami a oddaností impériu, které se rozkládalo napříč kontinenty. Svoji roli hrají také charakteristické znaky migrující skupiny a její vazba na specifické náboženství či na specifické politické aspirace a ideologie. A tak jakožto výsledek takovýchto faktorů některé skupiny imigrantů mohou naplňovat ideál transnacionální komunity lépe a přesněji než skupiny jiné.⁴⁰

Politické požadavky etnických skupin imigračního původu jsou do významné míry ovlivňovány vzájemným působením tří faktorů. Jako první můžeme uvést již zmíněnou kategorii, jíž jsou příležitosti a zábrany dané režimem národního občanství a modelem integrace. Skupiny imigrantů mají silnější tendenci vznášet své požadavky týkající se jejich situace v zemi tam, kde jim stát poskytuje k takovému konání příležitosti a jejich organizace pak podle toho činí. Snad vůbec nejvýznamnějším faktorem v tomto ohledu je to, zda imigranti mají právo hlasovat, což do značné míry závisí na držení státního občanství. Kromě tohoto stěžejního aspektu však nelze opomenout i další důležité podmínky, jako je například existence rovných příležitostí a anti-diskriminační legislativa, státní pomoc a dialog s organizacemi imigrantů anebo dosažitelnost skupinových kulturních práv v oblastech jako jsou vzdělání či média.⁴¹

Druhý determinant lze souhrnně označit jako vlivy mateřské země. Tato kategorie zahrnuje politiku vysílající země vzhledem k jejím emigrantům. Zatímco některé vysílající země podněcují své (bývalé) občany k asimilaci do hostitelské společnosti, většina z nich má eminentní zájem na zachování loajality a oddanosti svých emigrantů, i kdyby jediným důvodem měl být zájem na zachování každoročního přílivu finančních prostředků zaslaných emigranty, na nichž je spousta ekonomik vysílajících zemí velmi závislá. Jedním z účinných nástrojů napomáhajícím udržet vazbu emigranta je neumožnění ztráty občanství vysílající země, případně činit takovou ztrátu vysoce nákladnou, například tím, že emigrant ztratí

⁴⁰ Ibid, str. 85

⁴¹ Koopmans, R., Stateham, P, How National Citizenship Shapes Transnationalism, in: Joppke, Ch., Morawska, E.(eds): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 204

nárok na dědické právo či právo na vlastnictví půdy. Dalším instrumentem může být přímá kontrola emigrantů prostřednictvím organizací působících v přijímající zemi a vysílající zemi řídicích či alespoň sponzorovaných. Kategorie vlivy mateřské země zahrnuje také vlastní politickou situaci v zemi původu migrantů. Faktory jako boj etnických skupin za nezávislost, konflikty mezi etniky jednoho národa, cizí okupace, občanská válka anebo utiskující diktatury v zemi původu bývají příčinou politických požadavků vznášených komunitami diaspor a imigrantů orientovaných na zemi jejich původu. Mají-li vysílající a přijímající země shodný zájem na zachování vazeb migrantů s jejich mateřskou zemí, pak aktivity organizací vysílající země v zemi přijímající mohou být institucionálně sponzorovány oběma zeměmi. Takovýto zájem měly například vlády Bavorska a Turecka, které proto spolupracovaly v oblasti školství a poskytovaly dětem tureckých hostujících dělníků v Bavorsku výuku v rodném jazyce. Jiným typem vztahu dvou zainteresovaných zemí je ten mezi bývalými imperiálními velmocemi a jejich bývalými či zbylými koloniemi. Migranti z bývalých kolonií často požívali, alespoň po přechodné období po získání nezávislosti, práva na občanství v „mateřské“ zemi, eventuálně v některých případech (jako v případě Španělska vůči svým bývalým državám v Latinské Americe) mohou občanství získat snadněji. Svoji důležitou roli zde samozřejmě hraje z dřívější existující kulturní spojení, zejména pak skutečnost, že mnoho koloniálních migrantů již zná jazyk, což migrantům může velmi usnadnit integraci do společnosti.⁴² A jako poslední zásadní vztah vysílající a přijímající země v evropském kontextu je nutné zmínit případ migrace uvnitř Evropské unie. Migranti z jiných zemí EU požívají do značné míry podobná práva jako místní rodilí občané a v mnoho ohledech jsou privilegováni tváří v tvář občanům „třetích zemí“, v neposlední řadě ve veřejné diskusi. Jedinou, a samozřejmě důležitou výjimkou, je volební právo, kterým disponují na lokální a evropské úrovni, nikoli však na úrovni regionální a celonárodní.⁴³

Poslední z trojice rozhodujících činitelů podmiňujících politické požadavky imigrantů jsou kolektivní identity skupin imigrantů. Patří sem náležitost imigrantů k určité etnické skupině, jejich náboženská příslušnost, identifikaci vycházející z barvy pleti a konečně jejich stupeň napojení na zemi jejich původu. Tyto kolektivní identity jsou všeobecně považovány za stálé a pevné atributy, které si migranti přivážejí a ponechávají i po svém usídlení se v přijímající zemi. Tyto identity jsou do značné míry ovlivněny jak režimem integrace a občanství

⁴² Bade, K., *Migration in European History*, Blackwell Publishing, 2003, str. 221-222

⁴³ Koopmans, R., Stateham, P., *How National Citizenship Shapes Transnationalism*, in: Joppke, Ch., Morawska, E.(eds): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 204-205

přijímající země, tak směsící vlivů mateřské země. Identity imigrantů však mohou být ovlivněny rovněž přímo přijímajícími státy, a to nabídkou, respektive podporou určitých kategorií identifikace, které pro migranty v jejich mateřské zemi neexistovaly. Mohou to být kategorie typu imigrant, cizinec, příslušník etnické menšiny anebo žadatel o azyl. Neméně důležitá je však rovněž možnost, kterou přijímající státy uplatňují při přetváření rovnováhy mezi různými identitami, které si migranti přivázejí s sebou. Narozdíl od někdy až příliš jednodimenzionální koncepce identity imigrantů, se kterou se rovněž v literatuře setkáváme, velká většina imigrantů nepřijíždí pouze s jednou identitou, ale s několika překrývajícími se a navzájem soupeřícími. Přijímající státy mají ve své moci manipulovat s rovnováhou mezi těmito vícečetnými identitami sponzorováním a oceňováním některých z nich a odrazováním od jiných a měnit primární loajalitu imigranta.⁴⁴

III. IMIGRAČNÍ A INTEGRAČNÍ POLITIKA VELKÉ BRITÁNIE

III.1. ZMĚNY IMIGRAČNÍ POLITIKY V POSTIMPERIÁLNÍM KONTEXTU

Chceme-li se zabývat počátkem a vývojem britské imigrační politiky, potom nelze opomenout spojitost s postimperiálním ustoupením Británie z pozice globální a koloniální mocnosti po druhé světové válce na pozici mocnosti regionální, evropské. Tento ústup se totiž velmi zjevně odrazil do britské imigrační politiky a politiky udělování státního občanství. Rozsáhlé, imperiální pojetí občanství, které dávalo všem příslušníkům koruny právo do Británie přijít a v zemi žít, formálně schválené zákonem z roku 1948 (British Nationality Act), bylo opuštěno a došlo k náhlému posunu směrem k restrikcím. Tato transformace byla institucionalizována vypracováním tří legislativních úprav mezi lety 1962 a 1971, reflektujících myšlenku omezení pojetí občanství chápaného na základě zákona o občanství z roku 1948, na úroveň více omezeného, etnického chápání, zakotveného v zákoně o občanství z roku 1981. Británie vykazovala výjimečně silnou a neúprosnou schopnost v úsilí srazit imigraci na nevyhnutelné minimum. Mezi lety 1951 a 1961, tedy v době rozkvětu přistěhovalců ze zemí Nového Commonwealthu, čistě míra migrace Británie jen mírně pozitivní a mezi lety 1961 a 1981, emigrace převážila imigraci o více než milion lidí. A tak

⁴⁴ Ibid, 206-207

není divu, že se v práci Ziga Laytona-Henryho dokonce setkáváme s označením Británie jako rádky nulové imigrační země.⁴⁵

Proč Británie ustoupila od pravidel imigrace, kterých se držela v předchozím období svého globálního postavení a zavedla udělování občanství?⁴⁶ Jedna myšlenková škola klade důraz na státní rasismus a „natírání Británie na bílo“, argumentujíc, že rasové nepřátelství vůči černým a asijským imigrantům podpořilo přísnou imigrační legislativu. Toto stanovisko, jež zdůrazňovalo centrálně řízený státní rasismus, mělo silný vliv na studium britské imigrační politiky. Vzápětí se však objevily také argumenty opírající se o tvrzení odlišné, tvrzení, že politiku imigrace a nabývání občanství lze lépe pochopit na základě rasismu vycházejícího ze společnosti a nikoli vedeného státem. Zpřísněný režim uspokojil obhájce striktních kontrol, na druhé straně však byl vytvořen určitý prostor pro zavedení anti-diskriminační legislativy, která položila základy britské podobě multikulturalismu. Svým způsobem může být britská imigrační politika chápána jako příklad, kdy se vláda zodpovědně zhostila řešení problému navzdory nepřátelským náladám vůči nově přichozím imigrantům panujícím ve společnosti. Abychom lépe porozuměli tomuto vývoji a byli schopni zvážit vliv státní politiky a veřejného mínění, je nezbytné zabývat se britskou politikou 50. a 60. let, kdy klíčová rozhodnutí týkající se imigrace a politiky etnických vztahů byla učiněna. Příslušná legislativní opatření byla přijata mezi lety 1962 a 1971, tedy ještě před ekonomickým poklesem z roku 1973, který podnítil učinit podobné kroky také ostatní evropské imigrační země.⁴⁷

V období předchozím, vymezeném léty 1948 a 1962, se Británie vyznačovala otevřeným imigračním režimem. Britský zákon o občanství z roku 1948 (British Nationality Act)⁴⁸ formálně dával všem příslušníkům koruny, tedy všem subjektům impéria, právo přestěhovat se do Británie. Lidé z kolonií a zemí Commonwealthu měli tentýž přístup k formálním sociálním a politickým právům jako ostatní příslušníci koruny. Přesto zmíněný zákon nebyl příčinou poválečné migrace do Británie, v roce jeho schválení navíc masivní migrace mohla být jen stěží předvídána. Nicméně, v 50. letech se objevily silné faktory stimulující migraci, a

⁴⁵ Layton-Henry, Z., Britain: The Would-Be Zero Immigration Country, in: Cornelius, W., Martin, P., Hollifield, J., Controlling Immigration: Global Perspective, Stanford, Stanford University Press, 1994, str. 303

⁴⁶ Randall Hansen připomíná, že v roce 1948 bylo občanství ve Spojeném království definováno vůbec poprvé a příběh poválečné migrace označuje jako příběh občanství. Hansen, R., Immigration and Citizenship in Post-War Britain, Oxford, Oxford University Press, 2000, str. 35

⁴⁷ Geddes, A., The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage. London, 2003, str. 32

⁴⁸ Podle konzervativního politika Enocha Powella šlo o revoluci, pokud jde o ústavní statut britských poddaných ve Spojeném království i v impériu a o institucionální vazby mezi Británií a členskými státy Commonwealthu. Toto tvrzení opírá o dva důvody: zaprvé, legislativa, do míry, do které se to nepředpokládalo, vytvořila podmínky pro usnadnění masové migrace občanů zemí Nového Commonwealthu do Spojeného království a zadruhé, zanechal příštím tvůrcům politiky právní rámec, který utvářel a v podstatě limitoval jejich schopnost artikulovat politickou odezvu na tuto migraci. Hansen, R., Immigration and Citizenship in Post-War Britain, Oxford, Oxford University Press, 2000, str. 35

to aktivní nábor pracovní síly, zejména do oblastí veřejné dopravy, nově zformovaného systému státní zdravotní péče, textilního a automobilového průmyslu. Proto se také populace imigrantů koncentrovala zejména do Londýna, průmyslového středu země (Midlands), části severozápadu a částí oblasti Yorkshire, kde byla lokalizována nabídka těchto pracovních příležitostí. Mužská a ženská populace imigrantů sehrála důležitou roli v rozvoji britského státu blahobytu. Stále nebylo možné konstatovat, že Británie je zaplavena imigranty, přesto již v 50. letech v některých oblastech země zájem o problematiku imigrace nebílé populace začal nabývat na intenzitě. Zákon o občanství byl přijat v reakci na osamostatnění Indie a dal odhadovaným 600 milionům „poddaných britské koruny“ rovná práva, co se týče vstupu a pobytu na území Británie. V praxi se však Británie snažila hromadnému přílivu neevropských přistěhovalců z bývalých kolonií zabránit. V reakci na nedostatek pracovních sil, který po válce sužoval mnohé evropské země, například roku 1949 navrhla Královská komise pro populaci, aby bylo každoročně získáno 140 000 mladých imigrantů, kteří ovšem měli mít předpoklady k úplné etnické a kulturní asimilaci. Program evropských dobrovolných pracovníků pak přivedl do Británie asi 350 000 lidí, především Poláků, ale i příslušníků jiných evropských národů, vysídlených v důsledku války.⁴⁹

V poválečném období bylo pro Británii velmi obtížné určit jasnou definici národa a státu. Zákon přijatý roku 1948 byl symbolický tím, že redefinoval náležitost k britskému národu a rekonfiguroval vztah mezi státem a obyvatelstvem zavedením do své politiky pojmu občanství, jinými slovy, poddaní se stali občany. Na jedné úrovni se zákon jevil jako faktický souhlas s měnící se povahou členství v koloniích a formou státní suverenity. Na jiné úrovni však představoval zoufalý pokus udržet impérium pohromadě. Nicméně, spojení národnosti a občanství nebylo nikdy přímo učiněno a právo na nabytí občanství ještě nečinilo občana členem britského národa. A tak zatímco bylo zavedeno občanství, pojem britského poddaného zůstal zachován a interpretaci obou pojmů, jak občana, tak poddaného, dominovala určitá dvojznačnost. Kanadčané mohli být občany Kanady, byli však také britskými poddanými. „Britskost“ měla zůstat exkluzivním atributem původní populace „mateřské země“. Britský lid neměl být totéž co britští občané a skrz manipulaci s termíny a významem pojmu občanství zůstala ona „britskost“ omezena. Jelikož poválečné změny občanství byly především snahou udržet pohromadě rychle se rozpouštějící impérium, malá pozornost byla věnována skutečnosti, že technicky by britské občanství opravňovalo obyvatele kolonií

⁴⁹ Baršová, A., Barša, P., Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 110

k jistým právům. A tak, chápajíc občanství v podstatě správně jako právo, když obyvatelé kolonií začali migrovat do Británie, mnoho z nich bylo na realitu zcela nepřipraveno a mnoho přímo konsternováno. Mnohonárodnostní impérium bylo jednou věcí, mnohonárodnostní Británii však bylo obtížné si představit. A tak téměř bezprostředně po té, co zákon o občanství z roku 1948, jehož náplň nereflektovala otázky integrace nebílých přistěhovalců, byl přijat, se politická debata začala na tuto problematiku soustředit.⁵⁰

Také Christian Joppke nezapomíná opomenout, že neexistovalo žádné jasné kritérium příslušnosti, na jehož základě by bylo možné „britskost“ snadno identifikovat. Ta mohla být chápána jednak jako složenina národů Angličanů, Skotů a Velšanů sjednocených vírou a válkou proti římskému papežství a katolické Francii, jednak mohla být Británie vnímána jako budovatel zámořského impéria. Byla-li Británií tato druhá, imperiální Británie, pak přeměna impéria musela zákonitě představovat vážný problém identity. Imigrační politika trpěla problémem identity, který sama vlastně ještě zhoršovala a ničila imperiální iluzi vylučováním určitých poddaných impéria. Nicméně, nucena definovat, kdo náleží, se britská imigrační politika uchýlila ke kritériu narození se a k předkům a zavedla tak etnický ukazatel, který doposud v definici „britskosti“ absentoval. Etnický aspekt byl tak ve skutečnosti rasovým aspektem rozlišujícím mezi bílými a nebílými a byl vnímán jako základní příčina obviňování z rasové diskriminace, z něhož se britská imigrační politika nikdy nemohla zcela osvobodit.⁵¹

Přistěhovalectví 50. let nebylo plánované a už vůbec neexistovala nějaká preference pro černošské a asijské pracovníky z bývalých kolonií. Jejich příchod byl v oficiálních kruzích přijímán s podezřením, občas i s rasistickou nevraživostí. Restrikce vůči této imigraci se však staly součástí politické agendy až koncem 50. let jakožto důsledek tzv. rasových nepokojů, ve skutečnosti útoků proti přistěhovalcům ze strany bělošské mládeže a neofašistických organizací. Díky těmto výtržnostem se také téma migrace přeměnilo z otázky regionální na otázku celonárodní. Za stěžejní moment omezování imigrace lze nejspíš považovat vítězný boj Ministerstva práce, obhájce těchto omezení, v rámci vlády s Koloniálním úřadem, tyto restrikce odmítajícím.⁵²

Přistěhovalci ze zemí Nového Commonwealthu (NCW) měli největší podíl na nárůstu imigrace a na počtu mimo Británii narozené, avšak v Británii žijící populace – mezi lety 1951 a 1966 toto číslo dosahovalo 60 %, téměř 600 tisíc. Nešlo však pouze o počty, důležitým

⁵⁰ Shanahan, S., *Different Standards and Standard Differences: Contemporary Citizenship and Immigration Debates*, in: *Theory and Society*, Vol. 26, n. 4, Special Issue on Recasting Citizenship, 1997, str. 434-435

⁵¹ Joppke, C., *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 105

⁵² Hansen, R., *Immigration and Citizenship in Post-War Britain*, Oxford, Oxford University Press, 2000, str.82-83

aspektem byl také dopad nerovnoměrné distribuce imigrantů z NCW mezi britskou populaci. V celém Spojeném království jakožto celku průměrný počet těchto přistěhovalců dosahoval čísla 1.7 na sto obyvatel, avšak rozpětí v rámci všech 630 parlamentních volebních obvodů bylo enormní. V některých obvodech nebyly přistěhovalci vůbec žádní a více než polovina těchto obvodů měla méně než jednoho v poměru ke stu obyvatel. A na druhé straně, v 51 obvodech se počet přistěhovalců z NCW pohyboval v rozmezí 5 až 15 %. Tato koncentrace byla umocněna skutečností, že imigranti z NCW měli tendenci usazovat se ve shodných oblastech jako ostatní skupiny imigrantů, zejména v Londýně, kde podíl činil 40% a v oblasti West Midlands, kde dosahoval 30 %. Tato značně nerovnoměrná koncentrace měla pochopitelně vliv na utváření podpory, respektive odporu k imigraci. Tam, kde bylo velké množství pracovních míst podpora imigrace neklesala a zaměstnavatelé sami aktivně usilovali o příchod přistěhovalců, zejména pokud jde o textilní továrny na severu země, které z jejich levné pracovní síly mohli těžit. Vláda vítala zaměstnávání přistěhovalců v londýnské veřejné dopravě a jejich práci oceňovala také Britské asociace hotelů a restaurací.⁵³

Zajímavý pohled na vývoj britské imigrační politiky zprostředkovává Andrew Geddes, komentující práci Randalla Hansena. Ten nahlíží první periodu, ohraničenou lety 1948 a 1962, vyznačující se absencí imigračních kontrol a pokračováním otevřeného imigračního režimu, jako výsledek působení nezávislých proměnných. Ptá se, proč po dobu čtrnácti let po přijetí britského zákona o občanství (1948) byl povolen volný příchod imigrační pracovní síly z bývalých kolonií, ačkoli byli tito imigranti z „rasových“ důvodů v zemi evidentně nežádoucí. Na svoji otázku odpovídá identifikací čtyř vysvětlujících aspektů: dlouhodobou vazbou na systém dvou politických stran – Konzervativní a Labouristické; distribucí moci vládnoucí Konzervativní strany; stále žijící vazbou na ideál Commonwealthu; opozicí v rámci samotné vlády – zejména ze strany proti restriktivního Koloniálního úřadu, oponujícího pro restriktivnímu Ministerstvu práce. Hansen se rovněž pokouší zkoumat otázku tzv. státního rasismu a pokud jde o politické činitele, vnímá jejich rozhodování jako nejlepší možné v kontextu celkově špatné situace. Na základě akademických interpretací, odmítajících vliv státního rasismu na formování občanství a imigrační politiky a pečlivé a důkladné analýzy archivních zdrojů demonstruje, že rasismus byl patrný, avšak ve vládě se ozývaly také silné proti restriktivní hlasy, které v podstatě neutichly až do konce 50. let. Velmi vnímavě Hansen vyzoroval, že britské hledání své poválečné role vedlo k představě, že Commonwealth by mohl být tou správnou cestou současné situace na světové scéně, která by zmírňovala postoj

⁵³ Money, J., No Vacancy: The Political Geography of Immigration Control in Advanced Industrial Countries, in: International Organization, Vol. 51, No. 4, 1997, str. 700-701

k imigračním kontrolám. Opuštění této ideje počátkem 60. let tak napomáhá vysvětlit posun k restrikcím vůči imigraci.⁵⁴

Britští politici byli postaveni před volbu: buďto vrhnou síť migrační kontroly na celý Commonwealth, nebo přijmou migraci z Nového Commonwealthu jako nezbytný doprovod staré migrace. Zvolili druhou alternativu. Přijali proměnu Spojeného Království do multikulturní společnosti jako cenu, kterou je třeba zaplatit za udržení vazeb mezi Británií a starými dominiemi. Meze tohoto přístupu ukázaly rasové nepokoje v Nottinghamu a Notting Hillu roku 1958, po nichž zesílily hlasy volající po omezeném příchodu „nebíých“ přistěhovalců. Jisté rasové filtrování přistěhovalců umožnila úprava z roku 1962, ale robustnější administrativní nástroje poskytl až zákon z roku 1968, podle něhož museli držitelé britských pasů k tomu, aby mohli vstoupit a žít na území Spojeného království, prokázat „podstatné vazby“ na Spojené království. Podle kritiků bylo sice kritériem de iure narození a předkové, de facto jím však byla rasa. Fakticky měla být svobodná imigrace umožněna jen tehdy, mohla-li být považována za návrat potomků bílých emigrantů-kolonistů.⁵⁵

Jak bylo zmíněno, veřejná debata týkající se zpřísnování kontrol byla odstartována po nepokojích roku 1958 a vlastně desetiletí lhostejnosti vůči otázkám spjatým s pokojným soužitím s nebíou populací. Na přelomu měsíců srpna a září se početné davy bílé domácí populace ve městě Nottinghamu a londýnské městské části Notting Hillu shromáždily na protest proti černošským obyvatelům, původem převážně z Karibiku. Více než tisícovka lidí ohrožovala černošské spoluobčany během dvou nocí v Nottinghamu, v Notting Hillu byly napadány stovkami lidí po dobu tří nocí jak v ulicích, tak ve svých obydlích. Po těchto událostech sice vůdčí političtí představitelé země násilí odmítly, ale zejména Konzervativci tvrdili, že za nepokoje nese odpovědnost imigrace a několik následujících měsíců se imigrační kontroly staly předním politickým tématem. Tehdejší ministr pro záležitosti Commonwealthu a pozdější premiér Alec Douglas-Home se dožadoval omezení imigrace z Karibiku a Konzervativní strana na své každoroční konferenci schválila politiku ve prospěch posílení imigračních kontrol. Na druhou stranu však mobilizace proti černošskému obyvatelstvu v roce 1958 byla omezena na pouhá dvě ohniska nepokojů, takže velkou část poslanců k intenzivnímu zabývání se problematikou imigračních kontrol nepřinutila. Zvýšené kontroly nakonec nepodpořil ani ministr vnitra a k žádné bezprostřední zásadní změně politiky

⁵⁴ Geddes, A., recenze práce Hansena, R., *Citizenship and Immigration in Post-War Britain*, in: *The American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3, 2001, str. 764

⁵⁵ Baršová, A., Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 111

v příslušné oblasti nedošlo. Na rozdíl od politiků však průzkumy ukázaly, že 80 % veřejnosti přísnější kontroly imigrace požaduje.⁵⁶

K nepokojům v Londýně a Nottinghamu by nedošlo, pokud by jim nepředcházely akce skupin sociálních hnutí a pokud by nebyly usnadněny pasivitou policie. V obou inkriminovaných čtvrtích byly do začátku léta 1958 aktivní skupiny nazývané „Teddy Boys“, skupiny mladíků dělnických profesí, které bylo možné vizuálně rozpoznat díky jejich dlouhým kabátům a šněrovacím vázankám. V Notting Hillu a jeho okolí navíc působila řada krajně pravicových organizací vyvíjejících své aktivity včetně ústředí White Defence League, stejně tak zde byl značný počet členů Union Movement vedených fašistou Oswaldem Mosleym. Již dříve během onoho roku 1958 jeho stoupenci v Notting Hillu pořádali shromáždění na rozích ulic a během nepokojů svými prohlášeními a letáky podněcovali bílé, aby podnikaly akce proti černochům. V obou zmíněných lokalitách tyto skupiny atakovaly černochy nejdříve začátkem léta, avšak policie během těchto útoků nezasáhla a tato absence státní represe dodala potenciálním bílým útočníkům odvahy. Následovaly drobné bitky a jakékoli malicherné spory se staly záminkou k mobilizaci početných davů k ohrožování a útokům proti černochům. V Londýně policie buďto zůstávala zdrženlivá anebo ustupovala vůli davů. Naproti tomu v Nottinghamu policie již během první noci nepokojů tvrdě zasáhla a zabránila tak rozsáhlým útokům.⁵⁷

Díky rozsáhlému zpravodajství o těchto nepokojích v britském tisku občané celé země o událostech podrobně věděli. Jistí komentátoři přicházeli s neetickými závěry, že je jelikož oběťmi byly výlučně lidé z Karibiku, je třeba přehodnotit udržitelnost britských otevřených hranic. Skutečnost, že útoky byly do značné míry prováděny bílými muži (a také několika ženami) proti černochům, vedla některé komentátory k návrhům, že práh tolerance byl překročen a že britská veřejnost již není schopna akceptovat zvyšující se přítomnost imigrantů. Řadoví poslanci, jak Labouristé, tak Konzervativci, přejali argumentaci těchto komentátorů a nepokoje tak daly zelenou vůdcům extrémistů v tvrzení, že jejich varování bylo ospravedlněno. Někteří labourističtí poslanci označovali politiku otevřených dveří jako anachronickou a nerealizovatelnou. Jeden z nich dokonce popsal nepokoje nikoli jako práci chuligánů z řad skupiny „Teddy Boys“, ale práci komunity, oprávněně nepřátelské vůči

⁵⁶ Karapin, R., *The Politics of Immigration Control in Britain and Germany: Subnational Politicians and Social Movements*, in: *Comparative Politics*, Vol. 31, No. 4., 1999, str. 429

⁵⁷ *Ibid*, str. 430

nežádoucím vrstvám černošské populace. Dožadoval se legislativy poskytující mechanismus k deportaci imigrantů usvědčených ze spáchání zločinu.⁵⁸

Odůvodněním legislativy schválené vládou Konzervativců v roce 1961 zavádějící kontroly bylo, že Británie je malým ostrovem, jemuž hrozí, že se stane přeplněným. Tento argument počátku 60. let vycházel z přehnaného předpokladu, že všichni příslušníci koruny s možností přistěhovat se do Británie tak skutečně učiní. Ačkoli se počet lidí s tímto oprávněním pohyboval kolem 800 miliónů, možnost takto extrémně masového přistěhovalectví byla naprosto absurdní. Pravým důvodem zavedení oné legislativy byla skutečnost rasové příslušnosti části imigrační populace. Labour Party tyto legislativní kroky odmítla jako zradu vůči Commonwealthu a jako ústupek rasismu, nicméně svůj postoj pohotově změnila, když se dostavily jasné a pro Labouristy nepřijemné volební důsledky anti-imigračního citění ve veřejnosti. Proto také již v průběhu roku 1962 bylo patrné vytrácení se Labouristické opoziční legislativní horlivosti v oblasti imigrace.⁵⁹

Diskuze ohledně kontroly imigrace ze zemí Commonwealthu probíhající na počátku 60. let tak trochu ironicky stimulovaly migraci těch, kteří dostali strach, že by se jich zamýšlené restrikce mohli týkat a oddělit je od jejich rodinných příslušníků. Restriktivní legislativa napomohla zvýšit počty přistěhovalců a v důsledku toho také vnímání problému imigrace. Zákon o imigrantech z Commonwealthu z roku 1962 (Commonwealth Immigrants Act) rozlišoval mezi občany Velké Británie a jejích kolonií na straně jedné a občany nezávislých zemí Commonwealthu na straně druhé. Ti druzí se stali předmětem imigračních kontrol na základě vydávání potvrzení o zaměstnání. Mezi lety 1963 a 1972 bylo 20% těchto povolení vydáno ženám, což ukázalo na skutečnost, že ženy-imigrantky nepřicházejí vždy pouze jako následovnice mužů-imigrantů jakožto jejich partnerky. Významný podíl žen byl patrný u přistěhovalců z Irska, kteří představovali hlavní migrační proud do Británie. Nicméně, britské imigrační zákony vycházely z předpokladu, že muži představují živitele rodiny a ženy, které jsou na nich závislé, pouze následují své partnery. Tento mylný předpoklad byl základem kroků britské vlády bránících ženám-imigrantkám požívat stejných práv na sjednocování rodin, jakými disponovali muži. A když Evropský soud pro lidská práva rozhodl v neprospěch této diskriminační praxe, britská vláda reagovala snížením úrovně příslušných pravidel na zamezování sjednocování rodin jak pro muže-imigranty, tak pro ženy-imigrantky. Vláda Konzervativců uvedla v roce 1980 v platnost pravidlo „primárního účelu“, které dalo imigračním úřadům pravomoc prošetřit skutečný status a důvody žádosti o příchod do

⁵⁸ Hansen, R., *Immigration and Citizenship in Post-War Britain*, Oxford, Oxford University Press, 2000, str. 82

⁵⁹ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 33-34

Británie za účelem sňatku. Po vítězství Labouristické strany ve volbách v roce 1997 vláda této strany splnila slib svým asijským voličům, o jejichž podporu se opírala od samého počátku jejich příchodu do země, a zrušila Konzervativci zavedené pravidlo, i když omezení zůstala i tak značná.⁶⁰

Zákon z roku 1962, usilující o omezení imigrace z Commonwealthu, odrážel v britské společnosti hojně rozšířenou myšlenku, že přistěhovalci mohou být integrováni do života země pouze tehdy, pokud počet příchozích bude pouze omezený. Pokud se naopak jejich počet bude pohybovat řádově v desítkách tisíc, uzavřou se do komunit a uchovají si charakteristiky, které si přivážejí s sebou. V roce přijetí zákona v zemi stále absentovalo vědomí Británie jako multikulturní společnosti a narozdíl od impéria, kterému byla vlastní inkorporace různých národů, o Británii samotné toto říci možné nebylo. Klíčovou otázkou této doby bylo, do jaké míry může Británie přijmout imigranty, bez ohledu na to, odkud přicházejí, tak, aby mohli být absorbováni do společnosti v rámci co možná nejnižší míry přemísťování a napětí. Cílem zákona nebylo imigraci zastavit, nýbrž zabránit nadměrné imigraci, překračující úroveň, na které je britský stát schopen imigranty přijmout a zvládnout jejich integraci. Proto byly zavedeny národní kvóty a požadavky usídlení nutné k získání občanství byly rozšířeny. Schválení zákona bylo provázeno hlasitou kritikou, že problém rasové diskriminace neřeší, takto prosté konstatování však nelze považovat za pravdivé. Naopak, zákon učinil problematiku „barvy pleti“ neoddelitelným elementem britské politiky. Jako selhání parlamentu je spíše možné označit neúspěch napomoci vytvořit vědomí britského národa, který místo toho, manipulací s právy spojenými s britským občanstvím, nepřestával lpět na anachronické vizi impéria.⁶¹

Je zajímavé, že Británie zaváděla restriktce na imigraci z Commonwealthu v období plné zaměstnanosti, kdy ekonomové jak vládní, tak odborníci stojící mimo vládu, předpovídali znatelné nedostatky pracovní síly. Navíc, kontroly byly zavedeny v době, kdy podíl populace narozené v cizině byl velmi nízký, pohyboval se kolem pouhého jednoho procenta, a v kontrastu s britskou tradicí integrace imigrantů vycházející z politiky *jus soli*, tedy udělování občanství na základě narození se na britské půdě. Tento vzorec ostře kontrastuje s ostatními evropskými zeměmi, které ve stejné době procházely procesem rapidní expanze imigrace pracovní síly.⁶²

⁶⁰ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 35

⁶¹ Shanahan, S., *Different Standards and Standard Differences: Contemporary Citizenship and Immigration Debates*, in: *Theory and Society*, Vol. 26, n. 4, Speciál Issue on Recasting Citizenship, 1997, str. 436-437

⁶² Money, J., *No Vacancy: The Political Geography of Immigration Control in Advanced Industrial Countries*, in: *International Organization*, Vol. 51, No. 4, 1997, str. 698

Jak účinné byly kontroly vycházející z legislativy roku 1962? Každopádně poskytly efektivní mechanismy regulující primární, pracovní migraci. Migrace závislých rodinných příslušníků, tedy manželek, manželů, dětí a prarodičů byla zákony usnadněna, odrážela však předpoklad modelu mužů-živitelů a žen, závislých na svých partnerech. Od momentu, kdy byly uvaleny restriktce na pracovní migraci, tedy od počátku 60. let, se stala počínaje polovinou této dekády cílem omezení právě migrace rodinných příslušníků. V tomto období můžeme také vyzorovat obrysy konsenzu imigrační politiky, stojící na dvou pilířích. Tím prvním je striktní omezení černošské a asijské imigrace, tím druhým pak anti-diskriminační legislativa zavedená třemi zákony o „rasových vztazích“ z let 1965, 1968 a 1976. Politik Labouristické strany Roy Hattersley shrnul výslednou politiku následovně: „Omezení bez integrace je neomluvitelné, integrace bez omezení je nemožná“⁶³ Mimochodem, skutečnost, že by integrace byla masovou imigrací ohrožena, zůstává pilířem britské imigrační politiky i v současnosti, sloužíc zejména k formování přístupů k migraci žadatelů o azyl.

Od počátku 70. let do poloviny let 80., kdy sekundární imigrace figurovala jako ústřední téma problematiky přistěhovalectví, pravidla týkající se manželů, respektive snoubenců, prošla přinejmenším pěti změnami, přičemž některá z nich si byla navzájem zcela protichůdná. Této skupině uchazečů o život v Británii byl vstup do země buď úplně zamezen, anebo byli podrobeni přísné zkoušce, která sloužila nikoli k zjištění jejich identity, ale záměru jejich žádosti. Šlo o vůbec nejhrošlivěji napadané téma britské sekundární imigrace. Joppke vyjmenovává tři důvody, proč šlo o tolik ožehavou otázku. Jako první a také nejdůležitější uvádí skutečnost, že ačkoli šlo o mužskou populaci, rozmazávala se linie mezi imigrací primární a sekundární. Manželé byli vnímáni jako skrytí primární přistěhovalci, přeplňující již tak napjatý pracovní trh, jehož ochrana byla tím určujícím důvodem zamezení primární imigraci koncem 60. let.⁶⁴

Druhý důvod přísných podmínek pro příchod manželů vycházel z přežívajícího předpokladu v britském právu a tradici, že žena by měla být tam, kde je její muž jakožto hlava rodiny a nikoli naopak. Asymetrický přístup k manželkám a manželům byl pouze tím nejmarkantnějším příkladem imigračního práva vyznačujícího se nerovností na základě pohlaví, umožňujícího imigrovat svobodným dívkám starším osmnácti let, nikoli však chlapcům, stanovujícího, že au-pair mohou být pouze dívky a umožňujícího mužům, kteří do země přišli před rokem 1973, nikoli však ženám, volný příchod jejich partnerů a dětí. Když

⁶³ Hansen, R., *Immigration and Citizenship in Post-War Britain*, Oxford, Oxford University Press, 2000, str. 26

⁶⁴ Joppke, C., *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 118

vzorec sekundární imigrace začal postupně měnit směr od snoubenek a manželek primární mužské populace imigrantů ke snoubencům a snoubenkám těch, kteří se v Británii již narodili, míra zaražení tohoto zdroje nové imigrace byla omezena zákonem o imigraci v roce 1971. Ten garantoval neomezené právo na sňatek všem usídleným mužským imigrantům narozeným před rokem 1973.⁶⁵

Důvod třetí pro nepřijetí kategorie manželů do země nebyl příliš veřejně vyzdvihován. Šlo o tradici muslimské kultury, podle které manželky následují své manžele do místa jejich bydliště. V případech, kdy byla předem dohodnutá svatba, což byla velká většina „imigračních svateb“, se mladé britské muslimské ženy hlásily k tradiční muslimské kultuře. A tyto ženy tak byly nezdědka kdy žádány, aby následovaly své budoucí manžele do Bangaldéše či Pákistánu.⁶⁶

Nahlížíme-li britskou imigrační politiku v dimenzi utvářené státem a společností, musíme konstatovat, že nebyla prostým výsledkem centrálně určovaného státního rasismu, jak tvrdí někteří badatelé, i když politici si jistě byli dobře vědomi anti-imigračních nálad panujících ve společnosti. Argument vnímající britskou politiku jako odpovědnou odezvu na rasismus pulzující ve společnosti má jistě svoji váhu. Vytyčení určitého rámce státními aktéry pro podobu imigrace a rasové záležitosti je většinou považováno jako mimořádně důležité jak pro „barevný problém“ konce 50. let, tak pro „azylovou krizi“ konce 90. let a počátku 21. tisíciletí.⁶⁷

Randall Hansen se zamýšlí rovněž nad rychlým a energickým zavedením imigračních kontrol v období počínaje rokem 1962. Upozorňuje, že je důležité mít na paměti, že se Británie uchýlila k zavedení striktních imigračních kontrol více než deset let před ostatními evropskými zeměmi a tyto kontroly byly přímo zacíleny na africké, asijské a karibské přistěhovalce, čímž dostaly silný rasový podtext. Tuto politiku je třeba vidět v úzké souvislosti s tzv. rasovými nepokoji konce 50. let a širší erupcí populistického anti-imigračního sentimentu, který dopadal na obě hlavní politické strany v zemi. Účinnost těchto kontrol byla usnadněna absencí významných institucionálních otázek na úrovni zákonodárné, výkonné i soudní. Tato absence umožnila britským vládám nejpřísnější imigrační kontroly v evropském kontextu. Schvalovaná legislativa byla nepřímou poháněna míněním voličstva a anti-imigrační sentiment se z lokální úrovně odrážel do rozhodování ve Westminsteru.

⁶⁵ Ibid, str. 119

⁶⁶ Ibid

⁶⁷ Stateham, P., Political Opportunities for Altruism? The Role of State Policies in Influencing British Anti-Racist and Pro-Migrant Movements, in: Giugni, M., Passy, F., Solidarity Movements in International Perspective, New York, Rowman and Littlefield, 2001, str. 162-163

Většinová podpora ve Sněmovně národů umožnila jak Konzervativním, tak Labouristickým vládám pokračovat v zavádění ještě přísnějších kontrol skrz primární a nepříliš zkoumanou sekundární legislativu.⁶⁸

V první polovině 60. let opanovalo Labour Party zjevné znepokojení, že anti-imigrační sentiment patrný ve společnosti může vážně poškodit stranu a její volební preference. Ačkoli strana sama ono nepřátelství nepodnítila, nevyhýbala se reakcím a komentářům, které šly proti většinovému proudu. Poté, co Labour Party zvítězila ve všeobecných volbách a vytvořila vládu vedenou Haroldem Wilsonem, se začala obávat, aby nebyla vnímána jako příliš měkká v otázkách imigrace. Snížila proto počet pracovních povolení zavedených zákonem z roku 1962 a v roce 1968 vstoupil v platnost druhý zákon o imigrantech z Commonwealthu. Ten odebral právo na příchod do Británie britským občanům indického původu čelícím perzekuci doprovázející politiku „afrikanizace“ v Keni a Ugandě. Přijetí této legislativy bylo bezprostřední reakcí na příliv 13 tisíc lidí asijského původu prchajících z východní Afriky. Zákon přijatý téměř okamžitě britským parlamentem učinil tyto východoafrické Asiaty předmětem imigračních kontrol vycházejících z takového pravidla na nárok na státní občanství, které vyhrazovalo jako nutnost pro každého, kdo se chtěl přistěhovat do Británie, mít alespoň jednoho z rodičů či prarodičů narozeného, adoptovaného či naturalizovaného jako britského občana.⁶⁹

Velmi ostrý tón, komentující přijetí zákona o imigrantech z Commonwealthu (1968), volí Randall Hansen, jenž příběh Asiátů z Keni klasifikuje jako politickou krizi děsivého dosahu. Jednak měla fatální vliv na životní šance těchto Asiátů, kteří nebyli schopni proniknout skrz zavřené dveře, jednak je určitým prizmatem, které osvětluje některé širší tendence britské poválečné politické historie. A co vidí Hansen jako nejdůležitější je, že tato událost klade otázku závazků vlády vůči doprovodným důsledkům rozpadu impéria – v tomto případě tedy vůči lidem, kteří se po nabytí kolonií nezávislosti ocitly bez občanství v místě, kde žili. V čase této krize se probíhající debata mezi politiky, intelektuály, aktivisty a širší veřejností zaměřovala na existenci, obsah a status závazku, který údajně dala vláda Konzervativců v roce 1963 při příležitosti keňské nezávislosti. Schválená legislativa roku 1968 však odporovala a porušovala onen slib, daný menšinám v Keni, podle kterého byli tito Asiaté vědomě vyňati z imigračních kontrol zavedených zákony vztahujícími se k lidem z Commonwealthu z roku 1962. Zastánci vlády tyto námitky odbyli tvrzením, že žádný

⁶⁸ Geddes, A., recenze práce Hansena, R., *Citizenship and Immigration in Post-War Britain*, in: *The American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3, 2001, str. 764

⁶⁹ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 37

vynutitelný závazek nebyl dán (ačkoli nějaké nevynutitelné ujištění pošetile dáno být mohlo), a že Labouristická vláda byla oprávněna a přinucena omezit příliv Asiatů přicházejících do Spojeného království s britskými pasy. Oprávněna k tomuto rozhodnutí vláda byla proto, protože žádný parlament nemůže zavázat své následovníky, zavázána proto, že drtivá většina britské veřejnosti požadovala uvalení restrikcí na příchod Asiatů.⁷⁰

Legislativa restriktivních opatření vrcholila přijetím zákona o imigraci z roku 1971 vládou Konzervativců vedenou Edwardem Heathem. Veškerá předchozí legislativa byla nahrazena jedním zákonem, který rozlišoval mezi občany britských kolonií, kteří, pokud prokázali nárok na základě pravidla z roku 1968 o alespoň jednom britském prarodiči, nárokem na státní příslušnost disponovali a kteří se tak do země mohli přistěhovat a usídlit na jedné straně, a občany nezávislých zemí Commonwealthu na straně druhé, kteří tuto možnost nedostali. Pro tuto druhou skupinu byla zavedena pracovní povolení, která se každoročně obnovovala a nahradila dosud platný systém založený na pracovních potvrzeních. Výjimkou pak byli občané tehdejšího Evropského Společenství, kteří získali právo na přistěhování se do Británie a usídlení se vstupem ostrovní země do zmíněného evropského integračního uskupení v roce 1973.⁷¹

První vláda Konzervativní strany vedená Margaret Thatcherovou navázala na diskusi a návrhy dalších změn předchozí vlády Labouristů a nový zákon o občanství (British Nationality Act) přijala v roce 1981. Ten vytvořil 3 kategorie britského občanství. Jednu představovalo plnohodnotné občanství, kterého bylo možno nabýt na základě již zmíněného dříve zavedeného pravidla o britských rodičích, respektive prarodičích. Statut občanů tehdejších britských závislých území představoval druhou kategorii a třetí kategorií občanství, které neposkytovalo téměř žádná práva, bylo britské zámořské občanství. Smyslem této posledně zmíněné kategorie bylo především podnítit Asiaty ve východní Africe, aby o občanství usilovali v zemích svého trvalého pobytu. Nový zákon tak upravil status miliónům lidí, kteří sice zdánlivě byli britskými občany, přistěhování se do Británie jim však na jeho základě bylo znemožněno. Britské vlády byly schopny provádět kontroly, které činily britské hranice neprodyšnými a redefinovat národní občanství ve vzniklé post-koloniálních situacích. Nicméně, existovaly určité hranice populistického uskutečňování stále přísnějších imigračních kontrol a rétoriky nulové imigrace, které se projevíly ve výsledném rozdělení obhajoby nulové imigrace a pokračující imigrací. Nikdy však nedošlo k horlivým představám anti-

⁷⁰ Hansen, R., The Kenyan Asians, British Politics, and the Commonwealth Immigrants Act, 1968, in: The Historical Journal, Vol. 42, No. 3., str. 810-811

⁷¹ Geddes, A., The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage. London, 2003, str. 37

imigrační lobby, která snila o repatriaci imigrantů a zrušení legislativy týkající se rasových vztahů.⁷²

Zákon o občanství z roku 1981 byl revizí zákona z roku 1948, usilujícího o přímou vazbu mezi národností a občanstvím, práva a privilegia měla vycházet z kulturní sounáležitosti. Ve skutečnosti zákon do značné míry sloužil k dalšímu zúžení pojetí britského občanství vytvořením popsanych kategorií, z nichž pouze jedna opravňovala k usazení se ve Spojeném království. Britové přijali rétoriku odrážející anti-koloniální projevy útlaku a konstruovali svoji situaci jako utlačované a obležené společnosti, jejíž původní kultura se nacházela v ohrožení. Objevovaly se časté stížnosti na nepřiměřenost současné legislativy, upřednostňující loajalitu mezinárodním normám chování před zájmy lidu. Všechny vlády bez rozdílu byly viněny, že při ochraně zájmů původního obyvatelstva selhávají a postrádají odvahu uvalit přirozené kontroly imigrace, které existují v téměř všech ostatních částech světa. Nedostatečné imigrační kontroly byly vnímány jako fundamentální porušování práv, neboť, jak bylo argumentováno, původní populace disponovala unikátním právem daným narozením.⁷³

Při pohledu na britskou imigrační a integrační politiku je užitečné na okamžik odhlédnout od praktických změn, které politický vývoj v průběhu sledovaného období přinesl a s pomocí Adriana Favella se zaměřit na více teoretické vnímání britských postojů. Favell konstatuje, že hlavním motorem vývoje daných politik a vypracováním institucionálních postupů vyznačujících se kulturním pluralismem a anti-rasismem od poloviny 70. let je všeobecná britská filozofická tradice pragmatismu. Tu staví do přesného opaku francouzské tradice republikanismu, ve svém chápání je jí naprosto cizí francouzská „intelektuální mytologie“ integrace autonomního občana a jeho včlenění do univerzální politické kultury, nespoutané specifickou kulturní loajalitou. Britská mytologie pokojné evoluční změny vycházející z postupné reformy nachází nejvyšší oporu ve slavné teorii občanství T. H. Marshalla, která se zejména v post-Thatcherovské Británii stala společným východiskem širšího konsensu pokud jde o integraci a multikulturalismus, napříč pravolevým spektrem britské politiky. Na rozdíl od francouzského zaměření se na národ a imigrační kontroly sledující obranu unitární politické kultury a republikánského občanství, britská koncepce národa se zaměřuje na politickou suverenitu a teritorialitu. Koncepce občanství v podobě direktivního vztahu mezi panovníkem a poddaným zanechala dostatek prostoru pro kulturní pluralitu v britské

⁷² Ibid, str. 37-38

⁷³ Shanahan, S., Different Standards and Standard Differences: Contemporary Citizenship and Immigration Debates, in: Theory and Society, Vol. 26, n. 4, Special Issue on Recasting Citizenship, 1997, str. 438

společnosti, pluralitu, která není vnímána jako překážka či rušivý element institutů politiky či občanství. Potenciální vážné politické konflikty vycházející z etnické či rasové příslušnosti jsou důsledně drženy mimo centrum politického zájmu prostřednictvím nepřímé politiky kontrol a ústupků. A britské imigrační kontroly jsou ospravedlňovány na základě pragmatických zájmů udržení veřejného pořádku, nikoli na základě unitární veřejné politické kultury a národní jednoty.⁷⁴

Na rozdíl od Favellova filosofického pohledu hodnotí Anthony M. Messina změny, které poválečná imigrace Británii přinesla, z spíše okem ekonoma. Pokouší se identifikovat a analyzovat nejpodstatnější důsledky nebílé poválečné imigrace na následující podobu britské politiky. Tvrdí, že ústředním argumentem z tohoto pohledu je skutečnost, že imigrace postupně změnila kurs britské politiky ve třech klíčových dimenzích. Tou první byl demografický vzorec poválečného přistěhovalectví během jeho nejranější fáze neboli tzv. první vlny, který jasně a natrvalo odstranil schopnost tvůrců britské politiky využít zahraniční pracovní sílu ke korigování periodických nedostatků lidské síly či jiných strukturálních překážek ekonomického růstu. Zadruhé, trvalé usídlení se významného počtu nebílých přistěhovalců usnadnilo úspěch politického projektu, který redefinoval roli britského státu v ekonomice a společnosti vůbec. A konečně zásadní vliv procesu přistěhovalectví a jeho sociálního dopadu shledává Messina vedle zmíněných ekonomických hledisek také v politické reprezentaci. Poukazuje na změnu v tom, koho britské politické strany od svého založení reprezentují, na rostoucí ideologickou soutěž mezi nimi a na vytvoření politického odstupe mezi nimi s ohledem na otázky týkající se rostoucí britské populace patřící k etnickým menšinám.⁷⁵

III.2. POSTOJ K IMIGRACI JAKO TÉMA POLITICKÉHO BOJE

Jelikož na sklonku 60. a v 70. letech byla imigrace velmi diskutovanou a kontroverzní otázkou, byly si hlavní politické strany v zemi vědomy důležitosti svých postojů na toto téma, chtějí-li uspět v politickém boji – ve volbách.⁷⁶ Labouristická vláda Harolda Wilsona vynaložila v letech 1964 až 1970 maximální úsilí, aby se otázka imigrace nestala klíčovým

⁷⁴ Schierup, C.-U., recenze práce Favella, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, in: *The American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 1, 1999, str. 304-305

⁷⁵ Messina, A.M., *The Impacts of Post-WWII Migration to Britain: Policy Constraints, Political Opportunism and the Alteration of Representational Politics*, *The Review of Politics*, Vol. 63, No. 2, 2001, str. 259-260

⁷⁶ Saggat, S., *Race and Representation: Electoral Politics and Ethnic Pluralism in Britain*, Manchester, Manchester University Press, 2000, str. 175-176

tématem a politickým hřištěm, na kterém by se Labouristé s Konzervativci ve volebním boji střetli. I tak ještě ve volebním roce 1970 voliči vnímali imigraci jako čtvrté nejaktuálnější téma a Konzervativci z tohoto faktu dokázali těžit. Zasloužil se o to zejména značným přispěním k negativnímu zpolitizování imigrace konzervativní politik Enoch Powell, který volal po posláním usídlených imigrantů zpět do vlasti a upuštění od anti-diskriminační legislativy schválené v letech 1965 a 1968. Powell prokázal impozantní schopnost vzbouřit davu, zejména v roce 1968, kdy předpovídal „řeky krve“ kvůli zásadní neslučitelnosti imigrantů, vnímaných jako kulturně odlišných a tudíž neschopných asimilace do jím velmi specificky pojímaného anglického národa. Přistěhovalci byli vyobrazováni jako pátá kolona, jež by si za pomoci zákonů o rasových vztazích brzy podmanila „bílého muže“. Powellova intenzivní rétorika rozdmýchala ve veřejnosti opravdu silné anti-imigrační nálady, vedení Konzervativní strany jej však odstavilo z pozice stínového ministra, protože jeho stanoviska zacházela do extrémů a neslučovala se s oficiální politikou strany. Nic to však nemění na faktu, že ve volbách roku 1970 Konzervativci nepřímě těžili ze spojení Powellovy tvrdé linie s jejich stranou.⁷⁷

Konsensus, který panoval mezi dvěma hlavními britskými politickými stranami v otázkách restriktivní imigrační kontroly, se začal počátkem 70. let vytrácet, poté, co Labouristická strana neuspěla se zavedením dodatečných restrikcí v letech 1974 až 1979, kdy kontrolovala parlament, v období, ve kterém zaznamenala nárůst voličské popularity Národní Fronta, na čemž v následujících volbách dokázala vydělat Konzervativní strana. Jeannette Money argumentuje, že tento stav může být vysvětlen pomocí malého počtu volebních obvodů. Labouristická a Konzervativní strana soutěžily o hlasy z těch volebních obvodů, jež procházely ekonomickým úpadkem a současně v nich žil významný počet imigrantů. Voliči těchto obvodů byli v důsledku těchto skutečností jednoznačně proti pokračující imigraci. Labouristická strana byla také omezena parlamentní dohodou s Liberální stranou, nutnou k udržení potřebné většiny, která ji tlačila k ohledům vůči pro-imigrantskému voličstvu svého politického spojence. Následná vláda Konzervativců naproti tomu takováto omezení nemusela reflektovat a k imigračním opatřením měla volnou ruku.⁷⁸

Ostrý přístup k ožehavému tématu zaujala hned v počátcích svého úřadování také premiérka Margaret Thatcherová a částečně tak navázala na nekompromisní postoj svého radikálního spolu straníka. Jakožto předsedkyně strany sice disponovala mnohem silnějším

⁷⁷ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 38

⁷⁸ Money, J., *No Vacancy: The Political Geography of Immigration Control in Advanced Industrial Countries*, in: *International Organization*, Vol. 51, No. 4, 1997, str. 15

postavením, zároveň však byla více omezena odpovědností za reálnou praktickou politiku. Nicméně veřejně se nechala slyšet, že dokáže pochopit strach lidí z pohlcení cizími kulturami a vyjádřila znepokojení nad možností, že by se voliči přiklonili na stranu extrémně pravicové Národní Fronty a ve volbách jí odevzdali své hlasy. Tvrdila, že oslovení takto znepokojených lidí, inklinujících k Národní Frontě, je její povinností, avšak stejně tak její aktivita mohla být vnímána jako pokus o využití situace, ze které mohla těžit během parlamentních voleb roku 1979. V momentě, kdy volební vítězství Konzervativců již nemohlo nic ohrozit, se ukázalo, že již tak restriktivní imigraci nelze dále příliš omezovat. Jak zákon o imigraci z roku 1971, tak zákony předešlé již důsledně limitovaly pracovní migraci a zavedly systém pracovních povolení. Vláda Thatcherové se pokusila zavést registry závislých rodinných příslušníků, čímž však zastavení migrace členů rodin selhalo, neboť vlády zemí, které migranti opouštěly, se odmítly podrobit opatřením, které vnímaly jako diskriminační. A přísnější pravidla se nezamlouvala nejen vládám vysílajících zemí, nebílým uchazečům o přistěhování se do Británie, ale také bílým imigrantům, tedy těm, kteří v nové éře nároků na státní občanství byli považováni za etnicky žádoucí. I oni se dostali do konfliktu s přísným režimem zavedeným vládou. Premiérka Thatcherová se rovněž střetla s opozicí, když vyjádřila skepticismus pokud jde o Komisi pro etnickou rovnost zřízenou zákonem o rasových vztazích z roku 1976. Navzdory slovním útokům vůči této politice však legislativní a institucionální rámec, zavedený zákony o etnických vztazích z let 1965, 1968 a 1976, zůstal do velké míry nedotčen.⁷⁹

I když celkové klima skepticismu vůči imigraci svým způsobem nahrávalo extrémně pravicovým stranám, přesto nebyly schopny situace plně využít ve svůj prospěch a zaplnit nabízející se mezeru. Národní fronta se sice v 70. letech prosazovala výrazněji, nikdy však nedosáhla na členství v lokálních radách či dokonce ve Sněmovně národů. Klíčovou roli zde pochopitelně hrál typ britského volebního systému – prvního v cíli, avšak velkou roli sehrála také tvrdá linie vůči imigraci prosazovaná premiérkou Thatcherovou. Svůj podíl sehrálo také násilí spjaté s Národní frontou a levicových uskupení mobilizujících proti Národní frontě, jako Anti-nacistická liga či Rock proti rasismu, jež prostřednictvím populární hudby šířilo anti-rasistické a anti-fašistické poselství zejména mezi mladými lidmi a sklízelo značný úspěch.⁸⁰

⁷⁹ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 39

⁸⁰ Solomos, J., *Black Youth, Racism and the State: The Politics of Ideology and Policy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, str. 83

Imigrace jakožto prominentní politické téma začala ustupovat po roce 1979 a nástupu vlády premiérky Thatcherové, neboť již liberální politici neměli příliš prostoru, kam v řešení otázky ještě dále zajít a také prostor pro nějaký zásadní průlom vedený extrémní pravicí byl téměř nulový. Skutečná, fyzická opatření posilující kontrolu přistěhování do země, ale i samotná silná proti přistěhovalcká rétorika převažující ve veřejné debatě dosáhly met, které již jen stěží mohli být překračovány, zejména pokud šlo o druhou vlnu přistěhovalectví, tedy migraci rodinných příslušníků. Imigrace jakožto politické téma se začala pozvolna vytrácet, ačkoli problematika etnických vztahů se často objevovala v politické agendě, například, když městské výtržnosti vyobrazované jako etnické nepokoje vypukly počátkem 80. let ve velkých britských městech.⁸¹

Autoři Solomos a Back, kteří zkoumali problematiku počátkem 90. let, došli k závěru, že politické debaty točící se kolem témat etnických menšin a imigrace probíhající v období od 50. let daly vzniknout takovému prostředí, ve kterém se veškeré aspekty etnických vztahů v britské společnosti staly vysoce politizovanými. Poukazují na řadu studií, které zdůrazňují paletu různých způsobů, které pod vlivem debat o imigraci ovlivnily politické instituce a formovaly vývoj politiky v oblastech jako vzdělání, zaměstnání, bydlení či práce policie. Rovněž upozorňují, že málo pozornosti v rámci hlavního zkoumání v oblasti etnických vztahů bylo věnováno takovým klíčovým aspektům politiky etnických vztahů, jako například objevení se černošských politiků, což vnímali jako zásadní fenomén.⁸²

Christian Joppke upozorňuje, že britská imigrační politika nemůže být chápána v rámci klientské politiky. Říká, že jejím hybatelem není jedna skupina příjemců výhod jakou mohou být například zaměstnanci anebo etnické skupiny, ale naopak ti, kteří nesou tíhu různých nákladů – tedy veřejnost, která zaujímala drtivě a neochvějně nepřátelské postoje k imigraci lidí jiné než bílé pleti. To koneckonců vyjadřuje i oficiální tvrzení, donekonečna a téměř rituálně opakované, že striktní imigrační kontrola je nezbytná k lepší kvalitě vztahů mezi komunitami. Traumatickou zásadní událostí odrážející toto klima byl moment, kdy v roce 1964 ukořistil neznámý kandidát Konzervativců tradičně jisté labouristické křeslo díky nehorázně anti-imigrační rétorice. Tato událost se hluboce vryla do mysli politické elity a přinesla přinejmenším dva zapamatování si hodné závěry: nepřipustit erupci rasové nenávisi preventivními a pozornými imigračními kontrolami a vyjmout toto citlivé téma ze sféry

⁸¹ Ibid, str. 85-86

⁸² Solomos, J., Back, L., *Race, Politics and Social Change*, London, Routledge, 1995, str. 2

stranické politiky. Byl tak posílen konsensus elity, pokud jde o základní kontury imigrační politiky a politiky etnických vztahů.⁸³

III.3. BRITÁNIE A TŘETÍ VLNA MEZINÁRODNÍ MIGRACE – ŽADATELÉ O AZYL

Británie může být hrdá na svoji tradici přijímání uprchlíků, která je mnohem starší než Ženevská konvence přijatá roku 1951. Dokonce i samotné slovo uprchlík bylo poprvé použito právě v Británii.⁸⁴ Ve věku masové migrace tato tradice padla v oběť závaznému pravidlu nulové imigrace, které rychle a otevřeně určovalo azylovou politiku. Právě v době, kdy sekundární imigrace, tzn. rodinných příslušníků byla v polovině 80. let snížena na minimum, se azyl stal potenciálně novou vstupní branou primárního přistěhovalectví. Bylo zřejmé, že je nutné tuto nově se objevující skulinu uzavřít. A je nutno poznamenat, že Británie byla na tuto realitu unikátně připravena. V cestě striktnímu a energickému znovuzavedení impozantních opatření na kontrolu imigrace z řad azylantů nestály žádné justiční překážky. Na základě toho lze konstatovat, že klíčovou charakteristikou britské azylové politiky je její rétorické a strukturální splynutí s imigrační politikou. Když příchod Tamilů v roce 1985 signalizoval vstup země do věku masových žádostí o azyl, mentalita kontrol imigrační politiky se okamžitě chopila nového pole žádostí o azyl. Ministr vnitra Douglas Hurd dokonce aplikoval starý slogan vládní imigrační politiky na novou azylovou politiku: „přísně, avšak spravedlivě“. Rozpory a metafory se přesně zrcadlily v azylové politice: obhájci žadatelů o azyl označovala vládní východisko, že většina žadatelů jsou ekonomickými migranty jak rasistické a vláda hájící svůj přísný přístup vůči azylovým žadatelům jako naplňování žádoucího zájmu důkladné imigrační kontroly a dobrých etnických vztahů.⁸⁵

Ačkoli Británie přijala a dokázala implementovat restriktivní imigrační legislativu, neznamená to, že se vyhnula třetí vlně mezinárodní migrace. Počet žadatelů o azyl začal stoupat koncem 90. let a v britské politické debatě té doby získala specifické postavení kategorie „falešný žadatel o azyl“. Zvýšená míra žádostí o azyl má jistou souvislost také se změnami, které přišly s vystřídáním Konzervativců ve vládě Labouristy v roce 1997. Od

⁸³ Joppke, C., *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 103

⁸⁴ označení uprchlík bylo použito pro francouzské hugenoty, kteří v Anglii našli útočiště před katolickou perzekucí po zrušení Ediktu nantského v roce 1685

⁸⁵ Joppke, C., *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 128

přijetí zákona o občanství z roku 1981 sice došlo k určitému zúžení hranic vymezujících chápání britského národního státu, ale v průběhu 90. let, kdy jistou krizí procházel stát blahobytu, daly ideologické změny chápání tohoto modelu prostor k citlivějšímu vnímání žadatelů o azyl. Mezi lety 1993 a 2002 došlo celkem ke čtyřem pokusům o úpravu legislativy v oblasti imigrace jako reakce na imigraci žadatelů o azyl, každý nový zákon byl snahou o odstranění nedostatků obsažených v zákoně předešlém. Celkově vzato lze konstatovat, že britské vlády usilovaly o zavedení přísnějších kontrol žadatelů o azyl na svých vnějších hranicích a zároveň vnitřních opatřeních usnadňujících kontrolu těchto žadatelů v zemi samotné.⁸⁶

Vnější kontroly byly posíleny tím, že byla přijata rovněž opatření vztahující se na soukromé aktéry typu aerolinií, silničních přepravních společností a řidičů kamionů a umožňující je pokutovat v případě, že přivezou do země pasažéry bez příslušné dokumentace. Britská vláda také participovala na mezivládní spolupráci v oblastech imigrace a azylu v rámci Evropské Unie v období od přijetí Jednotného evropského aktu (1987) do přijetí Amsterdamské smlouvy v roce 1997. Byla zavedena pravidla vztahující se k žádostem, u nichž se předpokládala vysoká pravděpodobnost nepodloženosti, jakkoli obtížné toto určení zpravidla bývá. Dále bylo umožněno automatické zamítnutí žádostí ze zemí, které byly považovány za bezpečné, ve zvýšené míře se začala uplatňovat vízová povinnost a jako druh postihu byla otevřena možnost sankcionování přepravců. Toto celkové přitvrzování vnějších kontrol dočasně pozastavilo stoupající počet žadatelů o azyl na počátku 90. let, nicméně od poloviny této dekády již opět pokračoval nastolený nárůst.

Systém vnějších kontrol si prošel zatěžkávací zkouškou během událostí spojených s střediskem pro přijímání uprchlíků v Sangatte nedaleko Calais v severní Francii. S cílem dostat migranty pryč z ulic francouzských přístavních měst bylo zmíněné středisko zřízeno regionální legislativou v roce 1999. Mnoho migrantů tábor opouštělo a pokoušelo se dostat na Britské ostrovy a byli-li dopadeni a navraceni zpět do tábora, stejně své štěstí pokoušeli znova. Není tedy divu, že se britská vláda dožadovала uzavření střediska v Sangatte, čehož však francouzská strana nebyla ochotna vyslyšet. Britsko-francouzské neshody v této otázce odrážely více aspektů, významnou skutečností zůstávalo, že Británie je atraktivním cílem žadatelů o azyl, zároveň však není snadným úkolem se do země dostat. Ostrovní země také do jisté míry vybočuje z rámcových přístupů typických pro země kontinentální Evropy, jednou z legislativních odlišností je například skutečnost, že Británie uznává nestátní formu

⁸⁶ Kaye, R., *Redefining the Refugee: The UK Media Portrayal of Asylum-Seekers*, in Koser, K., Lutz, H., *The New Migration in Europe: Social Constructions and Social Realities*, London, Macmillan, 1999, str. 177-178

persekuce, zatímco sousední Francie nikoli. Lze se však domnívat, že ve srovnání s ostatními hledisky imigranty zvažovanými při výběru své finální destinace představuje přítomnost populace vlastní národnosti, respektive etnika v dané konkrétní zemi hledisko klíčové, stejně tak jako kulturní a historické vazby mezi zeměmi.⁸⁷

Opatření činěná v rámci azylové politiky nepředstavovala pouze kontrolu vnějších hranic země, ale reflektovala také vnitřní dimenzi celkové problematiky. Cílem legislativy, přijímané v 90. letech jak vládou Konzervativců, tak Labouristů, bylo znesnadnit přístup k podporám poskytovaným státem blahobytu. Legislativní úpravy odejmuly přístup k sociálním dávkám také žadatelům o azyl pobývajícím již „uvnitř“ samotné země, aby nemotivovaly žadatele čekající teprve na hranicích země, v přístavech a na letištích. První takovouto právní úpravou byl zákon o azylu a imigraci (*Asylum and Immigration Act*) přijatý vládou Konzervativců v roce 1996. Důsledkem bylo nebezpečí strádání tisíců žadatelů, kterých by se dopady politických rozhodnutí tvrdě dotkly. Do vzniklé situace se pokoušely vstoupit soudy, obávající se představy žadatelů hladovějících a bez střechy nad hlavou, která se snadno a brzy mohla naplnit. Takovouto vizi označovaly za nelidskou a zdůrazňovaly, že takovéto naplnění nemůže být cílem demokratické a zodpovědné vlády. Odvolací soud v roce 1997 podpořil rozhodnutí, že odpovědnost za žadatele o azyl mají lokální autority, což bylo zakotveno již v zákoně o státní podpoře z roku 1948.⁸⁸

Důsledkem takovéto praxe však byla skutečnost, že náklady na péči o žadatele o azyl dopadaly na relativně malý počet lokálních správ, jakými byly například londýnské obvody či přímořské oblasti s množstvím ubytovacích kapacit, kde většina žadatelů o azyl byla ubytována. Proto také největší odpor vůči tomuto druhu imigrace panoval právě v přímořských městech jižní Anglie.⁸⁹

Postoj Labour Party k problematice žádostí o azyl se rapidně změnil jejich přechodem z opozice do vlády. Zatímco před rokem 1997 Labouristé vystupovali proti zpříšňování azylové legislativy přijímané Konzervativci, ve vládě začali prosazovat s přinejmenším stejným zápalem, ne-li větším, opatření, která by měla zajistit snížení počtu žadatelů vstupujících na půdu Británie. V roce 1999 byl přijat zákon o imigraci a azylu, jehož cílem bylo jednak zavedení poukázek, které by azyloví žadatelé dostávali namísto sociální dávek vyplácených v hotovosti, jednak realizovat národní „rozptylovací“ systém sloužící ke snížení

⁸⁷ Boecker, A., Havinga, T., *Asylum and Migration in the European Union Patterns of Origin and Destination*, Luxemburg, OOPEC, 1998, str. 88

⁸⁸ Geddes, A., *Denying Access: Asylum Seekers and Welfare State Benefits in the UK*, in: Bommes, M., Geddes, A., *Immigration and Welfare: Challenging the Borders of the Welfare State*, London, Routledge, 2001, str. 134-135

⁸⁹ *Ibid*, 136

jejich koncentrace v Londýně a v oblastech jihovýchodu. Na zákon se nicméně snesla vlna kritiky, zejména poté, co v létě 2001 byl na glasgowském sídlišti zavražděn žadatel o azyl, který tam byl v rámci zmíněné politiky přesídlen. Vláda byla obviněna, že politika rozptylování byla špatně pojata a spěšně zavedena, bez důkladného zvážení pravděpodobných důsledků, se kterými by se mohli potýkat jak sami žadatelé, tak obyvatelé oblastí, kam žadatelé přicházeli. Systém poukázek byl kritizován, že byl nákladnější než systém plateb v hotovosti, který nahradil, a také za to, že používání poukázek žadatele veřejně ocejovalo. V roce 2001 vláda navrhla sloučení umíst'ovacích, ubytovacích a zadržovacích center pro žadatele o azyl a zrušení poukázek. Místo toho se počítalo s vydáváním průkazů totožnosti ve formě čipových karet v úsilí o snížení míry podvodů v systému. Cílem sítě sloučených středisek bylo zajistit rychlejší zpracování a monitorování nároků žadatelů.

Počátkem 21. století došlo k zásadní revizi přístupu k přistěhovalectví. Jejím prvním výrazným signálem bylo zveřejnění rozsáhlé studie, zpracované britským ministerstvem vnitra, resp. jeho ředitelstvím pro výzkum, vývoj a statistiku. Studie zdůrazňuje pozitivní vliv imigrace na ekonomický růst. Předvídá zesílení střednědobých a dlouhodobých migračních tlaků v Evropě souvisejících s globalizací. Ukazuje na heterogenní charakter imigrantů a jejich velkou polarizaci: ačkoli jsou jejich příjmy celkově vyšší než u domácí populace, jsou výrazně zastoupeni jak na vrcholu, tak na dně příjmové pyramidy. Jeden ze závěrů studie říká, že v rozporu s rozšířeným míněním nejsou domácí pracující ohroženi imigrací. Přistěhovalci vytvářejí nové podnikatelské příležitosti a pracovní místa a zaplňují mezery na pracovním trhu. Nejsou příjemci sociálních dávek častěji než domácí obyvatelé. Celkově nejsou přítěží pro sociální systém, protože do něj přispívají více, než z něj čerpají. Studie také otrásá obvyklým ztotožněním přistěhovalců s viditelnými etnickými menšinami: ve skutečnosti je většina imigrantů bílá a většina příslušníků etnických menšin se již narodila v Británii. Studie vysvětluje mechanismy koncentrace přistěhovalců ve velkých městech, která podle ní přináší jak negativní, tak pozitivní externality. Je zdůrazněna nutnost důslednější vzájemné provázanosti „politik vstupu“ s politikami po vstupu“ – tj. imigračních s integračními politikami.⁹⁰

Ačkoli se celková britská imigrační politika držela nastoleného trendu posilování opatření na omezení přistěhovalectví do země, lze vyzorovat také oblast pozitivní imigrační politiky, a to politiku obnovení nábory pracovních sil. Na rozdíl od minulosti však britská vláda tuto migraci detailně plánovala a spojovala s aktuálními potřebami trhu, s nedostatkem pracovních

⁹⁰ Baršová, A., Barša, P., Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 112

sil se potýkala v takových klíčových sektorech ekonomiky jako zdravotní péče či oblast informačních a komunikačních technologií. Na počátku nového tisíciletí tak začaly vládní agentury v zámoří propagovat možnosti rychlého přistěhování se do Británie pro pracovníky z IT a dalších specializovaných oborů, pravidla imigrace byla uvolněna rovněž pro zdravotní sestry a pedagogické pracovníky, tedy pracovníky těch oborů, které pocítovaly chronický nedostatek. Program pro vysoce kvalifikované imigranty založený na bodovém systému byl vyhlášen v roce 2002. Potřeby vyvolané ekonomickými změnami tak tedy přinutily britskou vládu brát v potaz při formulování svých imigračních a integračních politik další důležitý aspekt a v jistém smyslu se otevřít mezinárodní migraci. Ta proto zmíněné politiky začala částečně přepracovávat, aby do země přivedla žádoucí pracovní sílu a současně byla nucena zvažovat, jak její integrační politika dopadne na rozličné skupiny migrantů různého původu, a to v kontextu nových forem mezinárodní migrace, zejména tedy migrace žadatelů o azyl.

Hodnotíme-li zpětně britskou azylovou politiku tak, jak k ní bylo přistupováno již v době, kdy začala být v Evropě stěžejní formou migrace umožňující vstup do cílové země, je více než zřejmé, že Británie inklinovala k co největšímu povyku v situaci, kdy počty zdaleka nabyly nijak zvlášť alarmující. Mezi lety 1980 a 1988 přijala méně než 38 tisíc žádostí o azyl, jejich počet za rok zřídka kdy přesahoval hranici 5 tisíc. Tato čísla činila Británii zemí s nejnižším příjmem uprchlíků v Evropě vzhledem k počtu obyvatel. Takto nízké číslo je částečně výsledkem výhody, kterou dává Británii její geografická izolace. Nejdůležitějším faktorem však bylo zavedení okamžitého a přísného vízového režimu.⁹¹

III.4. INTEGRACE IMIGRANTŮ A RACE RELATIONS POLICY

Chceme-li se zabývat podobou a vývojem integračních politik obecně, nelze je studovat odděleně od politik imigračních, a platí to samozřejmě také pro případ Británie. Jak argumentoval při přijímání zákona o rasových vztazích z roku 1965 tehdejší ministr vnitra premiérovi Haroldu Wilsonovi, kontroly imigrace a integrace imigrantů by měly být součástí jednoho balíčku návrhů, tedy že by vláda měla přijmout takovou legislativu, která nejen

⁹¹ Joppke, C., *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 128

zavede účinnou kontrolu, ale současně umožní začlenění nebílých přistěhovalců do společnosti jako občanů první kategorie, nikoli kategorie druhé.⁹²

Uzákonění anti-diskriminační legislativy přeměrovalo liberální tlak vládní politiky, která před rokem 1962 podporovala otevřené hranice, směrem k integrační politice. Zákon o *etnických vztazích* z roku 1965 spolu s dalšími opatřeními přijatými v témže roce a souvisejícími s danou problematikou, obsažených v tzv. „Bílé knize“, poskytly institucionální bázi pro oficiální kroky proti rasismu a ve prospěch integrace. Liberální aktivisté a solidární politici, jež by před rokem 1962 usilovali o zachování otevřených dveří pro občany Commonwealthu, usilovali v letech 60. a 70. o zabezpečení konsolidace či ještě lépe rozšíření tohoto legislativního rámce. Legislativa z roku 1965 byla zásadně posilněna a rozšířena v letech 1968 a 1976, oba zákony přitom zapadaly v konsensus obou dominantních politických stran. A ačkoli jak krajní pravice, tak krajní levice příslušné zákony napadala jako neefektivní, dostalo se jim mezi britskou veřejností široké podpory, dokonce lze bez nadsázky říci, že na svoji legislativu v této oblasti byli Britové náležitě pyšní.⁹³

V prvním zákoně o rasových vztazích z roku 1965 byl zakotven zákaz diskriminace na základě barvy pleti, etnické příslušnosti a země původu, nicméně se mýjel účinkem, neboť se vztahoval na veřejná místa, ale nikoli na oblasti, které byly diskriminací postiženy nejvíce, tj. vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. Přijatá legislativa rovněž činila takovou diskriminaci zločinem spíše než činem proti veřejnému pořádku, což znamenalo, že důkazní břemeno bylo příliš vysoké a žaloby tak v podstatě nebyly předkládány. Důležité postavení tak získal nově zřízený Výbor pro etnické vztahy (Race Relations Board), jehož úkolem bylo nacházet usmíření mezi stranami sporu.⁹⁴

Přesto zůstávalo zřejmým faktem, že rasová diskriminace je rozšířená a nedaří se ji čelit jak by bylo žádoucí. Další zákon o etnických vztazích byl schválen v roce 1968 a rozšířil opatření přijatá o tři roky dříve, o klíčové oblasti vzdělávání, bydlení a zaměstnávání, ale také veřejná zařízení a služby. Největší slabinou obou zákonů kromě toho, že se zaměřovaly na přímou diskriminaci a nedokázaly efektivně postihovat tu nepřímou, bylo, že se spoléhaly řešení v podobě usmíření a nikoli na právní ošetření sporu. Netradiční byla také institucionální struktura ustanovená legislativou, a to především z toho důvodu, že odpovědnost byla převedena na lokální authority. V roce 1968 byla založena Komise pro vztahy s komunitami (Community Relations Commission), která financovala lokální Rady pro

⁹² Hansen, R., *Immigration and Citizenship in Post-War Britain*, Oxford, Oxford University Press, 2000, str. 139-140

⁹³ *Ibid*, str. 129

⁹⁴ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 45

vztahy s komunitami (Community Relations Councils), jejichž úkolem byla propagace dobrých vztahů mezi etnickými skupinami. Poněkud však podlamovalo smysl těchto institucí, že často byly tvořeny místními autoritami, avšak imigranti samotní v nich své zastoupení neměli. A tak dobrý záměr byl tak trochu zastíněn provedením, při němž imigranti byli spíše objekty než aktivními subjekty, nikoli aktéry schopnými nějak ovlivnit své šance na sociální a politické začlenění, nýbrž předmětem problému, který se měl řešit.⁹⁵ Postupná přeměna přistěhovalců z předmětu na aktéra byla problematická, a pokud o ní lze hovořit, tak do značné míry spíše symbolická, protože rozdíl mezi formálním rozšířením práv plynoucích z nabytí občanství a jejich efektivním využitím byl značný.

V roce 1976 byl vydán třetí zákon upravující otázky etnických vztahů, jehož cílem bylo napravit nedostatky obsažené v předchozí legislativě přijaté k řešení dané problematiky. Předmětem nového právního aktu se stal koncept nepřímé diskriminace, poukazující na běžnou praxi, kdy zacházení je sice formálně rovné, avšak skutečnou realitou je diskriminace skupiny definované na etnickém základě. Jako příklad může posloužit přidělování státních bytů, které formálně může být založeno na rovných možnostech, avšak požadavek určité doby trvání pobytu v zemi může účinně vyloučit z nároků nově příchozí přistěhovalce a snadno zapříčinit nepřímou diskriminaci. Zákon také zakotvil ustanovení Komise pro etnickou rovnost (Commission for Race Equality – CRE), jejímž úkolem bylo dohlížet na naplňování zákona v praxi a v případě porušení iniciovat občanskoprávní řízení. Britská legislativa rasových vztahů byla zajisté do určité míry inspirována politikou realizovanou ve Spojených státech.

Každý ze zákonů byl původně přijat jako mechanismus sloužící k zlepšení vztahů komunit etnických menšin a zmírnění občanských nepokojů a otevřeně se mluvilo o tom, že je tato legislativa úzce spojena s veřejným pořádkem. Zvýšení úrovně práv menšin imigrantů nebylo ani v jednom případě vysloveně uváděno jako primární cíl, navrhování legislativy bylo argumentováno ochranou bezpečnosti rodilého obyvatelstva. Nehledě na tyto původní a určující pohnutky však konečně došlo ke zvýšení oněch menšinových práv. Ústupky učiněné ve prospěch těchto menšinových práv získaly veřejný souhlas tím, že současně byly doprovázeny opatřeními na budoucí omezení dalších imigračních vln. Veřejnost si byla vědoma skutečnosti, že v zemi jsou desítky tisíc lidí, kteří nemohu být asimilováni co se týče změny jejich zvyků či náboženských tradic. Za žádoucí se považovalo, aby s nimi bylo spravedlivě zacházeno, avšak jako podmínka spravedlivého zacházení byla vnímána nutnost,

⁹⁵ Crowley, J., Paradox in the Politicization of Race: A Comparison of Britain and France, *New Community*, vol. 19, no. 4, str. 161

že jejich počty se již nesmějí nadále zvyšovat. Dokonce ještě v debatách probíhajících v roce 1976 veřejnost volala po kompromisu mezi rostoucí ochranou menšin a omezenější imigrací a vlády byly obviňovány z postupného zbavování práv anglického lidu plynoucích z narození na území Spojeného království, které povede k zaplavení místní populace v případě, že dosavadní postup nebude zastaven.⁹⁶

Zvláštním rysem britské integrační politiky je její tradičně liberální přístup k vícečetnému občanství, který ostře kontrastuje nejen s politikou Německa, ale i většiny dalších evropských zemí. Britské úřady nahlízejí na dvojí státní občanství jako na něco, co se jich více méně netýká. Britové, kteří se naturalizují v jiných zemích, mohou nabýt jiné státní občanství, aniž by např. museli informovat domovské úřady. Z druhé strany se pro nabytí britského státního občanství nepožaduje vzdání se předchozího státního občanství. Tento nebývale tolerantní postoj pramení z historie Británie jako světového impéria. V historii země období, kdy by získání nového občanství bylo podmíněno rezignací na to původní, nikdy neexistovalo. Vládní dokument z roku 2002 vysvětluje tento postoj následovně: Vláda si je vědoma, že ve stále mobilnějším světě bude stále více lidí nabývat více než jedno občanství. Lidé nejsou nuceni, aby se vzdali svého původního občanství jen proto, aby se mohli stát Brity. Jsme si vědomi, že tito lidé si často uchovají pevná pouta se zemí svého původu. Již v strategii z roku 1998 jsme řekli: je možné být občanem dvou zemí, a současně být dobrým občanem obou. Randall Hansen vidí jako nejdůležitější odůvodnění britského liberálního postoje ke dvojímu občanství to, že nepřináší Spojenému království jakékoli problémy hodné zmínky. Tvorba politik ve Spojeném království není vedena abstraktními právními principy, a už vůbec ne filozofickými ohledy. I v tak emotivní oblasti, jako je problematika imigrace a rasy, se v daných politikách pokračuje na základě toho, že v praxi fungují. Vyjádřeno kladně to znamená, že dosahují stanoveného cíle. Vyjádřeno záporně to znamená, že nepřinášejí problematické vedlejší dopady.⁹⁷

Vrátíme-li se k anti-diskriminační politice a zmíněnému rozdílu mezi formálním přístupem k právům a efektivnímu využití těchto práv, shledáváme, jak významným tématem diskuzí v Británii se tato politika stala. Zakořeněná diskriminace vůči etnickým menšinám v zemi zůstávala všeobecně rozšířená, jak imigrace do země, tak přítomnost imigrantů v zemi již usídlených postrádaly podporu veřejného mínění. Průzkumy veřejného mínění týkající se

⁹⁶ Shanahan, S., Different Standards and Standard Differences: Contemporary Citizenship and Immigration Debates, in: Theory and Society, Vol. 26, n. 4, Speciál Issue on Recasting Citizenship, 1997, str. 440

⁹⁷ Baršová, A., Barša, P., Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 119-120

postojů k etnickým menšinám ukázaly na převažující společenské přesvědčení, že v zemi je příliš mnoho černochů a Asiatů a že se jim dostává neúměrně mnoho pomoci. Jako nejvíce nepřátelští vůči imigrantům se ukázali být lidé starší, chudší, méně vzdělaní a z geografického pohledu lidé žijící v oblasti severní Anglie. Samozřejmě nesmíme zapomínat, že termín etnické menšiny v sobě zahrnuje různé skupiny lidí a že vzorce integrace jednotlivých etnických skupin se liší, a to jak mezi sebou navzájem, tak rovněž v rámci své vlastní kategorie. Vezmeme-li tak například široce definovanou skupinu Asiatů, lze vymezit jistou střední třídu, pro níž je charakteristické vyšší dosažené vzdělání a pracovní a sociální mobilita ve srovnání třeba s průměrnou situací Pákistánců a Bangladéšanů. Značné rozdíly, zejména v oblastech vzdělání a pracovního trhu, byly alarmující rovněž mezi muži a ženami.⁹⁸

Britské vládě však nelze upřít značnou snahu pojmout legislativu způsobem, který by odolával obviněním z rasismu. Proto také vláda zvažovala a navrhovala uvalení restrikcí i na „bílou“ imigraci z Irské republiky, které bylo však záhy opuštěno jako nerealizovatelné. Problematika byla rovněž spojena se zdánlivě rasově neutrálními otázkami týkajícími se ekonomiky a kontrola imigrace z bývalých kolonií neměla opomínat závazky poválečného státu blahobytu. Na předním místě mezi povinnostmi britského státu stála odpovědnost za kontrolu pracovního trhu a proto také byly horlivé diskuse vedeny na téma pracovních, respektive pracovních potřeb země. A tak například bylo shledáno, že je nutno omezit čínskou imigraci, neboť trh restaurací byl nasycen, stejně tak potřeby po zdravotních sestrách se snižovaly, ačkoli pracovnice z Antilských ostrovů měly vynikající pověst. S určitou konkrétní rasou byly spojovány nejen určitý charakter a zvyklosti, ale také jistá převažující pracovní praxe a pracovní návyky. Dalším aspektem doprovázejícím přistěhovalectví byly nežádoucí jevy jako užívání drog, drobné krádeže, prostituce a pouliční násilí, což bylo přisuzováno přelidnění a nadměrnému množství přistěhovalců. Shlukování imigrantů a problematika slamů byly vnímány jako podemílání vnímání jinak harmonických sociálních vztahů panujících napříč Británií. A stát byl všeobecně vyobrazován jako rozhodčí a strážce sociálních vztahů uvnitř a vně komunity přistěhovalců.⁹⁹

Oblastí, kde se formální rozšíření práv nesetkalo s jejich účinným naplňováním byla politická reprezentace. Ačkoli počet radních na lokální úrovni i poslanců parlamentu pocházejících z etnických menšin pozvolna rostl, přesto zůstával nízký. Politické participaci těchto skupin obyvatelstva se podrobněji věnujeme ve čtvrté kapitole.

⁹⁸ Modood, T., Berthoud, R., *Ethnic Minorities in Britain: Diversity and Disadvantage*, London, Policy Studies Institute, 1997, str. 212

⁹⁹ Shanahan, S., *Different Standards and Standard Differences: Contemporary Citizenship and Immigration Debates*, in: *Theory and Society*, Vol. 26, n. 4, Special Issue on Recasting Citizenship, 1997, str. 437

Pro britskou imigrační politiku bylo příznačné zaměření se na veřejný pořádek a pragmatickou manipulaci etnicko-kulturních odlišností, což vytvářelo tendence k blokování vlastních politických aktivit etnických menšin včetně důsledků, které vyšly poprvé bolestivě najevo v souvislosti s aférou kolem spisovatele Rushdieho a způsobem, jakým byla pojata a jaké vyvolala reakce mezi britskou muslimskou menšinou. I přes nepopíratelnou snahu britské vlády vidí Adrian Favell zvětšující se propast mezi politickými ideály a rozšiřujícím se sociálním vyloučením s etnickým a rasovým nádechem. Zmíněná propast je však ve stejné míře patrná také ve Francii, se kterou Favell Británii porovnává. V Británii je pak oním ideálem anti-rasismus a politika etnické rovnosti, ve Francii republikánská rovnost. A co vidí jako společný problém obou zemí je skutečnost, že se nedokážou v současné době vymanit z kleští svých národních dilemat, nýbrž jsou pevně uchyceny ve vyšlapané trase závislosti na svých pečlivě vypracovaných institucionálních rámcích a vystavěném širokém národním politickém konsensu, který byl dříve základem jejich relativního úspěchu, stejně tak jako základ pro pokračující příslušnou aspiraci sloužit jako model pro ostatní země.¹⁰⁰

V rámci politik Evropské Unie se britské vlády vyznačovaly vyhraněnou preferencí mezivládní spolupráce a stavěly se proti rozšiřování pravomocí supranacionálních institucí v oblasti imigrace a azylové politiky. Labouristická vláda se rozhodla nepodpořit článek 4 Amsterdamské smlouvy, který spojoval dohromady volný pohyb, imigraci a azylovou politiku a tento balíček navrhoval jako předmět společné politiky unie na rozdíl od na mezivládní bázi založeném třetím pilíři, týkajícím se spravedlnosti a vnitřních záležitostí, v jehož rámci byly původně obsaženy, což Británie vítala. Ačkoli Británie respektuje komunitární politiku v oblasti volného pohybu občanů Evropské Unie v rámci Jednotného trhu, nepřistoupila k Schengenské smlouvě a k opatřením zmíněného článku 4 Amsterdamské smlouvy. Britské vlády se ochotně podílely na mezivládní spolupráci na úrovni Evropské Unie od poloviny 80.let až do doby, kdy vstoupila v platnost Amsterdamská smlouva. Británie se připojila k direktivám EU na dočasnou ochranu uprchlíků.¹⁰¹

Takovéto postoje Británie byly v souladu se zavedením vnějších kontrol hranic na hlavních letištích a přístavech a nezpochybnitelnou mocí exekutivy v rozhodování o otázkách imigrace a azylu. Vláda na ostrovech si byla dobře vědoma, že rostoucí pravomoci Evropské Komise a Evropského soudního dvora by její postavení značně omezily a neviděla důvod proč měnit systém, který vcelku dosahoval žádoucích restriktivních cílů. Země kontinentální

¹⁰⁰ Schierup, C.-U., recenze práce Favella, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, in: *The American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 1, 1999, str. 305

¹⁰¹ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 48

Evropy čelily domácím právním a soudním omezením a hlubší spolupráce a integrace pro ně byla výhodná. V případě Británie však tato omezení byla pouze částečná, navíc britská vláda nevěřila, že ostatní země zavedou striktní implementaci kontrol natolik pečlivě, jak je zavedena v jejich zemi. Stejně tak Británie pochybovala o výsledcích přístupu EU k integraci imigrantů, obdobě její politiky rasových vztahů. Zastánci této politiky byli přesvědčeni, že Británie disponuje pokročilejším politickým rámcem, zahrnujícím anti-diskriminační legislativu obsaženou v občanském zákoníku zaměřenou zejména na problematiku zaměstnanosti a Komisi pro rasovou rovnost monitorující vytyčené cíle. Celkově vzato, Británie se domnívala, že se jen stěží může od svých evropských partnerů v těchto otázkách něčemu přiučit a obávala se možného oslabení svého fungujícího systému v případě, že by příslušné kompetence byly převedeny na rozhodovací úroveň EU.¹⁰²

Situace se částečně změnila po roce 1997, kdy nová vláda Labouristů byla připravena přijmout anti-diskriminační opatření obsažená ve smlouvě o EU a shodovala se s rostoucí pozorností EU věnované problematice rasismu a xenofobie. Politický rámec přijatý Komisí velmi reflektoval stanoviska pro-imigrantských lobbyistických skupin působících na úrovni EU a silně ovlivněných britským modelem přímé a nepřímé diskriminace. A tak kdykoli, kdy se instituce EU začaly zabírat nějakou konkrétní otázkou dané problematiky, pro-migrantské lobbyistické skupiny již měly připraveny různé varianty řešení inspirované britskými zkušenostmi.

Celkový postoj Británie k evropské spolupráci v otázkách imigrační politiky, respektive kontinuální rezervovanost ostrovní země, neopomíjí zmínit také Randall Hansen a demonstruje to poukázáním na odpor jak Konzervativních, tak Labouristických vlád ke společné imigrační a azylové politice Evropské Unie, která by posílila postavení Evropské komise a Evropského soudního dvora, na úkor dosud relativně neomezených pravomocí britského státu. Důkazem absence jakýchkoli omezení je soutěžení v zastrahování azylovou imigrací mezi Konzervativní a Labouristickou stranou před volbami roku 2001. O Británii mluví také jako o evropském „deviantním případě“, poněvadž se jí podařilo docílit restriktivní politiky za pomoci zavedení relativně malého množství omezení.¹⁰³

Adrian Favell ve své analýze staví britskou integrační politiku do kontextu evropské integrace a prezentuje svůj názor, že moderní integrační politiky – zde nemá na mysli pouze tu britskou, ale také politiky dalších národních států – musejí překročit národní rámec.

¹⁰² Favell, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in Britain and France*, London, Macmillan, 1998, str. 211

¹⁰³ Geddes, A., recenze práce Hansena, R., *Citizenship and Immigration in Post-War Britain*, in: *The American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3, 2001, s. 764

Zahledění se do pojetí svého národa ukotvené v národních filozofiích musí ustoupit vytvoření precizně vypracovaných nadstátních přístupů. A Evropskou Unii vidí jako silný a perspektivní rámec pro realizaci těchto přístupů. Avšak Británii (a ani Francii) nevidí jako příklady vhodné následování a inspirace při formování společné integrační politiky a politický přístup Británie vidí jako nejvýznamnější překážku rozvoje výhledově úspěšné a soudržné evropské politiky. Ostrovní země je natolik posedlá (opět stejně jako Francie) svojí vlastní národní filozofií, že ji řadí mezi ty politické aktéry ve společenství, kteří nejdůsledněji blokují jakýkoli pozitivní průlom v oblasti společné evropské politiky v tomto směru, čímž spíše jítí než řeší objevující se širší evropské dilema soustřeďující se na etnickou příslušnost a národ.¹⁰⁴ Že by tyto Favellovy názory v samotné Británii hrdé na svou výlučnou a fungující imigrační a integrační politiku tvrdě narazily, je více než zřejmé.

Důležitou linií, které se po celou dobu britská imigrační politika snažila držet, bylo zachovat Británii stranou kontinentální Evropy, protože britské vlády neměly příliš velkou důvěru v imigrační politiku EU a především v její naplňování. Británie tak v této oblasti mohla být ušetřena dopadů evropské integrace, těžit z restriktivní politiky a uchovat si svoji vlastní, od ostatních zemí EU odlišnou podobu politiky integrace imigrantů, známou jako politiku rasových vztahů. Na druhou stranu, ani britská imigrační politika nebyla bezchybná, vnější kontroly nebyly vždy stoprocentně úspěšné a anti-imigrační rétorika nebyla vždy následována schopností dosáhnout restriktivních cílů. Nicméně, britské kontroly byly založeny na striktně vylučující bázi, otevřenost mezinárodní migraci rozhodně nebyla znakem britského přístupu a ostrovní země v žádném případě pro migranty nebyla snadným terčem. A to i přesto, že schopnost kontroly na hranicích byla limitována podobnými obtížemi, s jakými se setkávaly ostatní evropské země a při hledání způsobů, jak se vypořádat s nežádoucí mezinárodní migrací, bylo často přistupováno ke shodným krokům. Zásadním aspektem, hrajícím roli při formování vnímání imigrace a imigrantů a charakteristickým nejen pro Británii, ale také pro ostatní evropské země, byly institucionální a organizační změny probíhající v příslušných zemích. V případě Británie šlo hlavně o post-imperiální „zmenšení se“, které rozměnilo důležitost závazků vůči lidem z bývalých kolonií. Dále potom o hospodářské krize 70. a 80. let, obtíže státu blahobytu a změny ideologického pohledu na tento ekonomický model, které negativně strukturovaly vnímání migrantů, kteří byly neprávem z obtížné situace viněni. Šlo zejména o migranty – žadatele o azyl, a to nikoli z důvodů nějakých osobních antipatií vycházejících z konkrétních zkušeností, nýbrž proto, že

¹⁰⁴ Schierup, C.-U., recenze práce Favella, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, in: *The American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 1, 1999, str. 305

pohled veřejnosti byl formován tvrdým přístupem institucí a organizací k této kategorii migrantů.¹⁰⁵

Británie disponovala potenciálem integrovat obyvatelstvo z bývalých kolonií a také tak učinila v rámci národního modelu „multikulturalismu v jedné zemi“, jenž z imigrantů a členů národnostních menšin činil příslušníky „národa“. Jejich integrace se stala podobným fenoménem v řadě evropských zemích a každá z těchto zemí rozvinula svůj specifický národní přístup reagující na aktuální trendy mezinárodní migrace. V Británii byl odrazem znovuoživení debaty o multikulturalismu a občanství důraz na kurzy jazyka a určitá pravidla pro nově příchozí imigranty, která měla napomoci jejich snadnějšímu začlenění do společnosti. Tradiční evropský pohled na britské řešení těchto otázek se začal měnit a samotná Evropská Unie zavedla anti-diskriminační politiku s klíčovými prvky britských opatření. Na druhé straně, lze pozorovat také jisté sblížování britských restrikcí s připraveností akceptovat některé aspekty imigrační a integrační politiky Evropské Unie po schválení Amsterdamské smlouvy. Nicméně, odlišná forma britské imigrační politiky nepřipustila opuštění svých opatření na kontrolu přistěhovalectví a britské vztahy s EU zůstávají jedním z nejpálčivějších problémů imigrační politiky, který bude velmi obtížné vyřešit, dokud Británie bude trvat na zachování svých vnějších kontrol hranic, které jsou v rámci schengenského prostoru odbourávány.¹⁰⁶

IV. POLITICKÁ MOBILIZACE IMIGRANTŮ VE VEŘEJNÉ SFÉŘE – VELKÁ BRITÁNIE VE SROVNÁNÍ S NĚMECKEM

IV.1. FORMY KOLEKTIVNÍ IDENTITY IMIGRANTŮ

Na základě celé řady zkoumání a analýz, se kterými se v odborné literatuře setkáváme, rozlišujeme čtyři hlavní typy kolektivní identity. První typ vychází z poznatku, že imigranti si mohou vytvořit svoji identitu na základě kategorií oficiálního statutu, který je formulován imigračními a integračními politikami přijímajících států. Mohou tak vnímat sami sebe jako cizince, příslušníka menšiny, imigranta (případně ilegálního), žadatele o azyl atd. Preference těchto kategorií se ve zkoumaných zemích významně lišila: zatímco v německé politice se

¹⁰⁵ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage. London, 2003, str. 50

¹⁰⁶ *Ibid*, str. 51

užívalo termínu „cizinci“, v britské politice převažoval termín „menšiny“. Oficiální stanovisko německé vlády týkající se postavení země v procesech mezinárodní migrace a integrace cizinců po celá desetiletí znělo, že Německo není imigrační zemí. Tento postoj rovněž reflektoval pohled velké většiny německých občanů. V souladu s německým Základním zákonem a zákonem o občanství, většina německé veřejnosti nahlížela svoji zemi jako etnicky definovaný národní stát. Německá sebe definice neimigrační společnosti je tedy zapotřebí být nahlížena jako normativní tvrzení: Německo by nemělo být imigrační zemí v současnosti a nesmí se stát někdy v budoucnu.¹⁰⁷

Zajímavým ukazatelem ve srovnání Británie a Německa je relativně velká rozdílnost v proporci cizinců ve vztahu k rodilým občanům. Tak například v roce 1994 toto číslo v Německu dosahovalo 8,5 procenta, zatímco v Británii to bylo pouhých 3,5 procenta. Toto srovnání ilustruje důležitý výstup odlišných režimů občanství. Většina imigrantů a jejich potomků v Německu zůstala cizinci kvůli vysokým restrikcím, které naturalizaci činily obtížnější než v Británii. Názorně to dokládá skutečnost, že v Německu počet cizinců v roce 1997 vzrostl navzdory stavu, kdy míra imigrace do země byla mizivá. Nárůst těchto „cizinců“ byl totiž způsoben narozením dětí rodičům-imigrantům. Uvědomíme-li si tyto rozdíly, pak vidíme, že procento cizinců v Británii silně podceňuje velikost populace tvořené etnickými a národnostními menšinami. Ve skutečnosti Británie a Německo mají srovnatelně velké populace imigračního původu.¹⁰⁸

Případ integrace imigrantů v Německu zpochybňuje jak teorii postnárodního členství, tak lpění na ultrastabilitě tradice národního občanství. Po velmi dlouhé období se německý přístup k integraci držel vytyčené linie zachování statutu imigrantů jakožto cizinců a neumožnění jim nabýt státního občanství, avšak poskytnout jim plná občanská, sociální a do určité míry i politická práva. Postnárodní členství je vhodný termín pro první generaci imigrantů, kteří se vesměs drželi myšlenky, že se jednoho dne vrátí zpět do své vlasti. Naprosto nevhodným je ovšem pro druhou a třetí generaci, která se sice může těšit z téměř rovných práv, avšak zůstává oddělena a stigmatizována jakožto „cizinci“. Tragická vlna xenofobního násilí propuknuvší počátkem 90. let jenom podtrhla selhání postnárodní integrace imigrantů v Německu. Postoj většinové německé veřejnosti trefně vystihla slova spolkového prezidenta Weizsaeckera při příležitosti uctění památky smrti dvou tureckých

¹⁰⁷ Bade, J.K., Weiner, M., Migration Past, Migration Future. Berghahn Books, 1997, str. 65

¹⁰⁸ Podle statistických údajů britské Komise pro etnickou rovnost, každý občan, který sám sebe zařazuje do jakékoli jiné etnické kategorie než je kategorie „bílý Brit“ v odpovědi na otázku týkající se jeho etnické příslušnosti, je příslušníkem etnické menšiny. Na základě této definice a sčítání provedeného v roce 2001 tvoří příslušníky etnické menšiny 12,5% celkové populace. Ve stejném roce podle Německého spolkového statistického úřadu tvořil podíl „cizinců“ v zemi na celkové populaci 8,8 %

dívek a jejich matky zavražděných žhářů v městě Moelln. Weizsaecker upozornil na smutný fakt, že navzdory skutečnosti, že se narodily v Německu a nikdy nežily nikde jinde, v německém tisku se píše pouze o „třech Turkyních.“¹⁰⁹ Ačkoliv začínalo být zřejmé, že postavení cizinců na bázi pouhého postnárodního členství je dlouhodobě neudržitelné, rozhodně se nepočítalo s udělováním občanství, vycházejícího z tradičně silně etnicko-kulturní podstaty. Ve skutečnosti oba modely koexistovaly a navzájem se podmiňovaly: obdaření cizinců rovnými právy umožnilo zachovat omezení na udělování občanství, kterého nabývali v podstatě pouze etničtí Němci. Pokud by mělo dojít k usnadnění přístupu k občanství pro cizince na základě principu *jus soli*, tedy narození se v zemi, či akceptování dvojího občanství, nutně by to znamenalo občansko-teritoriální redefinici tradičního německého modelu etnicko-genealogického občanství.¹¹⁰ S nástupem 21. století můžeme v Německu pozorovat vývoj charakteristický rezignací na etnický exklusivismus, který byl po celé, pro naše srovnání podstatné období, tedy druhou polovinu 20. století, hlavním pilířem německého přístupu. V zemi se tak otvírá možnost, aby se trvale usazující cizinci integrovali a naturalizovali.¹¹¹

Definici cizince formulovalo a jeho statut určovalo německé právo. Za cizince je považován každý, kdo není Němcem ve smyslu článku 116 německého Základního zákona. Právní statut občanů třetích zemí, tedy zemí, které nejsou členy Evropské Unie či Evropského hospodářského prostoru, vychází ze zákona o pobytu a jeho prováděcích předpisů. Právní statut občanů Evropské Unie a občanů zemí patřících do Evropského hospodářského prostoru¹¹² je odvozen z legislativy zaručující svobodu pohybu občanů EU. K pobytu na území Spolkové republiky musí cizinci zažádat o povolení, občané EU jsou z tohoto požadavku vyloučeni. Další výjimky jsou zahrnuty ve vládním nařízení týkajícím se pobytu, kdy např. občané některých zemí nepotřebují povolení k pobytu, zůstávají-li v zemi maximálně 3 měsíce, mají-li platný pas a nezamýšlejí usilovat o zaměstnání. Ministerstvo vnitra rovněž ve svém prohlášení popisuje postavení v zemi dlouho pobývajících cizinců, zmiňuje např., že mají rovné postavení s německými občany pokud jde o systém sociálního pojištění či o práva na svobodu slova, shromažďování, slučování. Stejně tak mohou být aktivní v politických stranách a místních výborech podle legislativy jednotlivých spolkových

¹⁰⁹ Joppke, Ch., *Immigration and the Nation-State: The United States, Germany and Great Britain*. Oxford University Press, 1999, str. 186

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 186-187

¹¹¹ Baršová, A., Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 36

¹¹² šlo tedy o Norsko, Island a Lichtenštejnsko

zemí, mohou rovněž participovat v cizineckých konzultativních výborech. Nicméně, Základní zákon neuděluje cizincům právo hlasovat ve federálních či zemských parlamentních volbách a pouze občané EU mají právo účastnit se voleb na lokální úrovni.¹¹³

Ve srovnání s Německem byla integrační politika Británie, jak již víme z předcházející kapitoly, ke svým imigrantům podstatně vstřícnější a nekladla jim nepřekonatelné překážky v cestě k získání občanství. Britská politika vycházela z představy multikulturalismu, který vnímala nikoliv jako plošný proces asimilace, nýbrž jako proces usilující o rovnost příležitostí jdoucí ruku v ruce s kulturní diverzitou. Výsledkem byl „multikulturalismus na jednom ostrově“, kde byli imigranti a příslušníci etnických menšin naturalizováni ve vztahu k britským politickým a společenským institucím, navíc způsobem, který se jak koncepčně, tak prakticky velmi liší nejen od německého systému, ale i od systému řady dalších evropských zemí.¹¹⁴

Stejně tak ostrým kontrastem je velmi vstřícné gesto a charakteristický rys britské integrační politiky, a to její tradičně liberální přístup k vícečetnému občanství. Britské úřady nahlízejí na dvojí státní občanství jako na něco, co jich více méně netýká. Pro nabytí britského státního občanství se nepožaduje vzdání se předchozího státního občanství. Tento nebývale tolerantní postoj je vysvětlitelný z historie Británie jako světového impéria. Pavel Barša se odvolává na Randalla Hansena, který shrnuje důvody vedoucí k liberálnímu postoji ke dvojímu občanství. Ten jako nejdůležitější odůvodnění britské politiky uvádí skutečnost, že dvojí občanství nepřináší Spojenému království jakékoli problémy hodné zmínky. Tvorba politik ve Spojeném království není vedena abstraktními právními předpisy, a už vůbec ne filozofickými ohledy. I v tak emotivní oblasti, jako je problematika imigrace a etnických menšin, se v daných politikách pokračuje na základě toho, že v praxi fungují. Vyjádřeno kladně to znamená, že dosahují stanovené cíle. Vyjádřeno záporně to znamená, že nepřinášejí problematické vedlejší dopady.¹¹⁵

Když Británie začala formovat imigrační a integrační politiky reflektující zvýšenou imigraci do země po druhé světové válce, poohlížela se po politickém modelu fungujícím v severní Americe, který ji sloužil jako užitečný zdroj inspirace a ponaučení. Britské zákony upravující etnické vztahy z let 1965, 1968 a 1976 vytvořily politický rámec pro řešení problematiky postavení imigrantů v přijímající britské společnosti. Usilovaly o boj

¹¹³ Foreigners in Federal Republic of Germany, Federal Ministry of the Interior, http://www.bmi.bund.de/cln_012/nn_148248/Internet/Content/Themen/Auslaender__Fluechtlinge__Asyl__Zuenderung/DatenundFakten/Foreigners-in-the-Federal-Republic-of-Germany.html

¹¹⁴ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage, London 2003, str. 17

¹¹⁵ Baršová, A., Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 119 -120

s diskriminací odrážející etnický původ a zřídily instituce, jejichž úkolem bylo monitorovat naplňování této legislativy v praxi, zejména pak na pracovišti. Britská legislativa 60. let byla odrazem debat na téma občanských práv probíhajících ve Spojených státech, zatímco v letech 70. sílil vliv myšlenek a požadavků odrážejících vědomí příslušnosti ke skupině definované na základě barvy pleti.¹¹⁶

Zatímco forma identity odrážející oficiální statut imigranta v té konkrétní přijímající zemi je přistěhovalcům politikou této země doslova vnucena, formy následující vycházejí z charakteristik, které si imigranti s sebou přivážejí již ze své mateřské země. Nicméně i tyto formy kolektivní identity jsou politikou přijímající země do značné míry ovlivněny. Intenzivní oficiální podpora identifikaci na základě příslušnosti ke skupině definované na základě barvy pleti („černoši“, „Asiaté“) byla základním kamenem britské politiky etnických vztahů a rovných příležitostí. Oproti Německu, organizace imigrantů a jejich politická participace jakožto etnických menšin je britským státem usnadněna, zejména pak na lokální úrovni. V Británii byla v rámci anti-diskriminační legislativy zavedena politika „etnických vztahů“ a Komise pro etnickou rovnost dosáhla skutečně silné autority. Na lokální úrovni fungují instituce, které dohlížejí a podávají hlášení o dodržování rovného zacházení v praxi, zejména pak na pracovním trhu. V tomto kontextu je důležité zmínit, že etnická skupina je kategorií, kterou si britské politické elity přisvojily, když se snažily upozornit na nevýhody, jež postihovaly populaci minoritního etnického původu způsobené diskriminací. Tato politika také částečně reflektovala strach britských politických elit, že by britské etnické nepokoje mohli eskalovat ve složitou a nežádoucí krizi, podobnou té, kterou si prošly Spojené státy americké. Proto také britské imigrační politiky byly více šity na míru začlenění imigrantů afrického původu přicházejících z Karibiku, kteří byli souhrnně označováni termínem „černoši“, než relativně pozdějšímu přílivu imigrantů z indického subkontinentu, zejména pak Pákistánců. Později byla politika etnických vztahů rozšířena na Indy, Pákistánce a Bangladéšany, skupinu označovanou jako „Asiaté“, označení, které bylo pro britskou politiku příhodnější v situaci, kdy nebylo možné skupinu podle její sebe-identifikace definovat na základě etnické skupiny. Identifikace odrážející společný geografický původ dostala přednost před tou reflektující náboženskou, tedy hinduistickou, respektive muslimskou identitu.¹¹⁷

¹¹⁶ Geddes, A., *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage, London 2003, str. 18-19

¹¹⁷ Koopmans, R., Stateham, P., *How National Citizenship Shapes Transnationalism: Migrant and Minority Claims-Making in Germany, Great Britain and the Netherlands* in Joppke, Ch., Morawska, E., *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 212-213

Proto také identita opírající se o příslušnost k etnické skupině v širším pojetí, vážícím se nikoli primárně na zemi původu, ale spíše na barvu pleti, nabývala v Británii nepoměrně většího významu než v Německu. V britské politické kultuře byly v 70. letech zavedeny a upřednostňovány termíny „etnická skupina“ a „etnická menšina“ pro označení těch skupin obyvatelstva, které byly díky své barvě pleti na první pohled rozeznatelní od většinové bílé populace. Používání těchto termínů vzešlo částečně z potřeby nahradit dříve běžný termín imigranti jinou, eufemistickou kategorizací černošské populace a částečně z uvědomění si charakteristických odlišností mezi některými menšinami. V témže období, avšak za jiných okolností, začal být v Německu nahrazován termín „hostující dělník“, užívaný zejména pro Turky a získávající již citelně pejorativní nádech, stejně tak, jako označení „imigrant“ v Británii, termínem „cizinec“.¹¹⁸

Velmi silná identita může vycházet rovněž z náboženství, které imigranti vyznávají, tzn. mohou sami sebe vnímat především jako muslimy, hinduisty, pravoslavné atd. Posilování tohoto typu kolektivní identity bylo státem usnadněno do určité míry v Británii, kde se náboženská rozdílnost slučovala s principy oficiálně prosazovaného multikulturalismu. Je však třeba vidět, že navzdory opatřením učiněným v roce 1976 v zákoně o etnických vztazích a rázným pokusům Komise pro etnickou rovnost (Commission for Race Equality – CRE) k prosazení a uplatňování zmíněného zákona v praxi zůstala diskriminace stále přítomná. A tak čelíc pokračujícím předsudkům a diskriminaci ze strany většinové společnosti, mnoho členů menšinových komunit reagovalo zdůrazňováním jejich odlišné náboženské a kulturní identity, někdy dokonce prostředky úmyslného oddělování se od většinové britské společnosti. Hned po roce 1948, když začala rozsáhlá imigrace z Nového Commonwealthu a z Pákistánu, se dva proudy široce rozšířených předpokladů bílé většinové společnosti ukázaly jako chybné. Tím prvním, rozšířeným v 50. a počátkem 60. let, bylo, že imigranti by měli své zvyky a chování přizpůsobit standardům bílé většinové populace v procesu asimilace. Zatímco toto případně nemuselo činit nepřekonatelné problémy pro ty, kteří přicházeli z Karibiku (neboť oni sami sebe vnímali především jako Brity a sdíleli společné náboženské vyznání s bílou britskou populací), brzy bylo jasné, že s příchodem velkého počtu muslimů, Hindů a Sikhů z jižní Asie a východní Afriky bude téměř nemožné ve společnosti s takto rozmanitým původem zachovat onu v tomto směru neliberální a nedemokratickou politiku. Následně tento mylný pravicový předpoklad, že by se „černoši“ mohli „kulturně přeměnit v bělochy“ byl nahrazen stejně tak falešnou levicovou představou, že menšiny by měly být

¹¹⁸ Allen, S, Macey, M, Race and Ethnicity in the European Context, in: The British Journal of Sociology, No. 3, Special Issue: Britain as a European Society? September 1990, str. 376

prostě souhrnně nahlíženy jako součást jednotné revoluční třídy utiskovaných „černochoů“. ¹¹⁹ Poměrně brzy tedy britská společnost umožnila svým imigrantům zachovávat a upevňovat jejich náboženskou identitu.

Naproti tomu v Německu stát silně bránil uznání, politickému přístupu a ústupkům menšinovým náboženským skupinám, zejména pak muslimům. Stejně, jako se německý stát tvářil, že není imigrační zemí, stejně tak přehlížel i menšinově zastoupená náboženství skupin imigrantů. Teprve když v roce 1979 Hans Kuehn jakožto první muž v úřadě konečně veřejně definoval Německo jako de facto místo imigrace, stal se Islám jednou součástí nastolené probíhající debaty, a to ve dvou souvislostech. Tou první byla koncem sedmdesátých let proběhnuvší debata v některých spolkových zemích týkající se otázky vzdělání. Německo poté objevilo realitu existence sítě škol Koránu v zemi, zejména ve Šlesvicko-Holštýnsku. Druhá je pak z období 90. let a týká se „Islamistických aktivistů“: seznam „Islamistických skupin v Německu byl publikován ve zprávě z roku 1994, která zahrnovala několik tureckých a kurdských kulturních a náboženských organizací. ¹²⁰ Jedinou výjimkou v postavení menšinových náboženských skupin v Německu, zato však významnou, byli Židé.

A konečně čtvrtá důležitá forma identity je ta, odrážející etnickou, respektive národnostní charakteristiku imigrantů, pojící je k jejich mateřským zemím, tedy že sami sebe vnímají především jako Turky, Pákistánce atd. ¹²¹ Ačkoliv z perspektivy studia transnacionalismu a diaspor je tato forma stálá a převažující a obecně je zásadní charakteristikou prožitku imigrantů, zkoumáme-li struktury dávající prostor k politické participaci, vycházející z režimů národního občanství a integrační politiky, pak shledáváme významné rozdíly mezi situací v Německu a Británii. Identifikace kopírující národnostní a etnické linie nehrála příliš významnou roli v Británii, zatímco v Německu byla markantní a stěžejní. Tam vysoké překážky stojící v cestě k nabytí občanství bránily imigrantům začlenit se do většinové národní společnosti a ti byli do značné míry stále nahlíženi jako občané své mateřské země.

Zkoumáme-li, z jakých zemí migranti přicházejí, pak se dostáváme ke značně odlišným výsledkům mezi oběma zeměmi. I když významný počet evropských imigrantů najdeme

¹¹⁹ Poulter, S, Cultural Pluralism and its Limits: A Legal Perspective, Commission for Racial Equality, <http://www.cre.gov.uk/catalyst/Cultural-Pluralism-and-its-Limits.pdf>

¹²⁰ Koningsveld, P.S., Shadid, W.A.R., Political Participation and Identities of Muslims in Non-Muslim States. Kok Pharos, 1996, str. 37-38

¹²¹ Britská Komise pro etnickou rovnost na svých webových stránkách přebírá definici „etnické skupiny“ formulovanou britskou Sněmovnou Lordů následovně: etnickou skupinou je taková skupina, která považuje sama sebe, anebo je považována ostatními jako odlišná komunita, identifikovatelná na základě určitých charakteristik, které pomáhají odlišit skupinu od společnosti tuto skupinu obklopující. Dvě charakteristiky jsou potom stěžejní: vědomí dlouhé společné historie, odlišující skupinu od ostatních, a kulturní tradice zahrnující rodinné a společenské zvyky a pravidla, často, i když ne nezbytně, spojené s tradicí náboženskou.

v obou zemích, v Německu je dominance této skupiny přistěhovalců v poměru k celku naprosto zřetelná, a to i v případě, že Turky řadíme mezi Asiaty. Nejpočetnější skupiny „cizinců“ v Německu jsou z Turecka, bývalé Jugoslávie, Itálie, Řecka a Polska. V Británii velkou proporcí minorit tvoří lidé v Británii již narození, přičemž více než jedna třetina je původem z indického subkontinentu a okolo 12 procent z Karibiku. I přes tyto rozdíly však v obou zemích můžeme nalézt skupiny, které umožňují srovnání. Jak velká turecká komunita v Německu, tak Pákistánci a Bangladéšané v Británii jsou muslimové a tvoří zhruba srovnatelný podíl na celkové populaci imigrantů.¹²²

Zajímavé je rovněž zmínit jednu „hybridní“ kategorii identity, a to Židy a Sikhy, což jsou zvláštní etno-náboženské skupiny, pro jejichž definici se etnicita a náboženství stávají neoddělitelnými kategoriemi. Sikhové jsou relevantní kategorií imigrantů pouze v Británii, takže jejich případ neumožňuje srovnání, avšak kategorie Židů srovnání nabízí. Zatímco v Británii je můžeme bez větších problémů zahrnout do obecného rámce etnických menšin, v německém případě jejich postavení ve srovnání s postavením ostatních etnických menšin velmi kontrastovalo. Jakožto důsledek politiky usmíření a kompenzace za zločiny spáchané nacistickým režimem byli Židé v Německu vysoce privilegováni ve srovnání s ostatními skupinami imigrantů, ať už jde o práva imigrantů, přístup k občanství a specifická kulturní práva a sponzorství. Tak například v roce 1992 oficiálně v zemi působilo 76 židovských shromáždění a zemských organizací, dohromady čítajících 34 tisíc členů. Nejpočetnější komunity byly lokalizovány v Berlíně a Frankfurtu nad Mohanem. Koncem 80. a počátkem 90. let navíc několik tisíc sovětských Židů využilo liberalizované sovětské emigrační politiky a německých naturalizačních zákonů a přesídlilo do Spolkové republiky. Nicméně od sjednocení země a propuknutí radikálního pravicového násilí někteří členové židovské komunity Německo opustili. A ačkoliv nejvíce zločinů a násilí s xenofobním podtextem bylo páčáno proti žadatelům o azyl a zahraničním pracovníkům, často docházelo i k útokům proti židovským synagogám a pomníkům.¹²³

¹²² Podle sčítání britského Úřadu pro národní statistiku z roku 2001 celkový počet britských obyvatel pákistánského původu dosáhl počtu 747 000, což představuje 1.3% všech obyvatel země, počet obyvatel bangladéšského původu potom 282 000, respektive 0.5%. Jak britská komunita Pákistánců, tak komunita Bangladéšanů je z 92% muslimská.

¹²³ Religion in Germany: Judaism, in: German Culture, http://www.germanculture.com.ua/library/facts/bl_religion.htm

IV.2. DISTRIBUCE POLITICKÝCH POŽADAVKŮ IMIGRANTŮ REFLEKTUJÍCÍ FORMY KOLEKTIVNÍ IDENTITY

Význam režimů národního občanství a integrace imigrantů na utváření jejich kolektivní identity je mimořádný. Identita na základě statutu vycházející z politické kategorizace přijímajícího státu hraje v případě Británie důležitější roli než v případě Německa. Nezahrnujeme-li kategorii žadatelů o azyl, která je relevantní v obou zemích, politické požadavky odrážející statut menšiny najdeme pouze v Británii a naopak identita na základě statutu cizince je významná v Německu a bezvýznamná v Británii. Snad ještě větší rozdíl mezi oběma zeměmi najdeme v přítomnosti identity na základě „barvě pleti“. Tato forma, zejména pak příslušnost k černé barvě pleti, je zdaleka nejvýznamnějším typem kolektivní identity mezi imigranty v Británii. V Německu, naproti tomu, ji až na výjimky nenajdeme. Výsadní postavení etnické skupiny definované na základě barvy pleti v britském integračním režimu nabídlo nevídanou příležitost stát se důležitým a viditelným elementem ve veřejné sféře imigrantům z Karibiku a postavilo je do privilegované pozice vůči ostatním minoritám v Británii.¹²⁴

Postoupíme-li k formě kolektivní identity založené na náboženské bázi, opět nacházíme nápadný kontrast mezi oběma zeměmi. Ačkoliv Německo má muslimskou populaci, která je srovnatelná s tou britskou, muslimové ve veřejné sféře jsou jen velmi málo viditelní. V rozporu s pohledem na Islám jakožto na transnacionální kolektivní identitu, němečtí Muslimové inklinují jen velmi málo k vznášení politických požadavků s odkazem na svoji náboženskou příslušnost. To ovšem neznamená, že imigranti, kteří vyznávají islám, nejsou v Německu aktivní ve veřejné sféře a vznášení politických požadavků. Znamená to, že tyto požadavky vznášejí na základě příslušnosti k etniku a národnosti spíše než na základě jejich náboženství. Částečně je to z toho důvodu, že německý stát nabízí jen velmi málo příležitostí k takovýmto požadavkům. Navíc, v situaci, kdy imigranti v Německu reflektovali stanovisko státu, který je nepovažoval za součást německé komunity, náboženská práva a rovnost nebyly pro tyto imigranty ústředním politickým tématem. Naproti tomu případ Británie ukazuje, že v momentě, kdy se velký počet muslimů stal britskými občany, příležitosti pro jejich politické požadavky se rapidně zlepšily a jejich postavení jim dává silnější pocit rovných práv a rovného zacházení. Muslimové však nejsou jedinou náboženskou skupinou imigrantů, o to

¹²⁴ Crowley, J., The Political Participation of Ethnic Minorities, *International Political Science Review*, 2001, Vol. 22, No. 1, str. 105

zajímavější je srovnávat intenzitu jejich náboženské identity s tou, která je vlastní skupinám vyznávajícím náboženství jiná. Přestože rozdíly v tomto ohledu jsou nepřehlédnutelné, není důvod se domnívat, že určujícím faktorem této konkrétní skutečnosti jsou integrační politiky přijímajících států. Velmi znatelný je tento rozdíl ve srovnání s hindy, kteří jsou se svými požadavky ve veřejné sféře výrazně méně viditelní, i přesto, že velmi vysoký podíl populace imigrantů v Británii je právě indického původu. Tento rozdíl je bezpochyby do značné míry určován rozdílnou povahou těchto dvou velkých světových náboženství, zejména pak skutečností, že Islám se ukazuje být mnohem více veřejným náboženstvím než Hinduismus. Přijmeme-li toto tvrzení, pak dostáváme vysvětlení, proč muslimové vznášejí výrazně více politických požadavků týkajících se jejich náboženských práv.¹²⁵

Velmi vypovídajícím příkladem, ilustrujícím enormní následky odlišných přístupů státní integrace a doprovodné symbolické inkluze, resp. exkluze menšinových skupin ve veřejné debatě na kolektivní identitu a příležitosti k politické mobilizaci, nabízí srovnání veřejných aktivit muslimů a Židů v Německu. Zatímco muslimové jsou v tomto ohledu téměř „neviditelní“, Židé požívající vysoce prominentní postavení jsou pravým opakem. V důsledku jejich statutu jakožto obětí holocaustu jsou Židé v Německu považováni za vysoce legitimní a kompetentní účastníky debat týkajících se otázek rasismu a xenofobie. A tak i přes skutečnost, že počet Židů v Německu je přibližně padesátkrát nižší než počet muslimů, počet politických požadavků vznesených Židy, apelujících pouze na náboženská práva, je větší než počet politických požadavků učiněných muslimy, a to nejen těch náboženských, ale všech dohromady.¹²⁶

Nyní se vraťme k formě identity reflektující národnostní a etnickou příslušnost imigrantů. Jak již bylo řečeno, tato forma identity zaujímá prominentní postavení v Německu, zatímco v Británii postavení okrajové. Zatímco v Německu byly politické požadavky imigrantů vznášeny ve dvou třetinách případů ve jménu národnostní či etnické skupiny, v Británii činil tento podíl pouhou jednu pětinu. Podíváme-li se detailně na různé etnické a národnostní skupiny a jejich participaci na vznášení politických požadavků, samozřejmě shledáme, že požadavky do významné míry reflektují kompozici populace imigrantů v dané zemi. Nicméně, v obou zemích existují určité a nepřehlédnutelné skupiny, které v tomto ohledu shledáme nadreprezentované, stejně tak opačně, skupiny podreprezentované. Nejjasnějším

¹²⁵ Koopmans, R., Stateham, P., How National Citizenship Shapes Transnationalism: Migrant and Minority Claims-Making in Germany, Great Britain and the Netherlands in Joppke, Ch., Morawska, E., Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 219

¹²⁶ Crowley, J., The Political Participation of Ethnic Minorities, International Political Science Review, 2001, Vol. 22, No. 1, str. 110

příkladem podprezentace, který je shodný pro obě země, jsou imigranti z ostatních zemí Evropské unie. Tito imigranti, kteří necítí ohrožení jejich residenčního statutu, kteří mají plný přístup na pracovní trh, svobodu pohybu a částečná politická práva, mají téměř stejný právní statut jako rodilí občané. Navíc, ve srovnání s ostatními skupinami imigrantů, jsou málo vystaveni diskriminaci a nejsou vnímáni jako kulturně velmi odlišní od místní populace. Naopak, existuje tendence přisuzovat imigrantům z Evropské unie velmi pozitivní veřejný obraz. V této situaci tak nemají tito imigranti příliš důvodů k hlasitému vznášení požadavků v hostitelské společnosti. Částečně toto platí i pro určité kategorie tzv. „koloniálních“ imigrantů v Británii, kteří jsou ekonomicky úspěšní a vnímáni jako kulturně adaptovaní a „bezproblémoví“. I to napomáhá objasnit nízkou úroveň mobilizace imigrantů z Indie.¹²⁷

Skupinou, která je vysloveně nadreprezentována, jsou Kurdové, kteří jsou odpovědní až za třetinu politických požadavků imigrantů v Německu zejména v 90. letech, kdy kurdský boj za nezávislost prochází svojí intenzivní fází.¹²⁸ Podobně, i když v menším měřítku, vlivy mateřské země mají na svědomí nadreprezentaci v případě Íránců v obou zemích. Tyto příklady upozorňují na skutečnost, že nejen národní režimy občanství a integrace imigrantů, ale také vlivy mateřské země mají na politickou mobilizaci imigrantů zásadní vliv.

IV.3. NACIONÁLNÍ A TRANSNACIONÁLNÍ POLITICKÉ POŽADAVKY IMIGRANTŮ

Pokud jde o politické požadavky samotné a jejich celkovou strukturu, je vhodné analyzovat jejich vztah k hostitelské zemi a k zemi mateřské. Z tohoto pohledu je možné rozlišovat tři typy požadavků. Pokud jde o první typ, je pro něj příznačné, že požadavky jsou sice vznášeny imigranty v zemi usídlení, avšak ve všech svých ohledech se vztahují k zemi, kterou migranti opustili. Typickým příkladem tohoto typu jsou požadavky exilových skupin směřované na anebo proti stávajícímu domácímu režimu, případně kritizující zástupce či instituce tohoto režimu. V případě etnického či náboženského konfliktu v mateřské zemi mohou politické požadavky imigrantů v zemi usídlení rovněž nabýt formy konfliktu mezi zúčastněnými etnickými skupinami přítomnými v hostitelské zemi. Druhý typ je svým

¹²⁷ Koopmans, R., Stateham, P., How National Citizenship Shapes Transnationalism: Migrant and Minority Claims-Making in Germany, Great Britain and the Netherlands in Joppke, Ch., Morawska, E., Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 222

¹²⁸ Ehrkamp, P., Placing Identities: Transnational Practices and Local Attachments of Turkish Immigrants in Germany, Journal of Ethnic and Migration Studies, 2005, Vol. 31, N. 2, str. 364-47

způsobem podstatně více transnacionální, a to v tom smyslu, že jde o jakýsi hybrid orientací jak na mateřskou zemi, tak na zemi hostitelskou. Jde o ty politické požadavky, jejichž bezprostřední cíl je orientován na mateřskou zemi, avšak usilují o mobilizaci politických sil v zemi hostitelské. A v případě třetího typu je struktura požadavků opačná, tedy taková, kdy skupiny se svými základnami v mateřské zemi mobilizují místní zdroje a vytvářejí příležitosti k intervenci ve prospěch zájmů skupin žijících v hostitelské zemi.¹²⁹

Rozlišujeme-li výše zmíněné typy politických požadavků imigrantů a třídíme-li takto tyto požadavky v Německu a Británii, pak shledáváme čistě národní požadavky jako největší kategorii v obou zemích. Nicméně, v souladu s očekáváním, jež můžeme odvodit od německého režimu integrace a exkluzivního občanství, nacházíme v Německu velké množství požadavků spadajících do první kategorie, tedy požadavky reflektující „domácí“ politickou situaci. Naopak v Británii je tato kategorie požadavků ze tří zmíněných tou nejméně zastoupenou. Kategorií v Británii nejvíce frekventovanou je třetí typ požadavků, tedy mobilizace zdrojů v mateřské zemi s cílem ovlivňovat zájmy skupiny v hostitelské zemi. Tato kategorie je zase nejméně významná v případě Německa, kde na druhém místě s poměrně významným podílem jsou vznášeny požadavky spadající do kategorie druhé, tedy ty mobilizující síly v hostitelské zemi k intervenci v zemi mateřské.¹³⁰

Pokud se zaměříme na čtyři nám známé hlavní typy identity imigrantů, všimneme si, že formy identity vycházející z politického statutu a z příslušnosti k „rase“ korelují s nízkým počtem požadavků směřujících k mateřské zemi a zároveň se silnou orientací vůči hostitelské zemi. Totéž obecně platí pro náboženskou identitu, ačkoliv procento požadavků orientovaných směrem k mateřské zemi je zde o něco větší, v Británii dokonce větší než počet požadavků odrážejících národnostní a etnickou identitu. Tato identita jde obvykle naproti tomu ruku v ruce se silnější orientací vůči mateřské zemi, avšak existují určité rozdíly mezi různými skupinami imigrantů. Pro některé etnicko-národnostní skupiny v Británii je charakteristické, že požadavky orientované směrem k mateřské zemi nevznášejí vůbec. Mezi tyto skupiny můžeme zařadit imigranty z Karibiku, Číňany, imigranty ze severní Afriky. Další skupiny pak vznášejí tyto požadavky jen ve velmi nepatrné míře (Marokánci, černí Afričané). Totéž platí o občanech ze zemí Evropské unie, a to jak v Británii, tak v Německu. Na druhé

¹²⁹ Koopmans, R., Stateham, P., How National Citizenship Shapes Transnationalism: Migrant and Minority Claims-Making in Germany, Great Britain and the Netherlands in Joppke, Ch., Morawska, E., *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 224-225

¹³⁰ Koopmans, R., Stateham, P., *Challenging Immigration and Ethnic Relations*. Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 213

straně spektra najdeme ty etnicko-národnostní skupiny, které vykazují silnou orientaci vůči své vlasti: Kurdy, Íránce, občany bývalé Jugoslávie, Turky, Afgánce, Libanonce. Vysvětlení těchto vysokých úrovní orientace vůči vlasti je samozřejmě nutné hledat v násilných politických konfliktech a despotických režimech v oněch zemích. Téměř každý z imigrantů má ve své vlasti příbuzné či přátele, jejichž životy jsou těmito událostmi přímo ovlivňovány a politická situace v jejich vlasti tak pro ně zůstává velice důležitým tématem.¹³¹

Role vlivů mateřské země, stejně tak jako zásadní charakteristiky, které činí skupiny imigrantů do určité míry odlišnými, předesílají i jejich odlišnou „viditelnost“ a mobilizaci ve veřejné sféře. Přesto by bylo mylné tvrdit, že k porozumění vzorcům tvorby politických požadavků imigrantů je tato odlišnost směrodatným ukazatelem. Vysvětlovat rozdílné politické požadavky v Německu a v Británii pouze na základě rozdílné kompozice populace imigrantů by bylo zavádějící a nesprávné.¹³² Opět zde narážíme na skutečnost, že stěžejní příčinou daných odlišností jsou režimy občanství a integrace imigrantů. Jasně to dokládá zajímavé srovnání skupin imigrantů, které nacházíme v obou zemích současně. Jde o tyto skupiny: občané Evropské unie, občané bývalé Jugoslávie, Romové, ostatní Evropané, Turci, Kurdové, Íránci, Číňané, ostatní Asiaté, imigranti ze severní Afriky, ostatní Afričané. Platí, že pro každou z těchto skupin je úroveň orientace na mateřskou zemi a s tím související typ politických požadavků vyšší v Německu než v Británii. Není tedy možné argumentovat, že silná orientace na mateřskou zemi německých imigrantů je výsledkem kompozice populace imigrantů v této zemi, tedy že si Německo jako svoji cílovou zemi vybrali migranti, kteří at' již svými charakteristikami anebo nestabilní politickou situací ve své vlasti byli předurčeni k tomu, aby v hostitelské zemi intenzivně apelovali na zvýšenou pozornost vůči své vlasti. Fakt, že se všechny tyto skupiny v Německu shodně vyznačují velmi intenzivními postoji je do velmi významné míry nutno přisuzovat kontextu německého prostředí, které posiluje a svým způsobem dokonce vytváří velmi silnou identitu trávající náležitosti k vlasti mezi širokou paletou skupin imigrantů. A tak Turci, bývalí Jugoslávci či další skupiny mohou v období rostoucího politického útlaku či násilí inklinovat ke zvýšenému apelu a požadavkům vůči své vlasti ve srovnání s průměrnou aktivitou skupin ostatních, avšak co jim především umožňuje a dokonce podporuje jejich pozici k této aktivitě je německý politický kontext, který posiluje národnost odrážející identitu imigrantů nastavením vysokých praktických i symbolických

¹³¹ Koopmans, R., Stateham, P., *Challenging Immigration and Ethnic Relations*. Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 215

¹³² Ireland, P., *Reaping What They Saw: Institutions and Immigrant Political Participation in Western Europe*, in: Koopmans, R., Stateham, P., *Challenging Immigration and Ethnic Relations*. Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 247-248

bariér, jež brání imigrantům plnohodnotně se začlenit do politické komunity hostitelské země.¹³³

Tvrzení, že složení britské populace imigrantů je ve srovnání s tím německým příhodnější v tom smyslu, že pocházejí ze zemí, které nejsou tolik zmítané konflikty, případně, že se jejich režimy nevyznačují tak vysokou mírou politického útlaku, rovněž neobstojí. Role napjaté politické situace v mateřské zemi imigrantů je zásadní a nepopiratelná, není však jediným faktorem formující jejich požadavky. Velmi vysokou úroveň orientace Kurdů či Íránců v Německu vůči zemi, kterou opustili, je zajisté nutno přičítat povaze politického režimu a politické situace, v níž se před opuštěním své země nacházeli, respektive v níž se momentálně nacházejí jejich známí a příbuzní. Na druhé straně je nezbytné uvědomit si příklady, kdy intenzivní konflikty či utiskující režimy v mateřské zemi nebudí příliš velkou odezvu ve formě politických požadavků imigrantů z těchto zemí. Jako příklad je možné uvést Indy, Pákistánce, Číňany či Íránce v Británii. Přitom napětí mezi Indií a Pákistánem během námi sledovaného časového období několikrát gradovalo na pokraj války a Muslimové a hinduisté v Indii se několikrát ostře střetli. Stejně tak je důležité si připomenout, že nejen režim v Íránu, ale také režimy v Číně či Pákistánu se rovněž vyznačují silným politickým útlakem.¹³⁴

Na základě těchto skutečností je tak znovu podstatné zopakovat význam režimu občanství v dané zemi na námi zkoumané jevy, jejichž srovnání v Británii a Německu tento význam podtrhuje. Inkluzivní režim občanství, který je charakteristický pro Británii, nejenže ovlivňuje stupeň, jehož dosahují politické požadavky směřující k mateřské zemi určitých skupin sdílejících společnou identitu, ale také formuje tuto identitu samotnou. A tak Pákistánci a Bangladéšané v Británii do významné míry nejsou ve veřejné sféře viditelní jako Pákistánci, respektive Bangladéšané, ale vystupují jako muslimové, obecně jako mluvčí minorit, anebo jako zástupci „etnické“ skupiny Asiátů. Podobně většina politických požadavků činěných imigranty z Karibiku v Británii je vznášena pod nálepkou „černochoů“ a nikoliv pod vlajkou Jamajky či Trinidadu. Inkluzivní režim občanství tak manipulací s identitami tímto způsobem, případně zdůrazňováním jedné formy identity na úkor jiné, imigranty nenásilně odpoutává od té jejich identity reflektující národnostní či etnické kategorie.¹³⁵

¹³³ Fulbrook, M., *Germany for the Germans? Citizenship and Nationality in Divided Nation*, in: Cesarini, D., Fulbrook, M., *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*. Routledge, London, 1996, str. 95

¹³⁴ *Ibid.*, str. 98

¹³⁵ Koopmans, R., Stateham, P., *How National Citizenship Shapes Transnationalism: Migrant and Minority Claims-Making in Germany, Great Britain and the Netherlands* in Joppke, Ch., Morawska, E., *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003, str. 229

Podíváme-li se na vztah imigrantů a států, které je do svých společností přijímají, na základě pozorování a závěrů, ke kterým jsme zkoumáním dvou konkrétních zemí dospěli, trochu obecněji, pak se musíme přiklonit na tu stranu, která v kontextu světové globalizace, k níž migrace výrazně napomáhá, nahlíží národní státy jakožto dominantní faktory při formování politických požadavků imigrantů obecně a vzorce transnárodních politických požadavků pak zejména. Transnacionální politické požadavky imigrantů byly shledány velice markantními v případě Německa, kde jim přijímající stát nabízí špatné příležitosti jak ovlivnit politický proces a symbolicky je vylučuje z národní komunity. V Británii naproti tomu, kde stát v rámci svého integračního režimu silně vstřebal imigranty na základě kategorií minorit definovaných podle barvy pleti, byly tyto transnacionální formy zanedbatelné. Z této perspektivy tedy nemůžeme transnacionalismus nahlížet jako znamení odporu proti úsilí národního státu imigranty integrovat a vtáhnout do své společnosti, nýbrž jako něco, co vzniká jako konfrontace vůči těm národním státům, které samy brání imigrantům stát se plnohodnotnými občany.¹³⁶

IV.4. MUSLIMOVÉ JAKO SPECIFICKÁ MINORITA VE VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ

Britští političtí aktéři se ocitli v nové situaci a byly postaveni před nové úkoly, když proběhlo sjednocování rodin imigrantů a ti se ve své nové zemi pevně usídlili. Imigranti již nevznášely jenom politická a ekonomická práva jakožto zaměstnanci, ale také kulturní a náboženská práva jakožto permanentní obyvatelé či občané. V souvislosti s náboženskými právy imigrantů a občanů vyvstaly obtížné politické otázky. Vlády tak byly náhle konfrontovány s takovými výzvami, jako zda a či vůbec vyhovět muslimským náboženským praktikám ve státních institucích jako jsou školy, věznice, nemocnice. Jak a zda vůbec podporovat rozvoj jejich komunit. Zda přijímat zákony navrhované speciálně na ochranu muslimů proti náboženské diskriminaci. A jaké vynaložit úsilí k tomu, aby byla zastavena diskriminace vůči nim. Konflikt v Británii krystalizoval v souvislosti s otázkou, zda státní vzdělávací systém bude plně financovat soukromé islámské školy za stejných podmínek jako křesťanské a židovské soukromé školy. Horlivé diskuse probíhaly nad takovými tématy jako regulace stavění mešit či politika týkající se realizace náboženských potřeb islámských pracovníků. Nešlo však jen o jednotlivé konkrétní otázky, byla rovněž kladena otázka obecná, a to jakých cílů veřejné politiky vůči muslimům by vůbec mělo být dosahováno. Západní

¹³⁶ Ibid, str. 230

státy k integraci muslimů přistupovaly různě. Jejich vlády někdy realizují takové politiky, které podporují muslimy, aby se přizpůsobily hodnotám západní společnosti, a to i za cenu, že tím muslimové ztrácejí některé důležité znaky jejich náboženské identity. Jindy státy podporovaly muslimy ve vědomí jejich identity a oslavovaly náboženskou diverzitu.¹³⁷

Při letmém pohledu na historii muslimské imigrace do Británie nelze přehlédnout skutečnost, že Británie měla díky své koloniální přítomnosti na Indickém subkontinentu nějaké kontakty s Islámem již po staletí. Několik muslimů se usadilo v Británii v polovině 19. století v době, kdy britské obchodní společnosti nabíraly zahraniční pracovníky, z nichž někteří byli muslimové, jakožto levnou pracovní sílu do rostoucích průmyslových a přístavních měst jako Londýn, Liverpool či Woking. S tímto počátečním usidlováním začalo formování malého počtu muslimských sociálních a náboženských organizací a postavením prvním mnohoúčelové mešity v zemi ve Wokingu v roce 1889. Přesto však muslimská přítomnost v Británii před druhou světovou válkou byla v podstatě neviditelná.¹³⁸

První velká vlna muslimských imigrantů přišla do Británie po válce a vzorec této imigrace měl své kořeny v britském kolonialismu. Velká část těchto imigrantů byli muži, kteří skrz vojenskou službu či jinou osobní zkušenost měli nějakou vazbu na britskou koloniální správu. Byli předvojem řetězové migrace, která následovala z Indie, Pákistánu a dalších zemí Commonwealthu. Někteří teoretikové spekulují, že britská koloniální historie ovlivnila počáteční postoj státu k muslimským imigrantům. Jorgen Nielsen poznamenává, že Britové zdědily pozitivní pohled na Islám na základě zkušeností z muslimských částí jejich impéria. Kolonialismus samozřejmě mohl vštípit Britům paternalistický postoj vůči muslimským imigrantům, důležité však je, že šlo o relativně vlídný paternalismus. Dobře viditelné je toto přijetí Brity ve srovnání se situací ve Francii. Celkem pozitivní původní dojem muslimských imigrantů v Británii byl s jejich protějšky ve Francii v silném kontrastu. Tam bolestivé vzpomínky na alžírskou válku za nezávislost měly vliv na takový náhled Francouzů na severoafrické muslimské imigranty, který by se dal charakterizovat jako směsice strachu a obav. V Británii měli alespoň muslimští imigranti téměř neomezené právo na vstup do země po celá padesátá léta.¹³⁹

Muslimská náboženská praxe byla neformální, obvykle omezená na individuální denní modlitby v zaměstnání či v domech předělaných na provizorní mešity. Vláda přikládala jen

¹³⁷ Cesari, J., McLoughlin, *European Muslims and the Secular State*. Ashgate Publishing, Aldershot, 2006, str.

61

¹³⁸ Fetzer, J.S., Soper, J.C., *Muslims and the State in Britain, France, and Germany*. Cambridge University Press, 2004, str. 26

¹³⁹ Nielsen, J.S., Allievi, S., *Muslim Networks and Transnational Communities in and across Europe*. Brill Academic Publishers, Leiden, 2003, str. 52

malý význam náboženským potřebám této části populace imigrantů, protože předpokládala, že tato, do značné míry pouze mužská skupina imigrantů bez doprovodu partnerek se nakonec vrátí zpět do země svého původu. V této souvislosti například někteří autoři připomínají, že primárním cílem těchto imigrantů bylo vydělat dostatek peněz, aby se mohli vrátit do své vlasti, koupit tam kus země a postavit dům. Z rozmanitých důvodů tak však tito lidé neučinili. Velkou část z nich motivovaly k setrvání ekonomické a vzdělávací příležitosti v Británii, v jiných případech pravděpodobnost návratu snižovala politická situace v mateřské zemi. Britský stát nicméně nepředpokládal masovou migraci, ani nepodporoval získání statutu občana těchto cizích pracovníků, zděděná tradice britské politiky však vytvářela prostor, ve kterém tyto procesy byly umožněny. A za podmínek, které nastavil britský zákon o občanství z roku 1948, získali imigranti z Commonwealthu přístup ke všem právům a privilegiím plynoucích z nabytí britského občanství.¹⁴⁰

Zaměříme-li naši pozornost na politickou participaci muslimů, zjistíme, že v Británii posledních let je úroveň politické inkorporace této významné náboženské skupiny do hlavních politických procesů silnější a zřetelnější. Stále rostoucí počet muslimů začal vnímat formální politický mechanismus jako efektivní způsob, jak cíleně adresovat, či dokonce účinně řešit problémy týkající se jejich osoby či jejich komunity. Jejich aktivita je rovněž motivována vírou, že hodnoty rovnosti a spravedlnosti, jež hrají v Islámu velmi důležitou roli, mohou být lépe prosazovány skrze demokratické strategie. Až do 70.let 20.století to byly etnické a kulturní otázky spíše než náboženství, jež dominovaly tématům, s nimiž muslimové vstupovaly do veřejné sféry. V průběhu 80. let, kdy se příslušná agenda stále zvětšovala, participace Muslimů ve veřejné sféře byla čím dál významnější, avšak i nadále na bázi různých organizací reprezentujících komunitu, jejichž ustanovení bylo často podporováno státem jakožto součást vize objevujícího se britského multikulturalismu. Významný počet muslimských organizací působících na úrovni měst, vytvořených počátkem 80. let, byl podporován lokálními radami a na jejich činnost jim byly přidělovány granty. Tyto organizace uplatňovaly svého nabytého postavení a významu v lokální politice k dosažení dohod o specifických otázkách, které byly předmětem jejich zájmu, cestou vyjednávání a hledání kompromisu. Počet muslimských organizací se rychle šířil, čas od času se různé organizace spojovaly, aby lobovaly u lokálních autorit za změnu politiky a přijetí opatření v konkrétních oblastech zájmu.¹⁴¹

¹⁴⁰ Pauly, R.J., *Islam in Europe: Integration or Marginalization*. Ashagate Publishing, Aldershot, 2004, str. 98

¹⁴¹ Ansari, H., *The Infidel Within: The History of Muslims in Britain, 1800 to the Present*. C.Hurst and Co., London, 2004, str. 340

Některé záležitosti a předměty sporu však nebylo možné řešit na lokální úrovni, čehož si představitelé muslimských organizací byli velmi dobře vědomi. Aby dosáhli kýžených výsledků, byli nuceni vyvíjet tlak na úrovni národní. Kampaň proti návrhům na zrušení výjimek týkajících se legislativy řídící zabíjení zvířat pro jídlo a debata o náboženských záležitostech, jejíž výsledky byly obsaženy v zákonu o reformě vzdělávání, byly prvními pokusy o koordinaci na národní úrovni. Rozvoj účasti v aktivní politice na lokální úrovni nabíral na intenzitě až do poloviny 80. let, i mladší muslimové si totiž začali uvědomovat, že pokud neparticipují na politickém rozhodování, potom škodí sami sobě a svým zájmům. Se zvyšováním jejich participace docházelo také k vytváření aliancí s hlavními politickými stranami v zemi. Muslimská politická participace nabírala různé formy: hlasování, členství ve stranách či figurování na volebních kandidátkách politických stran. Prvním indikátorem jejich participace je vysoká míra, s jakou se registrovali k volbám. Počet registrovaných muslimských voličů, který dosahoval v 60. letech dvou třetin se v letech 70. vyšplhal na tři čtvrtiny těchto voličů.¹⁴² Hlavními důvody, proč dříve byla registrace muslimů podstatně nižší, spočívaly v jazykových obtížích, obavách z obtěžování, rasových útoků ze strany krajně pravicových skupin a z kontrol imigračních úředníků, kteří mohli identifikovat jejich asijský původ na základě jmen ve volebních seznamech. Situace se však zlepšila natolik, že do počátku 90. let se nezaregistrovalo pouhých 15% jihoasijských muslimů.¹⁴³

Zajímavým ukazatelem muslimské volební účasti je skutečnost, že nevolili pouze na základě náboženské loajality – volební výsledky ukázaly, že muslimové nevolili vždy pouze muslimské kandidáty. Faktem rovněž zůstává, že počínaje rokem 1974 většina britských muslimů volila Labour Party. Politiky zaměstnanosti a sociálních služeb také rezonovaly s názory Muslimů na tuto problematiku. Nicméně podpora zejména pákistánských muslimů pro Labour Party poklesla z přibližných 80 % v 70. letech až na 50% v letech 90. Zejména bohatší muslimové obrátili svoji podporu směrem k Conservative Party. Význam přikládáný samostatné výdělečné činnosti a hodnotám majetku a rodiny, který byl pro většinu muslimů z první generace charakteristický, byl v souladu s filozofií vyznávanou Conservative Party. Stejně tak, někteří Muslimové pocítili zklamání a rozčarování nad selháním Labour Party v zastupování jejich zájmů a odezvě na jejich požadavky, ať už šlo o absenci podpory Muslimů v jejich protestech vůči Rushdieho Satanským veršům, podporu některých členů parlamentu Izraeli či další záležitosti. Nutné je však konstatovat, že přes všechny tyto

¹⁴² Crowley, J., The Political Participation of Ethnic Minorities, International Political Science Review, 2001, Vol. 22, No. 1, str. 106-107

¹⁴³ Ibid, str. 343

skutečnosti i na samém sklonku 20. století bylo odhadem drtivých 90% všech muslimů s členstvím v politické straně členy právě Labour Party.¹⁴⁴

Participace britských muslimů v hlavním proudu národní politiky nabírala na intenzitě nepřetržitě od 70. let. V roce 1997 byl poprvé v historii zvolen do britského parlamentu muslim, a to Mohammad Sarwar, kterého do úřadu poslalo skotské voličstvo. A ve všeobecných volbách v roce 2001 kandidoval rekordní počet muslimských aspirantů, jejichž celkový počet se dostal na cifru 53. Muslimská aktivita na lokální úrovni expandovala ještě prudším tempem. Míra zvyšování počtu muslimských radních byla sice pomalá a nestabilně se vyvíjející, avšak koncem 90. let došlo k zásadnímu průlomů, když se do místních zastupitelstev prosadilo celkem 160 muslimských radních (z toho 153 Labouristů, 6 Liberálních demokratů 1 zástupce Konzervativců). Tito radní reprezentovali oblasti s vysokou muslimskou koncentrací jako Londýn, Birmingham a Bradford, a byli to převážně muži. Například Londýn měl do roku 1996 49 muslimských radních. Zatímco však vliv muslimů a jejich zapojení v hlavních politických stranách zejména ve venkovských oblastech se postupně zvyšovalo, ještě koncem století nestáli žádní muslimové v čele místních rad a pouhá hrstka jich figurovala na pozici místopředsedy. Muslimští radní přesně naplňovali profil klasického britského politika: převážně muž ve středním věku, patřící podle hlediska ekonomického, pracovního a vzdělanostního k elitě. Pokud jde o důležitost, jakou tito radní přikládali náboženským praktikám, pak najdeme škálu obsahující různé přístupy, mnoho z nich však sebe samo popsalo jako „sekulární muslimy“.¹⁴⁵

Mnoho muslimů se rozhodlo zapojit do širších institucí, aby získalo možnost hájit svá práva a práva svých rodin. Avšak muslimští politici nebyli homogenní skupinou, ale naopak rozdělení na základě rozličných linií, jako je příslušnost k zemi původu, ke generaci, ideologické smýšlení či postoj k muslimským hodnotám. Ačkoliv mnoho britských muslimů demonstrovalo jejich závazek k principům demokratického, pluralitního státu a společnosti, jiní podporovali stažení se do kulturních ghatt či dokonce masovou konverzi k Islámu a pokud možno k inkorporaci islámského práva Šaría do právního rámce závazného pro britské muslimy. Počátkem 90. let Muslimský Parlament, založený Kalimem Siddiquim, navrhoval dokonce zřízení odděleného politického systému fungujícího paralelně vedle stávajícího dominantního systému. Tento Muslimský parlament, který byl mnoha muslimy v Británii považován za příliš radikální a separatistický, získal podporu pouze malého počtu místních

¹⁴⁴ Ansari, H., *Muslims in Britain*, 2002,

<http://www.minorityrights.org/admin/Download/Pdf/muslimsinbritain.pdf>, str. 21

¹⁴⁵ Ibid

Muslimů. Hizb-ut-Tahrir a Al-Muhajiroun (což znamená Emigranti), organizace opět marginální co se týče podpory jsou dvě politicko-náboženské organizace, které ve svých politických cílech zacházejí do extrému. Jako svůj cíl proklamují změnu současné společnosti a její transformaci zřízením Islámského státu a implementací Šaríi, a to nejen v Británii, ale po celém světě. Tvrdí, že jelikož v demokratickém systému je život člověka oddělen od náboženství, je tento systém neslučitelný s Islámem a obecně politická participace v demokratickém a ne-islámském státě je muslimům zakázána. Pomineme-li tyto dvě krajní organizace, lze se domnívat, že většina islámských organizací v Británii souhlasí, že muslimové musí participovat v britském politickém životě a považuje zvolení muslimských kandidátů za pozitivní úspěch.¹⁴⁶

Koncem 80. let se muslimské organizace, které vznikaly většinou v letech 60. a 70., staly více viditelnými ve veřejné sféře a silnějšími v reprezentaci širších muslimských zájmů. Unie muslimských organizací Spojeného království a Irska (UMO), zastřešující organizace založená v roce 1970, nebyla schopna mobilizovat významnější podporu v mezinárodních otázkách muslimských zájmů jakými byly například Palestina či Kašmír. S růstem nové pravice v 80. letech prudce kleslo zakládání různých multikulturních iniciativ, se znovu oživenou silou se však začaly prosazovat muslimské organizace. Do poloviny 80. let několik islámských seskupení rozpoznalo potřebu celonárodní koordinace některých zásadních otázek týkajících se muslimské komunity. Britské vládní instituce, shledávajíc matoucím a nepraktickým vyjednávat s nesčetnými orgány tvrdícími, že právě oni jsou autentickým hlasem muslimů v Británii, vyvíjely tlak na muslimské komunity, aby vytvořily jednotnou muslimskou organizaci, která by mohla reprezentovat jejich zájmy a se kterou by mohla být vedena vyjednávání. Počátkem 80. let založené Rada mešit ve Spojeném království a Irsku (COM) a Rada imámů a mešit (COIM) představovaly pokusy těchto cílů dosáhnout.¹⁴⁷

Další impulsem pro organizační sloučení se britských muslimů pod jednou střešou byla záležitost kolem spisovatele Salomona Rushdieho a jeho Satanských verších. Negativní dopad tohoto sporu mnoha muslimům pouze dokázal, že nedosáhnou-li jednoty, jen stěží získají podporu či efektivní vliv v mocenských, mediálních a ekonomických kruzích. Aby dosáhli těchto cílů, bylo nutností vybudovat národní koalici opírající se o všeobecnou shodu v zásadních otázkách. Shoda v nutnosti zmobilizovat se a protestovat proti Satanským veršům

¹⁴⁶ Anwar, M., The Participation of Ethnic Minorities in British Politics, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2001, Vol. 27, No. 3, str. 538

¹⁴⁷ Anwar, M., The Participation of Ethnic Minorities in British Politics, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2001, Vol. 27, No. 3, str. 540-541

přivedila vznik Akčního výboru muslimských záležitostí v roce 1988. Muslimský parlament, založený v roce 1992, byl svým zakladatelem Siddiquim prezentován pouze jako alternativa ke jiným, více tradičním muslimským organizacím. Nicméně, tento experiment nevoleného muslimského parlamentu do velké míry zkrachoval. Jeho význam začal upadat ještě více po smrti Siddiquiho, avšak ani v době svého vrcholu nebyl schopen mobilizovat dostatek podpory k realizaci své strategie a získání žádoucího vlivu. Částečně to mohlo být z toho důvodu, že parlament obcházel etablované muslimské organizace. Stejně tak mohla k neúspěchu přispět skutečnost, že muslimské komunity v Británii jsou příliš sociálně, kulturně a etnicky rozličné, aby byly schopny vytvořit efektivní a jednotnou instituci.¹⁴⁸

V. ZÁVĚR

Pluralistický, či chceme-li multikulturní model integrace imigrantů a jejich potomků a pojetí britského národa jako národa občanského měly klíčový vliv na veřejný a politický život těchto skupin populace v britské společnosti. Ačkoli byl poválečný příchod zejména nebílých přistěhovalců doprovázen určitou nechuť a obavami veřejnosti a ačkoli tito lidé především zpočátku zakoušeli diskriminaci zejména v takových důležitých oblastech, jako je zaměstnání, bydlení či vzdělávání, je nutné hodnotit jejich integraci v evropském kontextu jako úspěšnou a příkladnou. Britské vlády se velmi zodpovědně postavily k ne úplně lehkému úkolu pokusit se vytvořit pro přistěhovalce podmínky pro pokojné a plnohodnotné soužití, i když atmosféra ve společnosti tomuto přístupu nebyla příliš nakloněna. A ačkoli političtí aktéři poměrně záhy přistoupili k zpřísnění a omezení imigrace na britské ostrovy, dokázali prosadit klíčové zákony, souhrnně nazývané jako politika etnických vztahů, které maximálně usilovaly o vytvoření nediskriminačního prostředí a tvrdě postihovaly porušování pravidel. Velice často zaznívalo v britské politice tvrzení, že žádoucí a úspěšná integrace je možná jen a pouze za předpokladu, že příliv imigrantů bude striktně regulovaný a držený na určité úrovni, zajedno v této pozici byli oba hlavní političtí rivalové, Labouristé i Konzervativci. S nařčením, že toto východisko sloužilo pouze ospravedlňování restrikcí v imigrační politice, však nelze tak úplně souhlasit, poněvadž mimořádným úsilím o kvalitní integraci byla zmíněná omezení imigrace opravdu doprovázena.

Cesta omezování imigrace byla ve Velké Británii nastoupena po roce 1962 a političtí aktéři se ji drželi po celý zbytek 20. století. Přestože během předcházejícího čtrnáctiletého

¹⁴⁸ Pauly, R.J., *Islam in Europe: Integration or Marginalization*. Ashgate Publishing, Aldershot, 2004, str. 95

přechodného období se imigrační režim země vyznačoval relativní otevřeností a zákon o občanství z roku 1948 dával všem poddaným impéria formální právo přestěhovat se do země, jednoznačným cílem zákona o imigrantech z Commonwealthu z roku 1962 již bylo přiliv přistěhovalců do země výrazně zpomalit. Legislativa přijatá v letech následujících bezprostředně po skončení druhé světové války, která redefinovala postavení Británie ve světové politice z mocnosti globální na mocnost regionální, byla vlastně úporným pokusem, jak udržet impérium pohromadě. Britští politici museli řešit dilema, zda uvalit kontroly imigrace na celý Commonwealth, anebo přijmout imigraci ze zemí Nového Commonwealthu jako nezbytný doprovod staré imigrace. A jako cenu za udržení vazeb se starými dominiemi zvolili druhou možnost.

Jistou roli při utváření imigrační politiky, respektive jejím zpřísnění, sehrály také tzv. „etnické nepokoje“, ke kterým došlo v roce 1958 v londýnské městské části Noting Hillu a ve městě Nottingham. Tyto nepokoje, přesněji řečeno útoky extremistických pravicových skupin proti místním černošským spoluobčanům, byly patřičně medializovány a britská společnost po celé zemi je sledovala se zvýšenou pozorností. Těmito událostmi tak byla odstartována nejen debata o nutné revizi přistěhovalecké politiky, ale také potřebě vyvinout úsilí k vytvoření podmínek pro pokojné soužití etnických skupin, což v uplynulých deseti letech stálo na okraji zájmu vládní politiky. Přesto však události významně přispěly k politické vůli k omezování imigrace a i když političtí představitelé násilí odmítly, velice často se vyjadřovaly v tom smyslu, že za nepokoje nese odpovědnost právě imigrace.

Zákon o imigrantech z Commonwealthu přijatý v roce 1962 rozlišoval mezi občany kolonií a občany nezávislých zemí Commonwealthu, na které se vztahovaly kontroly a potvrzení o zaměstnání. Kontroly sice dokázaly pracovní migraci omezit, avšak nebránily příchodu rodinných příslušníků, proto se také od poloviny 60. let cílem restrikcí stává i migrace této skupiny příchozích. Nestejná práva na sjednocování rodin požívaly ženy, ač jejich počet nebyl nezanedbatelný, zejména žen z Irska. Další zákon s významným dopadem na potenciální přistěhovalce byl schválen o šest let později a zásadním způsobem znemožňoval velkému počtu z nich přestěhovat se do Británie tím, že zaváděl pravidlo o alespoň jednom z rodičů či prarodičů s britským občanstvím. Kriticky se tato opatření dotkla Indů ve východní Africe, kteří byli nuceni čelit politice „afrikanizace“ v Ugandě a Keni. Bývalá koloniální mocnost tak musela čelit otázkám svých závazků vůči doprovodným důsledkům rozpadu impéria. Další významnou revizi legislativy vztahující se k imigrantům přinesl zákon o občanství z roku 1981, který zavedl tři kategorie občanství.

Imigrace byla po celou druhou polovinu 20. století tématem, které veřejnost vnímala velice citlivě a logicky tedy také významným politickým tématem. V 80. letech sice začalo pozvolna ustupovat do pozadí, o to více však byla aktuální témata integrace etnických menšin imigračního původu v britské společnosti. Na vrcholu politického zájmu byla imigrace koncem 60. a v 70. letech, kdy byla velmi diskutovanou a kontroverzní otázkou a pro voliče jedním z klíčových témat voleb. Avšak i když do určité míry podléhala zpolitizování, z čehož konzervativci dokázali těžit a labouristé naopak usilovali o odsunutí tohoto tématu do pozadí, lze říci, že obecně panoval mezi oběma stranami v otázkách přistěhovalecké a integrační politiky konsensus a obě strany se dokázaly vyvarovat vyhnání politické debaty do extrému a zavdat tak příčinu nějakému napětí ve společnosti. Ostrý přístup konzervativců v čele s Margaret Thatcherovou byl však významně stimulován nárůstem popularity extrémně pravicové Národní fronty v 70. letech a obavami, že by tato strana mohla ve volbách odlákat konzervativcům nezanedbatelnou část tradičního voličstva. Po vítězství ve volbách proto také konzervativci svoji rétoriku výrazně zmírnili. Skutečnosti, že Národní fronta nedokázala příhodné situace, kdy společenské klima nahrávalo extrémní pravici, plně využít, napomohl nejen razantní přístup Thatcherové, ale také role levicových uskupení, která se s Národní frontou pouštěla do častých konfrontací a důležitou úlohu sehrál vliv britského volebního systému prvního v cíli.

Britská integrační politika a inkluzivní režim občanství zásadním způsobem ovlivnily kolektivní identitu etnických skupin imigračního původu a jejich tuto identitu odrážející politické požadavky, což je možné velmi názorně demonstrovat na případě srovnání situace v Británii se situací v Německu, teda v zemi s obdobně intenzivním poválečným přistěhovalectvím a podílem původem imigrační populace. Britská politika etnických vztahů, která od počátku kategorizovala skupiny přistěhovalců nikoli primárně podle zemí jejich původu, ale podle barvy pleti, jako „černochoy“ či „Asiaty“, jak označovala dohromady Indy, Pákistánce i Bangladéšany, napomohla jejich sebe identifikaci podle těchto linií a předurčila podobu jejich politických zájmů a politické mobilizace. Černoši či Asiaté tak vystupovali ve veřejné sféře velmi často jako jednolitá skupina hájící své společné zájmy a mnohem méně jako například Jamajčané či Indové mobilizující ve prospěch své mateřské země. Tato forma politického vystupování ostře kontrastovala s aktivitami etnických skupin imigračního původu v Německu, které naopak usilovalo o co možná nejsilnější zachování vědomí přistěhovalců jako občanů zemí, ze kterých přišli. Proto zde také byli přistěhovalci ve veřejných aktivitách vidět především jako Turci, Jugoslávci (potažmo Srbové, Chorvati, atd.),

Íránci atd. a jejich zájem byl nejčastěji orientován na dění v jejich mateřských zemích, více než na jejich participaci v německém prostředí.

I pokud jde o identitu vycházející z náboženského vyznání, skýtal britský model větší prostor pro vznášení a uplatňování nároků místních náboženských komunit, zejména pak muslimů. Muslimové jsou už díky povaze jejich náboženství obecně mnohem více viditelní ve veřejné sféře než například hinduisté či pravoslavní zájem odborné i laické veřejnosti spojený s otázkami jejich soužití nejen v Británii, ale v západní civilizaci jako celku ještě zesílil po útocích proti USA z 11.zář 2001, které byly provedeny muslimskými extrémisty. Je však také nutné upozornit na skutečnost, že Británie měla s muslimy již dlouhou zkušenost z dob jejího impéria a v této době k nim získala převážně pozitivní postoje.

SUMMARY

Great Britain is one of the most important European immigration countries – as for number as well as diversity of newcomers who have come in the period after the end of the World War II. Imperial history of Britain, or more precisely, the existence of the Commonwealth (which in fact arose by transformation of empire) played a significant role in this process. Citizens of both old and new commonwealth countries were thanks to membership of their countries in Commonwealth logically a privileged group of applicants for living in Britain. They had very often good connections thanks to, for example, contacts with British colonial administration in their countries and also knowledge of English language was a great advantage for them in compare with other groups of migrants and facilitated them to integrate into the host society. However, it is important to mention that immigration of non-white non-European immigrants was since the beginning seen with suspicion and immigration policy was to a great extent influenced by pragmatism. British politicians had to solve a dilemma: either to implement strict immigration controls on all Commonwealth or accept immigration from new Commonwealth countries as accessory effect of old immigration. They accepted the transformation of United Kingdom into multicultural society not to lose attachment with old dominions.

British immigration policy, as well as integration policy, which is very closely connected with the first one and in fact has to be effectively formulated in compliance with it, developed meaningfully during the decades of the second half of the 20th century. While the first citizenship act which was passed in 1948 was very liberal, the citizenship act from 1981 created three categories of citizenship and only one of them was full-value and for immigrants without British roots almost impossible to achieve it. A possibility to settle in Britain was gradually limited, on the other hand, this limitation was accompanied by carefully formulated integration policy, known as race relations policy. British governments made a heavy effort to integrate ethnic minorities of immigration origin into the British society, to avoid any type of discrimination and to punish violations of these rules and at the same time to enable to minorities to exercise their cultural, ethnic and religious rights.

An important role concerning the raising their legitimate political claims played a self-identification of minority members reflecting their national, ethnic, religious, colour of skin or official status in a new country characteristics. State politics had very strong power in this respect and could effectively manipulated (by supporting one and refusing the other) particular identities of immigrants. British politicians in the frame of race relations policy

preferred and supported categories identifying broader groups of immigrants than these based only on their country of origin. Terms like “blacks” or “Asians” were commonly used and had no negative meaning, on the contrary, it served to fight against discrimination, which was the most visible in areas as employment, housing or education. Although there was almost no legislation on behalf of these people until the mid of 1960s, three important bills were passed in 1965, 1968 and 1976. It is possible to say that governments succeeded in their effort against direct discrimination and tried to fight against the indirect one as much as possible.

When we compare Britain with other significant European immigration country, which had proportionally very similar number of immigrants and their descendants, we can see crucial differences in both, forms of identity as well as policy claims of these groups of people. By the way, it is important to say that these two aspects are connected very closely and the first one has key influence on the second one. Immigrants in Britain identified themselves as blacks or Asians and very often made policy claims reflecting this identity, for example to improve their situation in British society. On the other hand, immigrants in Germany identified themselves primarily as citizens of their country of origin and therefore their policy claims were orientated above all on their “mother” countries. As regards identity based on religion, we can say that in Britain was stronger reflected in public affairs than in Germany, and again it was logic consequence of British quite liberal attitude and German effort to suppress it, especially the Muslim one. When we are thinking about religion identities and their projection into public affairs, we of course have to bear in mind that Islam has special position in this respect and is much more visible than other ones. Questions connected with life of Muslims not only in Britain but in fact in western civilization as a whole became still more frequented and gained new dimension after the September 11 and terrorist attacks against USA committed by Muslim extremists.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Literatura:

- Allievi, S., Nielsen, J.S.: *Muslim Networks and Transnational Communities in and Across Europe*. Brill Academic Publishers, 2003
- Ansari, H.: *The Infidel Within: Muslims in Britain since 1800*. C.Hurst and Co., 2004
- Bade, J.K., Weiner, M.: *Migration Past, Migration Future*. Berghahn Books, 1997
- Bade, K., *Migration in European History*, Blackwell Publishing, 2003
- Barša, P.: *Politická teorie multikulturalismu*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003.
- Baršová, A., Barša, P.: *Přistěhovalci a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005.
- Benhabib, S.: *The Rights of Others: Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge University Press, 2004
- Bennet, D.: *Multicultural States: Rethinking Difference and Identity*. Routledge, London 1998.
- Boecker, A., Havinga, T., *Asylum and Migration in the European Union Patterns of Origin and Destination*, Luxemburg, OOPEC, 1998
- Bommes, M., Geddes, A., *Immigration and Welfare: Challenging the Borders of the Welfare State*, London, Routledge, 2001
- Boswell, C.: *European Migration Policies in Flux: Changing Patterns of Inclusion and Exclusion*. Blackwell, London 2005
- Castles, S.: *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. Routledge, New York, 2000.
- Cesarani, D., Fulbrook, M.: *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*. Routledge, London 1996.
- Cesari, J., McLoughlin, S.: *European Muslims and the Secular State*. Ashgate Publishing, 2006
- Cohen, R.: *Global Diasporas: an Introduction*. UCL Press, London, 1997.
- Constas, D., Platias, A., *Diasporas in World Politics*, Macmillan, London, 1993

- Cornelius, W., Martin, P., Hollifield, J., *Controlling Immigration: Global Perspective*, Stanford, Stanford University Press, 1994
- Doty, R.L.: *Anti-immigrantism in Western Democracies: Statecraft, Desire and the Politics of Exclusion*. Routledge, New York, 2003.
- Favell, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in Britain and France*, London, Macmillan, 1998
- Fetzer, J.S.: *Public Attitudes Toward Immigration in the United States, France, and Germany*. Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- Fetzer, J.S., Soper, J.CH.: *Muslims and the State in Britain, France, and Germany*. Cambridge University Press, 2004
- Geddes, A.: *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage, London 2003.
- Giugni, M., Passy, F., *Solidarity Movements in International Perspective*, New York, Rowman and Littlefield, 2001
- Guiradon, V., Kanav, G.: *Immigration Policy in Europe: the Politics of Control*. Routledge, London 2006
- Haddad, Y.Y.: *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens*. Oxford University Press, 2002
- Hansen, R., *The Kenyan Asians, British Politics, and the Commonwealth Immigrants Act, 1968*, in: *The Historical Journal*, Vol. 42, No. 3.
- Hansen, R., *Immigration and Citizenship in Post-War Britain*, Oxford, Oxford University Press, 2000
- Heckmann, F., Schnapper, D.: *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*. Lucius and Lucius, Stuttgart, 2003.
- Hnízdo, B., *Mezinárodní perspektivy politických regionů*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1995
- Jacobson, J.: *Islam in Transition: Religion and Identity among British Pakistani Youth*. Routledge, New York, 1998
- Joppke, Ch.: *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford 1999.
- Joppke, Ch., Morawska, E.(eds): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003.
- Koser, K., Lutz, H., *The New Migration in Europe: Social Constructions and Social Realities*, London, Macmillan, 1999

- Koningsveld, P.S.: *Political Participation and Identities of Muslims in Non-Muslim States*. Kok Pharos, 1996
- Koopmans, R., Stateham, P.: *Challenging Immigration and Ethnic Relations*. Oxford University Press, Oxford, 2000.
- Layton-Henry, Z.: *The Politics of Immigration: Race and Race Relations in Postwar Britain*. Blackwell, Oxford, 1992.
- Loury, G.C., Modood, T., Teles, S.M.: *Ethnicity, Social Mobility, and Public Policy: Comparing the US and UK*. Cambridge University Press, 2004
- Motyl, A., *Thinking Theoretically about Soviet Nationalism*, Columbia University Press, New York, 1995
- Modood, T., Berthoud, R., *Ethnic Minorities in Britain: Diversity and Disadvantage*, London, Policy Studies Institute, 1997
- Modood, T., Triandafyllidou, A., Zapata, R.: *Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach*. Routledge, 2006
- Ostergaard-Nielsen, E.: *International Migration and Sending Countries: Perceptions, Policies, and Transnational Relations*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003.
- Ostergaard-Nielsen, E.: *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003
- Pauly, R.J., *Islam in Europe: Integration or Marginalization*. Ashgate Publishing, Aldershot, 2004
- Poole, E.: *Reporting Islam: Media Representation and British Muslims*. I.B.Tauris, 2002
- Pries, L.: *Migration and transnational Social Spaces*. Ashgate, Aldershot, 1999.
- Rath, J.: *Western Europe and its Islam*. Brill Academic Publishers, 2001
- Saggar, S., *Race and Representation: Electoral Politics and Ethnic Pluralism in Britain*, Manchester, Manchester University Press, 2000
- Sartori, G.: *Pluralismus, multikulturalismus, a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*. Dokořán, Praha 2005.
- Schierup, C.-U., Hansen, P., Castles, S.: *Migration, Citizenship, and the European Welfare State: a European Dilemma*. Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Sheffer, G., *Modern Diasporas in International Politics*, St.Martins Press, New York, 1986
- Sheffer, G., *Diaspora Politics: At Home Abroad*, Cambridge University Press, 2003
- Smith, A., *Ethnicity and Nationalism*, Brill, Leiden, 1992

Solomos, J., *Black Youth, Racism and the State: The Politics of Ideology and Policy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988

Solomos, J., Back, L., *Race, Politics and Social Change*, London, Routledge, 1995

Triandafyllidou, A.: *Immigrants and National Identity in Europe*. Routledge, London, 2001.

Van Haer, N., *New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*, UCL Press, London, 1998

Vilmaz, I.: *Muslim Laws, Politics and Society in Modern Nation States*. Ashgate Publishing, Aldershot, 2005

Časopisy:

Allen, S, Macey, M, *Race and Ethnicity in the European Context*, in: *The British Journal of Sociology*, No. 3, Special Issue: Britain as a European Society?, 1990

Anwar, M., *The Participation of Ethnic Minorities in British Politics*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 27, No. 3, 2001

Armstrong, J., *Mobilized and Proletarian Diasporas*, *The American Political Science Review*, Vol. 70, No. 20, 1976

Cohen, R., *Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers*, in: *International Affairs*, Vol. 72, No.3, Ethnicity and International Relations, 1996

Crowley, J., *Paradoxes in the Politicization of Race: A Comparison of Britain and France*, *New Community*, vol. 19, no. 4

Ehrkamp, P., *Placing Identities: Transnational Practices and Local Attachments of Turkish Immigrants in Germany*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 31, N. 2, 2005

Geddes, A., *recenze práce Hansena, R., Citizenship and Immigration in Post-War Britain*, in: *The American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3, 2001

Hnízdo, B., *Evropské migrace a národní stát*, in: *Mezinárodní vztahy*, 4/1996

Karapin, R., *The Politics of Immigration Control in Britain and Germany: Subnational Politicians and Social Movements*, in: *Comparative Politics*, Vol. 31, No. 4., 1999

Messina, A.M., *The Impacts of Post-WWII Migration to Britain: Policy Constraints, Political Opportunism and the Alteration of Representational Politics*, *The Review of Politics*, Vol. 63, No. 2, 2001

Money, J., *No Vacancy: The Political Geography of Immigration Control in Advanced Industrial Countries*, in: *International Organization*, Vol. 51, No. 4, 1997

Portes, A., Guarnizo, L.E., Landolt, P., *The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field*, in: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, No. 2, 1999

Safran, W., *Diaspora in Modern Societies: myths of homeland and return*, in: *Diaspora*, Vol. 1, 1991

Schierup, C.-U., recenze práce Favella, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, in: *The American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 1, 1999

Shanahan, S., *Different Standards and Standard Differences: Contemporary Citizenship and Immigration Debates*, in: *Theory and Society*, Vol. 26, n. 4, 1997

Sheffer, G., *Etnicko-národní diaspory a bezpečnost*, in: *Mezinárodní vztahy*, č. 4, 1994

Internetové zdroje:

International Organization for Migration: <http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>

Commission for Racial Equality: <http://www.cre.gov.uk/>

Government Statistical Service: <http://www.statistics.gov.uk/>

Statistisches Bundesamt Deutschland: <http://www.destatis.de/>

Department of Economic and Social Affairs of United Nations Organization, Population Division: <http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/ittmigrep2002.htm>

Border and Immigration Agency: <http://www.ind.homeoffice.gov.uk/>

Migration Watch UK: <http://www.migrationwatchuk.org/>

Information Centre about Asylum and Refugees in the UK: <http://www.icar.org.uk/>

The UN Refugee Agency: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

Independent Monitoring Boards: <http://www.imb.gov.uk/>

Refugee Action: <http://www.refugee-action.org.uk/>

Minority Rights Group International:

<http://www.minorityrights.org/admin/Download/Pdf/muslimsinbritain.pdf>

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název:

Srovnání integrace etnických menšin imigračního původu
v Německu a Velké Británii: modely integrace, formy
kolektivní identity a politická mobilizace ve druhé polovině
20. století

Jméno : Lukáš Krupička

Obor : politologie

Akademický rok : 2006/2007

Souhlasím s vedením diplomové práce : Doc. PhDr. Bořek Hnízdo

Cíl práce :

Imigrace do Evropy, imigrační politiky jednotlivých evropských zemí a podoby integrace imigrantů do společností těchto zemí – to jsou témata, kterými se intenzivně, dlouhodobě a systematicky zabývají specialisté různých, zejména společensko-vědních oborů. Jde o oblast zkoumání, kterou je nutno nahlížet různou optikou, oblast, která vyžaduje různé přístupy a koncentraci studia jednotlivých dílčích jevů, které problematika imigrace v sobě zahrnuje.

Ve své práci bych se chtěl zaměřit na tvorbu politických požadavků a participaci etnických menšin imigračního původu ve veřejné sféře ve druhé polovině 20. století. Pro analýzu těchto jevů jsem si vybral dvě populačně velké a ekonomicky vyspělé evropské země, které v desetiletích po druhé světové válce absorbovaly významný počet imigrantů a jejichž společnosti se tak staly značně multikulturními – Německo a Velkou Británií. Zkoumaným obdobím je druhá polovina 20. století.

Výběr právě těchto dvou zemí je záměrný – přístupy k integraci imigrantů v Německu a Británii byly totiž koncipovány velmi odlišně. Analyzovat tyto rozdílné struktury národní politiky usnadnění příležitostí pro politickou participaci a tvorbu politických požadavků etnických menšin imigračního původu vnímám jako velmi důležité. Cílem mé práce je totiž zkoumat, jestli a jak se rozsah a formy politické participace těchto skupin obyvatelstva v obou zemích liší právě v důsledku zmíněných národních přístupů. Mé zkoumání bude vycházet z hypotézy, že tyto struktury, které jsou danému národnímu uspořádání vlastní, mají na tvorbu politických požadavků etnických menšin zásadní vliv.

Ačkoliv národní politiku integrace imigrantů stavím jako klíčovou příčinu rozdílné politické mobilizace v obou zemích, rozhodně neopomím další důležité aspekty tuto mobilizaci formující a posilující. Zejména mám na mysli odlišnou etnickou skladbu skupin imigrantů v obou zemích, s čímž velmi úzce souvisí velice zajímavá studie kolektivních identit imigrantů, stejně tak jako studie politických vlivů zemí, ze kterých imigranti přicházejí. Za velmi užitečné považuji rovněž srovnání podobných skupin imigrantů, které můžeme v obou zemích nalézt, stejně tak jako srovnání odlišných skupin imigrantů v rámci jedné země. Zvýšená pozornost je věnována muslimským komunitám a jejich působení ve veřejném životě obou zemí, zejména pak menšině tureckého původu v Německu a pákistánského původu v Británii.

Odlišné formy a rozsah politické mobilizace etnických menšin lze tedy nahlížet jako vzájemné spolupůsobení více faktorů. Řada autorů zabývajících se problematikou integrace imigrantů spatřuje hlavní příčinu odlišných politických požadavků právě v odlišné etnické skladbě imigrantů. I když ve své práci hodlám tento důležitý argument patřičně analyzovat a uznat důležitou roli, kterou etnická skladba hraje, přesto se pokusím obhájit hypotézu, že tou primární příčinou významných odlišností v obou zemích není.

OSNOVA:

1. Úvod
2. Teoretický pohled na problematiku transnacionálních komunit
 - 2.1 Transnacionální komunity a diaspory
 - 2.2 Definice integrace a její formy
 - 2.3 Národní modely občanství a teoretické modely integračních politik
 - 2.4 Teoretický rámec tvorby transnacionálních politických požadavků
3. Imigrace do Německa a německá imigrační politika
 - 3.1 Imigrace jako řešení nedostatku pracovních sil
 - 3.2 Pokračující imigrace v období ekonomického útlumu
 - 3.3 Situace po skončení studené války a sjednocení Německa
4. Imigrace do Británie a britská imigrační politika
 - 4.1 Poválečná imigrace do Británie
 - 4.2 Britská imigrační politika
 - 4.3 Sekundární imigrace – spojování rodin
5. Integrace imigrantů v Německu a Británii
 - 5.1 Odlišnosti britského a německého politického přístupu k integraci imigrantů
 - 5.2 Kolektivní identity skupin imigrantů ve veřejné sféře
 - 5.3 Tvorba nacionálních a transnacionálních politických požadavků jednotlivých skupin imigrantů
 - 5.4 Muslimové jakožto specifická minorita ve veřejném životě
 - 5.4.1. Politická mobilizace obyvatel tureckého původu v Německu
 - 5.4.2. Politická mobilizace obyvatel pákistánského původu v Británii
6. Závěr

Literatura:

- Alba, R., Schmidt P., Wasmer, M.: *Germans or Foreigners?: Attitudes Toward Ethnic Minorities in Post-Reunification Germany*. Palgrave Macmillan, New York 2003.
- Allievi,S., Nielsen,J.S.: *Muslim Networks and Transnational Communities in and Across Europe*. Brill Academic Publishers, 2003
- Ansari,H.: *The Infidel Within: Muslims in Britain since 1800*. C.Hurst and Co., 2004
- Bade, K.J.: *Integration und Illegalitaet in Deutschland*. Institut fuer Migration Forschung und Interkulturelle Studien, Osnabrueck, 2001.
- Barša, P.: *Politická teorie multikulturalismu*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003.
- Baršová, A., Barša, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005.
- Benhabib, S.: *The Rights of Others: Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge University Press, 2004
- Bennet, D.: *Multicultural States: Rethinking Difference and Identity*. Routledge, London 1998.
- Boswell, C.: *European Migration Policies in Flux: Changing Patterns of Inclusion and Exclusion*. Blackwell, London 2005
- Brake, K.: *Zuwanderer in Deutschland: Minderheiten und politische Kultur*. WVB, Wiss.Verl. Berlin, 2002.
- Brown,J.H.: *Global South Asians: Introducing the Modern Diaspora*. Cambridge University Press, 2006
- Castles, S.: *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. Routledge, New York, 2000.
- Cesarani, D., Fulbrook, M.: *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*. Routledge, London 1996.
- Cesari,J., McLoughlin,S.: *European Muslims and the Secular State*. Ashgate Publishing, 2006
- Cohen, R.: *Global Diasporas: an Introduction*. UCL Press, London, 1997.
- PDoty, R.L.: *Anti-immigrantism in Western Democracies: Statecraft, Desire and the Politics of Exclusion*. Routledge, New York, 2003.
- Fetzer, J.S.: *Public Attitudes Toward Immigration in the United States, France, and Germany*. Cambridge University Press, Cambridge 2000.

- Fetzer, J.S., Soper, J.C.H.: *Muslims and the State in Britain, France, and Germany*. Cambridge University Press, 2004
- Geddes, A.: *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage, London 2003.
- Gieler, W.: *Handbuch der Auslaender- und Zuwanderungspolitik: von Afghanistan bis Zypern*. Lit, Muenster; Hamburg; London, 2003.
- Guiradon, V., Kanav, G.: *Immigration Policy in Europe: the Politics of Control*. Routledge, London 2006
- Haddad, Y.Y.: *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens*. Oxford University Press, 2002
- Heckmann, F., Schnapper, D.: *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*. Lucius and Lucius, Stuttgart, 2003.
- Helbich, W., Kamphoefner, W.D.: *German-American Immigration and Ethnicity in Comparative Perspective*. Max Kade Institute for German-American Studies, University of Wisconsin, Madison 2004.
- Jacobson, J.: *Islam in Transition: Religion and Identity among British Pakistani Youth*. Routledge, New York, 1998
- Joppke, Ch.: *Immigration and the Nation-State: the United States, Germany, and Great Britain*. Oxford University Press, Oxford 1999.
- Joppke, Ch., Morawska, E.(eds): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Palgrave Macmillan, London, 2003.
- Kastoryano, R.: *Negotiating Identities: States and Immigrants in France and Germany*. Princeton University Press, 2002
- Klopp, B.: *German Multiculturalism: Immigrant Integration and the Transformation of Citizenship*. Praeger Publishers, 2002
- Koningsveld, P.S.: *Political Participation and Identities of Muslims in Non-Muslim States*. Kok Pharos, 1996
- Koopmans, R., Stateham, P.: *Challenging Immigration and Ethnic Relations*. Oxford University Press, Oxford, 2000.
- Layton-Henry, Z.: *The Politics of Immigration: Race and Race Relations in Postwar Britain*. Blackwell, Oxford, 1992.
- Loury, G.C., Modood, T., Teles, S.M.: *Ethnicity, Social Mobility, and Public Policy: Comparing the US and UK*. Cambridge University Press, 2004

- Moodod, T., Triandafyllidou, A., Zapata, R.: *Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach*. Routledge, 2006
- Ostergaard-Nielsen, E.: *International Migration and Sending Countries: Perceptions, Policies, and Transnational Relations*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003.
- Ostergaard-Nielsen, E.: *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003
- Poole, E.: *Reporting Islam: Media Representation and British Muslims*. I.B.Tauris, 2002
- Pries, L.: *Migration and transnational Social Spaces*. Ashgate, Aldershot, 1999.
- Rath, J.: *Western Europe and its Islam*. Brill Academic Publishers, 2001
- Rauscher, A.: *Immigration and Integration: eine Herausforderung fuer Kirche, Gesellschaft und Politik in Deutschland und USA*. Dunecker und Humbolt, Berlin 2003.
- Rubio-Marín, R.: *Immigration as a Democratic Challenge: Citizenship and Inclusion in Germany and the United States*. Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- Sartori, G.: *Pluralismus, multikulturalismus, a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*. Dokořán, Praha 2005.
- Schierup, C.-U., Hansen, P., Castles, S.: *Migration, Citizenship, and the European Welfare State: a European Dilemma*. Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Triandafyllidou, A.: *Immigrants and National Identity in Europe*. Routledge, London, 2001.
- Vilmaz, I.: *Muslim Laws, Politics and Society in Modern Nation States*. Ashgate Publishing, Aldershot, 2005